

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**DESCARTES VE BERKELEY'DE GÖRME
KURAMI**

MUHAMMET GÖZÜTOK

2502120075

TEZ DANIŞMANI:

DOÇ. DR. NEDİM YILDIZ

İSTANBUL-2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Muhammet GÖZÜTOK Numarası : 2502120075
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : Felsefe Anabilim Dalı Danışmanı : Doç. Dr. Nedim YILDIZ
Tez Savunma Tarihi : 19.04.2017 Saati : 13:00
Tez Başlığı : “Descartes ve Berkeley’de Görme Kuramı”

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorular sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ENVER ORMAN		Kabul
2- DOÇ. DR. UĞUR EKREN		Kabul
3- DOÇ. DR. NEDİM YILDIZ		Kabul
4- DOÇ. DR. CAN KARABÖCEK		Kabul
5- YRD. DOÇ. DR. ERHAN BERAT FINDIKLI		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. AHMET ÇAPKU		
2- YRD. DOÇ. DR. ERTAN KARDEŞ		

ÖZ

DESCARTES VE BERKELEY'DE GÖRME KURAMI

Muhammet Gözütok

Filozofların algı kuramları ile görme kuramları arasında bir paralellik olduğu iddiasını taşıyan bu tezin amacı Descartes ile Berkeley'in algı kuramları ile görme kuramları arasında kurmuş oldukları ilişkiyi ortaya koymaktır. Descartes'ı modern felsefenin kurucusu yapan epistemolojik öğelerin uzantıları, onun görme kuramında da görülür. Aynı şekilde, Berkeley'in immateryal bir temelde geliştirmiş olduğu algı kuramının temel nirengi noktaları, onun görme kuramında da önemli bir yer tutmaktadır. Descartes'ın felsefesinde görülen düalizm, onun görme kuramının her bir ögesine nüfuz etmiştir. Berkeley ise algı kuramını, görme kuramı üzerinde inşa etmiş, görme ile işitme yollarıyla elde edilen ideler arasındaki karışıklığı gidermeye çalışmıştır. Tez, Antik Yunan dönemi ve söz konusu her iki filozof üzerinden felsefe tarihinin aynı zamanda bir optik tarih olduğunu göstermeye çalışır.

Anahtar kelimeler: Descartes, Berkeley, Algı Kuramı, Görme Kuramı, Medium, Epistemoloji

ABSTRACT

VISION THEORY OF DESCARTES AND BERKELEY

Muhammet Gözütok

The aim of this thesis, which claims that there is a parallel relationship between perception theories and vision theories of philosophers, to show relationship between perception theories and vision theories in the philosophies of Descartes and Berkeley. The traces of epistemological items of Descartes, which make him the founder of modern philosophy, are seen in his vision theory. Similarly, basic landmarks of Berkeley's theory of perception, which he developed on immaterial ground, are seen in his vision theory. The dualism, which is seen in the Descartes's philosophy, spreads each element of his vision theory. Berkeley has built his perception theory on his vision theory and tried to resolve the confusion between the ideas, which were obtained by vision and hearing. The thesis through the vision theories of ancient Greek and the works of both philosophers, trying to show that the history of philosophy is also the history of optic.

Keywords: Descartes, Berkeley, Perception Theory, Vision Theory, Medium, Epistemology

ÖNSÖZ

Batı felsefesi tarihinde görme kuramları ile bilgi ve algı kuramları arasında çeşitli paralellikler söz konusudur. Algı sorununa değinen filozofların çoğu görmeye ilişkin çalışmalar da yürütmüş, bazıları ise bilgi ve algı kuramlarını görme fenomeni üzerinden açıklamaya yönelmiştir. Bu nedenle, görme kuramları üzerine yapılan çalışmalar, konunun doğası gereği, algı sorununa değinmek durumunda kalmışlardır. Bu çalışmada, Descartes ve Berkeley'in görme kuramları ele alınırken, belli ölçüler içinde kalınarak, söz konusu filozofların bilgi ve algı kuramlarına değinilmiştir. Felsefenin temel alanlarından biri olan bilgi ve algı kuramının görme kuramlarına yapılan referanslarla ele alınmış olması, görme kuramlarının felsefe açısından öneminin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Batı felsefesi tarihinde görme konusuna gösterilmiş olan bu ilgi 20. yüzyılda da devam etmiş, çağdaş filozoflar, yeni felsefi dizgeler ışığında yeni görme kuramları geliştirmişlerdir. Çağdaş filozofların görme kuramları her ne kadar bu çalışmanın konusu değilse de, çalışmada ele alınan görme kuramlarının daha iyi anlaşılması için bu görme kuramlarının tarihsel gelişiminin irdelenmesi önemlidir.

Felsefe tarihi açısından olduğu kadar bilim tarihi açısından da önemli bir konu olan görme kuramlarının disiplinlerarası bir boyuta sahip olduğu açıktır. Bilim tarihçileri optik konusunda hatırı sayılır çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu çalışmada felsefi bir çerçevenin dışına çıkmamak kaydıyla, söz konusu çalışmalara yer verildi. Bu çalışmalar ele alınırken, disiplin dışı bir alana kayma tehlikesi sürekli göz önünde bulundurulur hareket edildi. Bu nedenle, görme kuramlarını salt fiziki ya da matematiksel yöntemlerle ele alan düşünürlerin kuramlarına bu çalışmada yer verilmedi.

Şüphesiz ki felsefe dünyasının yoğun ilgisine mazhar olan Descartes ve Berkeley modern ve çağdaş felsefe açısından önemli iki filozoftur. Her iki filozofun felsefi dizgesine aşına olan felsefe dünyasının, onların görme kuramlarına belli bakımlardan uzak kaldıkları söylenebilir. Bu çalışma her iki filozofun dizgelerine farklı bir pencereden bakmaya, görme kuramları üzerinden her iki filozofun felsefi dizgelerini ele almaya yöneliktir. Bu durum, çalışmanın özgün ve biraz da eğlenceli olan boyutunu göstermektedir.

Batı felsefesi tarihinin kadim konularından biri olan görme konusunu belli ölçüler ve sınırlar içinde yeniden ele almaya yönelen bu çalışmada öncelikle, tezin mahiyetinin belirlenmesinde ve kaynakçalar konusunda bana yardımlarını esirgemeyen, vardığım sonuçları sürekli paylaştığım ve tartıştığım değerli hocam Doç. Dr. Uğur Ekren'e, çalışmanın birinci bölümünde yoğun bir şekilde yararlandığım Antik Yunan kaynakları konusunda yardımcı olan hocam Yard. Doç. Dr. Erman Gören'e teşekkürü borç bilirim. Çalışmamda beni sürekli destekleyen, çalışmaya ilişkin öneri ve eleştirilerde bulunarak tezin son halini almasında yardımcı olan danışman hocam Doç. Dr. Nedim Yıldız'a teşekkür ediyorum.

Her zaman beni destekleyen, maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen cefakar

anneme, kardeşlerime; değerli dostum Raif Dinar'a, bu tezin yazılması sırasında hep yanımda olan ve bu süre zarfında sıkıntılı hallerimi görmezden gelerek beni hep teşvik eden sevgili Bêrî'ye teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ANTİK YUNAN DÜŞÜNÇESİNDE GÖRME KURAMLARININ VE MEDIUM KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. GÖRME KURAMLARININ GELİŞİMİ.....	9
1.2. PLATON'UN GÖRME KURAMI.....	21
1.3. ARİSTOTELES'İN GÖRME KURAMI.....	26
1.4. MEDIUM ANLAYIŞININ GELİŞİMİ.....	33

İKİNCİ BÖLÜM DESCARTES'İN GÖRME KURAMI VE MEDIUM ANLAYIŞI

2.1. ORTA ÇAĞDA GÖRME KURAMLARI.....	36
2.2. DESCARTES'İN ALGI KURAMI.....	39
2.3. MEKANSAL ALGILAMA OLARAK GÖRME KURAMI VE MEDIUM KAVRAMI.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BERKELEY'İN GÖRME KURAMI

3.1. BERKELEY'İN ALGI KURAMI.....	74
-----------------------------------	----

3.2. BERKELEY'İN GÖRME KURAMI VE MEDIUM ANLAYIŞI...85

SONUÇ.....113

KAYNAKÇA.....122

ÖZGEÇMİŞ.....133

GİRİŞ

Felsefe ile bilim arasında var olan yakın ilişki, felsefe ile bilimin bir arada anıldıkları eski dönemlere kadar geri götürülebilir. Kimi zaman bilimsel kuramlar felsefi görüşleri etkilemiş olduğu gibi, kimi zaman da felsefi görüşler yeni bilimsel kuramların gelişmesine önyak olmuştur. Kimi filozofların optik ve görmeye ilişkin çalışmaları ile felsefi çalışmaları arasında da böyle ilişkilerin kurulduğu görülmektedir. Bu filozofların bilgi kuramlarına bakıldığında onların görmeye ilişkin düşünceleri tahmin edilebilir. Platon'un optiğe ve görmeye ilişkin düşünceleri ile onun felsefe sistemi arasında sıkı bir bağ görülür. Aynı durum Aristoteles'in görüşlerinde de söz konusudur. Optik ile felsefe arasındaki bu bağa benzer bir bağın fotoloji ile felsefe arasında olduğunu savunan düşünürler de olmuştur.

Görme ve optik gibi konular, Antik Yunan dönemi bilge, düşünür ve filozofların çalışmalarında ele alınmıştır. Antik Yunan bilge, düşünür ve filozoflarının çoğu görme konusunu yakından incelemişlerdir. Çalışmanın birinci bölümünde konuyla ilgilenmiş presokratik düşünürlerin yanı sıra, Platon ve Aristoteles'in görmeye ilişkin düşünceleri de ele alınacaktır. Böylece, henüz mitoloji, bilim ve felsefe arasındaki sınırların belirsiz olduğu bu dönemde ileri sürülen görmeye ilişkin yaklaşımlar da ele alınmış olacaktır. Bu bölümde Antik Yunan dönemi bilge ve düşünürlerin fragmanlarının İngilizce çevirilerinden yararlanıldı. Bu bilge ve düşünürlerin fragmanlarından alıntı yapılırken Diels-Kranz tarafından geliştirilmiş olan numaralandırma sistemi kullanıldı.

Bu çalışmada, Antik Yunan bilge, düşünür ve filozoflarının fragmanları ve eserleri incelenirken, bu fragman ve eserleri değerlendirmiş olan günümüz felsefecilerinin düşüncelerinden de yararlanılmaya çalışılacaktır. Bu sayede, Antik Yunan bilge, düşünür ve filozoflarının ele almış olduğu görmeye ilişkin temel sorunların sonraki dönemi nasıl etkiledikleri ve çağdaş felsefe dünyasında nasıl yorumlanmış olduğu ana hatlarıyla görülmüş olacaktır.

Görme duyusu, Antik Yunan'dan günümüze değin en üstün duyular olarak kabul

edilmiştir. Genel olarak ele alındığında Antik Yunan düşüncesinde gerçekliğe ilişkin yaklaşımların, belli bakımlardan bir görüngü anlayışı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu dönemde 'gerçeklik'in kavranmasına ilişkin temel referansların görme ile ilişkili olması dikkat çekicidir. Söz konusu dönemden itibaren bazı filozoflar, algı kuramını görmeye ilişkin düşünceleriyle birlikte açıklama çabasına girmişlerdir. Bu filozofların arasında Platon da bulunmaktadır. Platon'un, felsefi dizgesinin belkemiği olan idealar kuramını görmeye ilişkin kavramlar kullanarak ifade ettiğine ilişkin yaklaşımlar vardır.

Felsefe ve optik tarihinde görme kuramlarının temel öğelerinden birisi **medium**'dur. **Medium**, her ne kadar Latince bir kavram olsa da, ortaya çıktığı dönem ve günümüz de dahil olmak üzere, sonraki dönemlerin optik konusundaki çalışmalarında merkezi bir konumda olmuştur. **Medium** kavramının ana anlamı, görme faaliyetinin kendisi üzerinden gerçekleştiği ortamdır. Çalışmada Antik Yunan düşüncesinde **medium** kavramının ele alınmasıyla kastedilecek olan şey, bu kavramının Antik Yunan düşüncesinde kullanılmış olduğu değil, kavramın Latincedeki kullanımından itibaren bu kavramla kastedilen anlam ve konunun Antik Yunan düşüncesindeki ele alınışıdır. Bu bakımdan ilgili adlandırmanın Antik Yunan bilge, düşünür ve filozoflarının optik konusundaki görüşlerinin ele alınmasında kullanılması, çok sonraları yaygın kabul görmüş bir kavramın geriye dönük bir araştırmada belli bir özel konunun kastedilmesi amacıyla kullanıldığı anlamına gelecektir. **Medium** kavramına karşılık olarak Antik Yunan'da kullanılan kavramlar, ilgili konu bağlamında ayrıca belirtilecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde **medium** anlayışının kökenine ve Antik Yunan düşüncesinde nasıl geliştiğine değinilecek, ikinci ve üçüncü bölümlerinde de, Descartes ve Berkeley'in görme kuramlarında **medium** kavramının nasıl yer aldığı soruşturulacaktır.

Bu çalışma, Descartes ile Berkeley'in görme kuramlarının her iki filozofun felsefi dizgesi ve algı kuramlarıyla uyumlu olduğu savı üzerine şekillenmiştir. Bu nedenle de çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde her iki filozofun algı kuramları ele alınıp, görme kuramları ile algı kuramları arasındaki ilişki açığa çıkarılmaya

çalışılacaktır. Elbette ki bu çalışma, diğer filozofların algı kuramları ile görme kuramları arasında böyle bir ilişkinin bulunmadığı gibi bir iddiada bulunmamaktadır. Hatta çalışma, genel olarak algı kuramları ve felsefe ile görme kuramları arasında sıkı bir bağ görülebileceğini savlamaktadır.

Çalışmamızda, Descartes'ın görme kuramının daha iyi irdelenmesi için Orta Çağda gelişen görme kuramlarına oldukça sınırlı bir şekilde değinilecek, böylece Descartes'ın görme kuramının, yaşadığı dönem açısından ne derece yeni bir kuram olduğu da vurgulanmaya çalışılacaktır. Antik Yunan'da ortaya çıkan görme kuramlarında olduğu gibi Orta Çağda gelişen görme kuramlarında da görmeyi salt fiziki bir olgu olmaktan ziyade daha geniş bir çerçevede ele alan düşünürlere odaklanılacaktır. Genel olarak modern felsefenin mimarı olarak görülen Descartes, yaşadığı dönemde hakim olan Aristotelesçi dizgeyle hesaplaşmış, Aristoteles'in savunmuş olduğu öz ile biçim ilişkisine benzer olan ruh ile beden birliğine karşı çıkmış, ruh ile bedenin iki farklı töz olduğunu savunmuştur. Descartes, Aristotelesçi ruh-beden birliğini dağıtırken, belki de kendinden sonra gelecek olan filozoflara bu birliğin yeniden kurulması gibi modern felsefenin önemli sorunlarından birini miras bırakmıştır. Zira Descartes, ruh ile bedeni iki farklı töz olarak ayırırken, iki töz arasındaki etkileşim ve tözsel dönüşümler konusunda pek de ikna edici bir kanıt ileri süremediği söylenebilir. Descartes'ın tözsel dönüşüm konusundaki bu ikna edici olmayan yaklaşımı onun görme kuramında da görülür. Descartes'ın görme kuramının ana sorunlarından birinin bu olduğu söylenebilir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, öncelikle Descartes'ın algı ve bilgi kuramı irdelenecektir. Descartes'ın görme kuramının anlaşılır olması için onun algı kuramına değinilmesi gerekmektedir. Descartes'ın algı kuramına ilişkin düşüncelerini ele alırken, elden geldiğince eserlerinin kronolojik sıralamasına uygun bir soruşturma yapılacaktır. Bu konuda Descartes'ın eserlerinin dışında, Descartes yorumcularının çalışmalarına da başvurulacaktır. Günümüz Descartes yorumcularının sadece bir kısmı onun görme kuramını ele almıştır. Çalışmamızın bu kısmında daha çok Descartes'ın görmeye ilişkin düşüncelerini incelemiş olan bu düşünürlerin çalışmalarına referansta bulunulacaktır.

Descartes'in algı kuramı, onun **res extensa** ve **res cogitans** olarak tanımladığı iki farklı töze dayanmaktadır. Bu kuramın daha detaylı bir şekilde soruşturulması için, Descartes'in yaşadığı dönemdeki felsefi ortamın yanında bilimsel gelişmelerin de irdelenmesi elzemdir. Kartezyen felsefi dizgenin 16. ve 17. yüzyıldaki büyük bilimsel devrimlerin etkisi altında kaldığı söylenebilir. Söz konusu bilimsel devrimler, doğayı mekanik bir şekilde ele almışlardır. Descartes'in bilimsel alanda doğaya ilişkin yapılan mekanik yoruma benzer bir yorumu felsefi alanda yapmaya çalıştığı söylenebilir. Bu yorumdan yola çıkılarak Descartes'in düalist felsefesini oluşturan iki ayaktan birine, yani doğaya ya da bedene daha fazla önem verdiğini düşünmek yanlış olur. Zira Descartes'in algı ve görme kuramı dikkate alındığında görme konusunda tek başına bedenin yeterli olmadığı, görme ediminin tam olarak gerçekleşmesi ve algının oluşması için ruhsal bir sürecin gerekli olduğu görülmektedir.

Descartes'in mekansal algılama olarak da tanımlanabilecek olan görme kuramı incelenirken **medium** kavramının bu kuramda nasıl bir rol oynadığı soruşturulacaktır. Zira, Descartes da Aristoteles'e benzer bir şekilde, **medium** kavramına basit bir aracılık ya da ortam gibi bir anlam yüklememiş, bu kavrama görme duyusunun oluşmasında olmazsa olmaz bir rol yüklemiştir. Descartes, sadece görme duyusu ile değil, dokunma duyusuyla da mekansal bir algılamanın gerçekleşebileceğini ileri sürmüştür. Bazı düşünürler bu durumu, Descartes'ın görmeyi dokunmaya asimile etmiş olduğu şeklinde yorumlamışlardır. Söz konusu bölümde her iki duyunun Descartes'a göre benzer ve farklı olan yönleri ele alınacak, her iki duyuda beden üzerinde elde edilen duyu verilerinin nasıl ruha iletildikleri ve tözsel dönüşümün nasıl gerçekleştiği soruşturulacaktır.

Descartes'in görme kuramının detaylı bir soruşturması için onun ışığa ilişkin düşünceleri de ele alınacaktır. Zira Descartes'in mekanik doğa anlayışında ışık önemli bir rol oynamaktadır. Doğada boşluğu kabul etmeyen Descartes, elbette ki ışığın parçacıklardan oluştuğunu düşünüyordu. Bu konuda Descartes'in farklı eserlerinin yanında, özellikle de onun *Işık Üzerine Tez* adlı çalışması ele alınacaktır. Bazı düşünürler Descartes'in ışık ışınının hızının ışının geçtiği ortamın yoğunluğuna

bağlı olduğunu ileri süren düşüncesini eleştirmişlerdir.

Descartes'ın ışık üzerine düşünceleri ele alındıktan sonra onun renk kuramı incelenecektir. Sıralamanın bu şekilde yapılmasının nedeni Descartes'ın renk kuramının kırılma ve yansıma sonucu ışık ışınlarının hızlarının değişmesi ve bu şekilde de rengin açığa çıktığını savunmuş olmasıdır. Aristoteles, rengi açıklarken ışığa değil de cismin kendisine baş vururken, Descartes, daha mekanik bir kuram ileri sürmüştür. Bu bölümde Descartes'ın mekanik renk kuramı bu bağlam içinde incelenecektir.

Descartes'ın felsefi dizgesine ilişkin yürütülen tartışmaların en önemlilerinden biri de **representasyonizm** olarak da adlandırılan tasarımcılık konusudur. Çalışmamızda, Descartes'ın görme kuramının ve **medium** anlayışının ele alındığı bölümün sonlarında bu konu daha çok görüntü kavramı üzerinden incelenecektir. Descartes açısından görüntü, şeylerin temsilini gerçekleştiren bir imge mi yoksa onları yansıtan bir kopya mı? Bu bölümde bu sorunun yanıtı araştırılacak, yeri geldiğinde Descartes yorumcularının bu konudaki düşüncelerine başvurulacaktır. Descartes, görüntülerin şeylere benzediğini savunan resim kuramına karşı çıkmaktaydı. Bu bölümde, Descartes'ın savunmuş olduğu argümanlar irdelenecek, temsil konusunda Descartes açısından dildeki kelimeler ile görüntüler arasında bir benzerlik olup olmadığı soruşturulacaktır.

Descartes da, görme üzerine çalışmış olan diğer filozoflar gibi, uzaklık konusunu ele almıştır. Bu çalışmada, Descartes'ın uzaklığa ilişkin düşünceleri konunun sınırları içinde incelenecektir. Descartes, uzaklık konusuna özel bir önem vermiş ve özellikle *Dipotrique*'te bu konuya ilişkin düşüncelerini açıklamıştır. Descartes, uzaklığın kestirilmesi konusunu tamamen mekanik ilkeler üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Bu nedenle Descartes'ın görme kuramı ile uzaklık konusundaki düşüncelerinin tutarlı olduğu söylenebilir. Bu bölümde, Descartes'ın nesnelere arasındaki uzaklık ve gören göz ile görülen nesne arasındaki uzaklığı geometrik olarak nasıl hesapladığı incelenecektir. Descartes, farklı durumlarda uzaklığın kestirilmesine ilişkin birbirleriyle bağlantılı üç farklı tez ileri sürmektedir. Bu çalışmada, söz konusu üç

farklı tez üzerinde durulacak, bu konuda çalışmış olan düşünürlerin görüşlerine yer verilecektir.

Bu çalışmada, Descartes'ın uzaklığa ilişkin düşünceleri ele alındıktan sonra, üçüncü bölümde Berkeley'in görme kuramı incelenecektir. Berkeley'in görme kuramının daha detaylı bir şekilde irdelenmesi için öncelikle onun algı kuramına değinilecektir. Bu nedenle de Berkeley'in eserleri kronolojik bir sırayla değil, konu göz önünde bulundurularak incelenecektir. Zira Berkeley'in ilk eseri, onun görmeye ilişkin düşüncelerini açıkladığı *Essay Towards a New Theory of Vision* adlı eseridir. Ama çalışmada, öncelikle Berkeley'in *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge* adlı eseri incelenecek, Berkeley'in bu eserde dile getirmiş olduğu algı kuramına ilişkin düşünceleri ele alınacaktır.

Çalışmanın sonraki bölümünde, Berkeley'in algı kuramının anlaşılır olması için onun ideaya ilişkin düşüncelerine değinilecek ve bu şekilde onun immateryal felsefi dizgesinin genel özelliklerinin neler olduğu üzerinde durulacaktır. Bu bölümde Berkeley'in var olmayı nasıl da algılanmaya dayandırdığı soruşturulacaktır. Şüphesiz ki Berkeley, **representative** düşüncelere karşı çıkmıştır. Algıdan bağımsız şeylerin varlığına karşı çıkan Berkeley'in representasyon kuramına (tasarımcılığa) karşı çıkması elbette ki doğaldır. Descartes ile Berkeley arasındaki ilk belirgin ayırım da şüphesiz bu konuda ortaya çıkmaktadır.

Berkeley, algı kuramını açıkladığı bu eserinde sadece Descartes ile değil, Locke ile de hesaplaşmıştır. Locke'un **birincil nitelikler** ile **ikincil nitelikler** ayırımına karşı çıkan Berkeley'e göre Locke **birincil niteliklerin** algıdan bağımsız olduğu, sadece **ikincil niteliklerin** algıya bağımlı olduğu savına karşı çıkar ve her iki nitelik grubunun algıdan bağımsız olmadığını savunur. Çalışmanın bu kısmında Berkeley'in algı kuramı konusunda felsefe tarihinde pek de benzeri görülmeyen düşünceleri ele alınacaktır.

Dış dünyayı immateryal bir şekilde açıklayan Berkeley'e göre doğa yasaları, doğayı algılayarak oluşturan zihnin bir yasasıdır. Berkeley, "bütün idealar zihinde ise nasıl

olur da dış bir uzamda bu ideaların bazıları daha yakın bazıları daha uzak gibi görülür" şeklinde bir itirazın ileri sürülebileceğini düşünerek, uzaklık ve dışarıdalık izleniminin görme sayesinde doğrudan algılanmadığını, bu izlenimlerin görmeye eşlik eden duyu verileri aracılığıyla oluştuğunu savunur. Çalışmanın bu bölümünde, Berkeley'i bu sonuca ulaştıran akıl yürütme izlenecek, algı kuramı ile görme kuramı arasındaki paralel ilişki açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

Maddenin tını nasıl etkilediğini hiçbir filozofun açıklayamayacağını düşünen Berkeley, Descartes'ın düalizmine karşı çıkmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümünde Berkeley'in görme kuramının, onun algı kuramının temel savlarına uygun olarak ve immateryal bir düzlemde nasıl geliştirilmiş olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Berkeley'e göre, idealar rastgele üretilmediği gibi, bu idealar arasında neden-sonuç ilişkisine benzer, gösteren ile gösterilen arasında bulunan bir ilişki bulunmaktadır. Şüphesiz ki bu durum, görmeye ilişkin idealar için de geçerlidir.

Görme kuramını uzaklık ideası üzerinden geliştiren Berkeley, uzaklığın doğrudan görülemeyeceğini var sayar. Berkeley'in bu varsayımı nasıl sonuçlandığı, onun *An Essay Towards A New Theory of Vision* adlı eserinde dile getirmiş olduğu düşünceler üzerinden takip edilecek, Berkeley'in görmenin, bir dilin öğrenilmesine benzer bir şekilde öğrenildiği tezine nasıl ulaştığı soruşturulacaktır.

Berkeley'in görme kuramının en belirgin yönlerinden biri, kendisinden önce oluşturulmuş olan görme kuramlarında görme duyusunda elde edilen ideler ile işitme duyusundan elde edilen idelerin karıştırıldığını iddia etmesidir. Berkeley, kendi kuramında bu idelerin farklı olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Çalışmanın bu bölümünde Berkeley'in, bu farklı duyuların kendisine has olan idelerini nasıl tanımladığı araştırılacaktır. Berkeley, bu konuyu açıklamak için, doğuştan görme engellisi bir kişinin görmeye başladığı anda duyu algılarının her iki duyu ile elde edilen ideler arasındaki farkı gösterir. Çalışmanın bu aşamasında Berkeley'in görme kuramının bu özgün yönü soruşturulacaktır.

Çalışmanın son kısmında ise Descartes'ın görme kuramı ile Berkeley'in görme kuramı

karşılaştırılacak, her iki kuramın farklı yönleri üzerinde durulacaktır. Her iki filozofun bilgi kuramı ile görme kuramı arasında bir uyum söz konusudur. Descartes'ın mekanizmi esas alan felsefi dizgesinin mekanist bir görme kuramına yol açtığı ve Berkeley'in immateryal felsefesinin de görme kuramının temel köşe taşlarını belirlediği gösterilmeye çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK YUNAN DÜŞÜNÇESİNDE GÖRME

KURAMLARININ VE MEDIUM KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. GÖRME KURAMLARININ GELİŞİMİ

Işık, gölge, yansıma, kırılma ve gökkuşağı gibi optik durumlar insanlık tarihi boyunca hep merak edilen konulardan olmuştur. Işığın doğasına ve görmeye ilişkin ilk açıklama girişimleri milattan önce 1500'li yıllara uzanır. Bu alandaki en eski kayıtlar Mısır'da görme yolları hastalıklarını çözmeye dönük olan oftamolojiye ilişkin milattan önce 1550 yıllarında yazıldığı sanılan Ebers Tıp Papirüsleri'nde yer almaktadır. Çin'de de milattan önce 4. yüzyılda ışığın yayılması, gölge ve yansımaya ilişkin ilk sistematik analizler yapılmıştır (Lindberg, 1976: 1). Hindistan'da ise Samkhya, Nyaya ve Vaisheshika okulları ışığı ya da ateşi dünyayı oluşturan beş elementten biri olarak tanımlamıştır. Son iki okul ise ateşi, ışıktan ve gözden ayırmış, her ikisini iraksak atom akınları olarak kabul etmiştir (Darrigol, 2012: 1).

Antik Yunan'da da, Mısır'da olduğu gibi ilkin körlüğü ve görme hastalıklarını çözmeye dönük çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalardan dolayı görme yolları hastalıkları ve cerrahisiyle ilgilenen oftamoloji adlı bilim dalı ortaya çıkmıştır. Medikal gereksinimlerin dışında da görme konusuna ilgi gösterilmiş, ilk felsefi metinlerde ışığa ve görmeye ilişkin görüşler yer almıştır. Antik Yunan'da görmeye olan ilginin çok eskilere varmasının en belirgin nedeni, ışığa ilişkin fenomenolojik çalışmalarda bulunan Vasseleu'nun da belirtmiş olduğu gibi, Yunan düşüncesinde görünebilirliğin, görsellikle onaylanması gereken bir gerçekliğin kesin doğruluğu olarak görülmesidir (Vasseleu, 1998: 3). Düşünme ile görsellik arasında bulunan bağa ilişkin farkındalık çok eskilere dayanmaktadır. Lukretius, **theoria** ile birlikte ışıktaki görmeye benzer bir şekilde karanlıkta görmenin gerçekleşebileceğini düşünüyordu (Nightingale, 2007: 68). Bu şekilde, sadece gerçekliğin doğruluğu değil, düşünmenin kendisi de görmeye yapılan bir referansla tanımlanıyordu. Antik

Yunan'da sadece Lukretius ya da diğer atomcular **theoria**yı tanımlamamışlardır. Antik Yunan'da **theoria**nın genel olarak ufuk açıklığına benzer bir manzara açıklığı üzerinden tanımlandığını söylemek yanlış olmasa gerek (Fraisopi, 2015: 127). Antik Yunan'da duyular arasında görmeye verilen değer çok eskilere dayanmaktadır. Herakteitos gözleri kulaklardan daha doğru tanıklar olarak nitelemektedir (Herakleitos, DK 22 B 101)¹.

Görme konusu daha en başından beri Yunanlı filozofların ilgisini çekmiştir. Herhangi bir filozofun bilgi kuramına bakıldığında o filozofun görmeye ilişkin düşüncelerinin paralellik göstermesi söz konusudur. Bu filozofların optiğe ilişkin düşünceleri ile felsefi sistematiği arasında bir bağ görüldüğü söylenebilir. Platon ve Aristoteles'in felsefesi göz önünde tutulduğunda bu durum görülebilir. Fotoloji ile felsefe arasında da benzer bağlar söz konusudur. Hatta Fransız filozof Jacques Derrida, felsefe tarihinde ışığın bir metafor olarak ele alındığını ve felsefe tarihinin bir fotoloji tarihi olduğunu ileri sürecek kadar bu bağın güçlü olduğuna inanır (Derrida, 2001:31). Vasseleu ise bu duruma ilişkin olarak Derrida'ya benzer bir şekilde Batı felsefesinde ışığın doğası ile varoluşun iç içe geçmiş olduğundan bahseder (Vasseleu, 1998 :3)

Antik Yunan'da tanrılara ve doğa ötesi güçlere olan inanç çok güçlüydü. Bütün doğa olayları, tanrılarla ilişkilendirilerek anlamlandırılıyordu. Milattan önce 6. yüzyılda Yunanlı bazı düşünürler doğa üstü güçlere başvurmadan, doğadaki nedensel ilişkilere başvurarak olguları açıklamaya giriştiler. Miletli düşünürler fenomeni tek bir materyal ilkeye indirgemeye çalışırken Pythagorasçılar sayının her şeyin ilkesi olduğunu savundular.

Antik Yunan felsefesinin ilk dönemlerinde, Miletli düşünürler, belli bakımlardan duyuların tanıklığına büyük bir önem vermekteydiler. Oysa Ksenophanes, Parmenides ve Zenon gibi düşünürlerin içinde yer aldığı Eliatik okul onu salt yanılğı

---

¹ Herakleitos'un fragmanlarından yapacağımız alıntılar Charles H. Kahn tarafından çevrilip yorumlanan **The Art and Thought of Heraclitus An Edition of The Fragments with Translation and Commentary** adlı eserden yapılmıştır.

olarak gördüler. Diğer düşünürler de duyuların, aklın kontrolünde kullanılması gerektiğine ilişkin sorgulayıcı bir tutum sergilediler. Pythagoras, Empedokles, Leukippos, Platon, Aristoteles ve izleyicileri, objelerin algılanan nitelikleri ve onların farkında olduğumuz anlamları üzerinden algının nedensel yargılarına işaret ettiler (Darrigol, 2012: 2).

Antik Yunan'da ortaya çıkan görme kuramlarını genel olarak üç başlık altında kategorize etmek mümkündür. Tarihsel olarak ilk gelişen kuram ışığın kaynağını göz olarak gören **extramission**² kuramıdır. İkinci kuram ise ışığın kaynağını nesne olarak gören **intromission** kuramıdır (Topdemir ve Unat, 2009: 123). Üçüncü görme kuramı ise bu iki kuramı bireştiren ve ışığın kaynağı olarak hem gözü hem de nesneyi kabul eden kuramıdır. Antik Yunan sanatında görmeye ilişkin çalışmalarda bulunan Papalexandrou da erken dönem Akdeniz tarihinde görme ve görselliğin insan ile nesne arasındaki karşılıklı ilişkiyi kapsadığını belirtirken bu iki kuramın bireşiminden bahsetmektedir (Papalexandrou, 2010: 33).

Antik Yunan'da ortaya çıkmış olan görme kuramlarında yansıma özel bir yer tutar. Kuramlarında yansımaya önemli bir rol veren düşünürlerden biri de milattan önce 500 ile 428 yılları arasında yaşamış olan Anaxagoras'tır. Ona göre görme, gözbebeğindeki yansıma sayesinde gerçekleşir. Aristoteles ve öncesi Yunan düşünürlerinin algıya ilişkin görüşlerini derleyen, Aristoteles'in halefi olan ve milattan önce 370 ile 287 yılları arasında yaşamış olan Theophrastos, Anaxagoras'ın duyu algısının zıt anlamlardan oluştuğunu belirterek Anaxagoras'ın kuramında gözdeki yansımanın da benzer renklerle değil de zıt renklerde gerçekleştiğini dile getirir. Buna göre canlıların çoğunun gözlerinin koyu olması nedeniyle görme gündüz gerçekleşir. Anaxagoras'ın kuramının kabul gördüğünü dile getiren Theophrastos, objelerin büyüklüklerinin orantısız bir şekilde yansıtılmasını hesaba katmamasını, aynı anda kontrast renge sahip objelerin yansıtılmasını imkansız

---

² Karşıtı olan **intromission** kuramıyla birlikte kökeni çok eskilere dayanan bu kuram gözden yayılan ışınların görmeyi gerçekleştirdiğini savunur. İbnü'l Heysem'in görmeye ilişkin katkılarıyla 11. yüzyılda bu kuramın etkisi giderek azalmış, bu alanda daha çok **intromission** kuramı tercih edilmeye başlamıştır (Galili, 2010: 26).

bulmasını, hareket, uzaklık ve büyüklük gibi görsel öğeleri açıklayamamasını bu kuramın zayıf noktaları olarak görür (Theophrastos, De Sensu: 27, 36, 37; DK 59 A 92-A94)³.

Yunanların yaygın görme anlayışı olarak kabul edilen **extramission** kuramına göre göz bir ateş yayar ve bu ateşin ışınları gözlenen objenin yüzeyine ulaştığı anda görme gerçekleşir. Nazar inancı ile **extramission** kuramının kökenine ilişkin bazı ortak noktalar ileri sürülebilir⁴. Felsefenin henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde bu anlayışın uzantıları Yunan şiir ve tiyatrosunda görülür. Homeros, İlyada'da Agamemnon için "Kalbi öfkeden siyahtı ve Calcahos'a öfke ile bakarken gözlerinden ateş çıkıyordu" derken bu anlayışın uzantıları görülür (Homeros, İlyada: 100)⁵.

Homeros, yine İlyada'da Güneşi, gözlerinden yayılan ışınlar aracılığıyla gören insanlara benzeterek şu şekilde kişiselleştirir (Homeros, İlyada: 280-290):

Zeus yanıtladı: Başka bir Tanrının ya da insanın görmesinden dolayı korkmuyorum. Zira ikimizi de yoğun, altından bir bulut ile örteceğim ve en uzağı gören Güneş bile göremeyecek bizi.

Görüleceği üzere böyle bir görme anlayışı temasa, dokunmaya ilişkin bir analogiden meydana gelmektedir. Bu analogi görme konusunda çalışan filozofların kuramlarında da görülür. Birçok görme kuramının ortak noktalarından birinin de, bu analogiye atıfta bulunmaları olduğu söylenebilir.

---

³ Theophrastos'un *Περὶ αἰσθήσεων* (*Peri Aisthiseon*) adlı eseri yaygın bir şekilde Latince adı olan **De Sensu** olarak bilindiği için çalışmamızda eserin Latince adını kullanacağız. Bu eserden yapacağımız alıntılar, George Malcolm Stratton'un 1917 yılında, Macmillan tarafından yayınlanan **Theophrastos and The Greek Psychological Psychology Before Aristotle** adlı eserinde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır.

⁴ Ortadoğu, Kuzey Afrika, Avrupa ve Hindistan'da yaygın olan nazar inancına (Ryan, 2005) göre kıskançlık, bakma (nazar) eylemi ile bakılan kişi ya da nesne üzerinde bir etkiye bulunur.

⁵ Çalışmamızda Homeros'un **İlyada** adlı eserinden yapılan alıntılar, eserin George Charpman tarafından yapılan ve 2003 yılında yayınlanan İngilizce çevirisinden yararlanılarak yapılmıştır.

Yunan mitolojisinde de görme ile görülen nesnelere üzerinde etkide bulunmaya ilişkin bir diğere örnek de Gorgonlardır. Deniz Tanrı ve Tanrıçası Phorcys ile Ceto'un kızları olan Medusa, Euryale ve Stheno'nun da baktıkları herkesi taşa çevirdiğine inanılırdı. Mitolojiye göre Perseus, Hermes ile Athena'nın yardımıyla Medusa'yı öldürüp başını kesmiştir. Perseus, Medusa'nın kesik başını düşmanlarına karşı kullanmış ve onları taşa çevirmiştir (Nardo, 2010: 43).

Roma Tanrısı Janus da bir yüzü sağa, bir yüzü sola bakan iki yüze sahip olduğu için onun her tarafı gördüğüne inanılırdı. Dünyanın bekçisi olarak bilinen Janus'un "Gözlerimin gördüğü her şey benim alanımdır ve benim elimdedir" derken göz ile dışsal objeler üzerinde bir hakimiyet kurduğuna inanılıyordu. Janus, her tarafı görmesinden dolayı her şeyi bilen Tanrı olarak da adlandırılmıştır (Comte, 2000: 114).

Pythagoras'ın öğrencilerinden olan ve milattan önce 500'lü yıllarda yaşadığı bilinen Alkmaion'a göre göz, transparan bir zarın içinde olup gözün içinde ateş bulunmaktadır. Bu ateş, gözün etrafındaki suyun içinden yayılarak görme duyumunu sağlayan bir akım sağlar. Ona göre gözün içinde ateşin olması gayet açıktır. Gözden çıkan ateş, görme duyumunu sağlayan bir akım sağlar. Alkmaion, bu ateşin varlığına ilişkin şöyle ilginç bir kanıt da ileri sürer: Gözün içinde ateş bulunmaktadır. Bu nedenle ne zaman darbe vurulursa bu ateş parıldar (DK 24 A 5)⁶.

Presokratik düşünürlerden olan, milattan önce 5. yüzyılın başlarında Sicilya'da dünyaya gelen Empedokles, gözdeki bu ateşe ilişkin kanıtı yayan filozoflardan biridir. Empedokles, *Doğa Üzerine* adlı şiirinde gözü şu şekilde fenere benzetmiştir (Empedokles, 84 – DK 31 B 84)⁷:

---

⁶ Çalışmamızda yer alan Alkmaion'un fragmanları, Pan. S. Codellas tarafından yazılan ve 1932 yılında **Proceedings of the Royal Society of Medicine** adlı dergide yayımlanan **Alcmaeon of Croton: His Life, Work, and Fragments** adlı makalede yer alan çevirisinden alınmıştır.

⁷ Çalışmamızda yer alan Empedokles'in fragmanları William Ellery Leonard'ın **The Fragments of Empedokles** adlı, 1908 yılında, Chicago'da The Open Court Publishing Company tarafından yayımlanan çevirisinden alınmıştır.

Bir adam dışarı çıkacağı zaman
Bir fener hazırlar ve yakar bir ateşle
Yanan ateşten buz gibi geceye
Boynuzdan yapılma fenerde, korur onu rüzgardan
Fener onu esen rüzgardan korusa da
Huzmeler ince ve narin bir şekilde dışarı çıkar
Ve yorulmak bilmez ışınlar aydınlatır gökyüzünü
Bu yüzden ilk ateşi sakladı
Gözbebeğinin içinde çevreledi onu
Zarların ve şeffaf peçelerin içinden
İlahi bir tarzda geçti gözeneklerden
Ve böylece uzak tuttu etraftaki suyu
Ateşi ince bir şekilde dışarı doğru yayarken

Görüleceği üzere, Empedokles'in bu fragmanında geçen fener göz küresini, alev, gözün içindeki ateşi, zar ve şeffaf peçeler transparan korneayı, rüzgar ise korneanın üstündeki nemi simgelemektedir (Sedley, 1992: 24).

Empedokles, bu fragmanda gözü bir fenere benzetmiş ve gözden yayılan ışınlar sayesinde görmenin gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Fragmanda "yorulmak bilmez" ışınların gökyüzünü aydınlattığı belirtilirken, aydınlatmadan kasıt gözün görmesi, yani ateşin ulaştığı yerlerin görülmesidir. Bu fragmandan da anlaşılacağı üzere Empedokles'e göre gözde sadece ateş değil, su da bulunmaktadır. Aristoteles'in de belirtmiş olduğu üzere Empedokles'e göre biz, içimizdeki su aracılığıyla suyu, içimizdeki hava aracılığıyla havayı ve içimizdeki ateş aracılığıyla ateşi algılarız (DK 31 B 109; Aristoteles, Metafizik, 1000 b10)⁸. Theophrastos da Empedokles'in beyazın ateşten, siyahın ise sudan oluştuğunu düşündüğünü belirtir. Empedokles, bu iki rengi temel renk olarak görmüş ve diğer renklerin bu iki rengin karışımı olduğunu belirtmiştir (DK 31 A 82).

---

⁸ Çalışmamızda Aristoteles'in Metafizik adlı eserinden yapılacak olan alıntılar, 1984 yılında Princeton University Press tarafından yayınlanan, editörlüğünü Jonathan Barnes'in yaptığı **The Complete Works of Aristotle** adlı eserde yer alan **Metaphysics** adlı W.D. Ross tarafından yapılan İngilizce çeviriden yapılmıştır.

Theophrastos, Empedokles'e göre renklerin bir akım aracılığıyla görülmeye sunulduklarından bahseder. Bazı canlıların gözünün ortasında ateş bulunurken, bazılarında ise bu ateş gözün dış kısmındadır. Empedokles, neden bazı canlıların gündüz daha iyi, bazılarının da gece daha iyi gördüğünü bu şekilde açıklamaktadır. Ona göre gözünde az ateş olanlar gündüz daha iyi, gözünde çok ateş olanlar ise gece daha iyi görürler (Theophrastos, De Sensibus: 8, DK 31 B 84).

İnsanlık tarihinin ilk ansiklopedisi olarak kabul edilen ve yazıldığı dönemin bilgilerini derleyen *Naturalis Historia* adlı eserin milattan önce 1. ve 2. yüzyıllarda yaşamış olan Romalı yazarı Plinius da insanlar arasında sadece Tiberius Caesar'ın geceleyin uyandığında, sadece bir anlığına karanlıktaki her şeyi gördüğüne ilişkin rivayetten söz eder (Plinius, *Naturalis Historia*, XI. Kitap: 143)⁹.

Işığa ve görmeye ilişkin kuramları geliştiren ilk filozoflar arasında atomcular da bulunmaktadır. Antik Yunan'da bu ekolün önde gelen filozofları Leukippos ve Demokritos iken, Helenistik dönemde bu okul Epiküros, Roma döneminde ise Lukretius tarafından temsil edilmiştir. Aristoteles ve Theophrastos'un da belirtilmiş oldukları gibi Leukippos'un bu okulu kurduğu kabul edilmektedir. Bu okula göre çokluk, doğadaki tüm nesnelere *atomon* denilen küçük ve bölünemez parçacıklardan oluşmuşlardır (Cevizci, 2014: 88-90). Atomcu düşünürlerin geliştirmiş olduğu bu kuramlar şüphesiz ki farklılıklar göstermekteydi. Leukippos ile Lukretius'un görmeye ilişkin düşüncelerinin aynı olduğunu söylemek mümkün değildir. Atomcu düşünürlerin hemfikir olduğu konu bütün duyumların duyu organları ile gerçekleşen doğrudan temas sonucunda olduğudur. Buna göre görülen nesnelere yayılan materyal akımın göze ulaşması sonucunda görme gerçekleşir (Lindberg, 1976: 2). Çoğu atomcu düşünür nesneden göze doğru akan bu akımı ince bir zar ya da film olarak betimlemiştir. Lukretius'un *De Rarum Natura* adlı eserini İngilizceye çeviren Martin Fergusson Smith, söz konusu eserin İngilizce basımının önsüzünde belirttiği gibi, Yunanca karşılığı **eidola** ve Latince karşılığı da **simulacra** olan bu aşırı ince zar

---

⁹ Çalışmamızda Plinius'un *Naturalis Historia (Doğa Tarihi)* adlı eserinden yapılacak olan alıntılar, 1956 yılında Harvard University Press tarafından yayınlanan ve H. Rackham tarafından çevrilen *Natural History* adlı İngilizce çeviriden yapılmıştır.

ya da filmler atomcu düşünürlerin görme kuramlarında sık sık başvurdukları kavramlardır.

Atomcular görme duyumunu, gözlenen objenin gözleyen organ üzerindeki atomların etkisine indirgemişlerdir. Bu akımın önemli filozoflarından olan Demokritos, görmeye özel bir önem vermiştir. Theophrastos da *De Sensibus* adlı eserinde Demokritos'un görüşlerine genişçe bir yer ayırmış, Demokritos'un ileri sürdüğü tezlere karşı argümanlar geliştirmiştir. Milattan önce 460 ile 370 yılları arasında yaşamış olan Demokritos'a göre obje ile görme organı arasında bulunan hava, obje tarafından baskılanır ve bu bası göze etkide bulunur. Bu bası ise gözde yansıtılır. Demokritos da Anaxagoras gibi yansımanın zıt renkte olduğunu düşünüyordu. Bu düşünceye göre, havanın rengi gözbebeğine kontrast olduğu için gözde bu renk yansıtılır. Demokritos'a göre göz yumuşak ve nemli değil de sert olsaydı havadan gelen bu **eidolayı** alamazdı. Ama gözdeki süngerimsi dokular gelen **eidolalara** kusursuzca uyarak görme duyumunu gerçekleştirir (Theophrastos, *De Sensibus*: 50; DK 55 A 50).

Theophrastos, Demokritos'un hava üzerinden gelen **eidola** düşüncesini saçma bulur. Zira o, **eidolanın** tutarlı bir etkide bulunması için sert olması gerektiğini düşünüyordu. Demokritos'un kendisi de **eidolanın**, balmumu kalıbının bıraktığı ize benzer bir iz bıraktığını belirtmiştir. Theophrastos'a göre, Demokritos'un tezini doğru kabul edecek olursak, arada havanın değil de suyun olduğu durumlarda nesnenin daha iyi görülmesi gerekirdi. Zira su daha yoğundur ve havadan daha iyi bir baskıda bulunabilecek **eidola** geliştirir. Oysa sudaki nesnelere daha az açık görülürler (Theophrastos, *De Sensibus*: 51; DK 55 A 51).

Theophrastos'un Demokritos'a karşı geliştirdiği bir diğer itiraz ise, hava şayet sıkıştırılmış balmumu gibi kalıplaşarsa gözdeki yansımanın oluşmasının imkansız olduğu iddiasıdır. Ayrıca çok sayıda objenin aynı anda görülmesi durumunda, aynı anda havada birden çok **eidolanın** oluşması mümkün değildir. Zira **eidolalar** kaçınılmaz bir şekilde birbiriyle çarpışacaktır. Theophrastos'un bir diğer itirazı da, Demokritos'un kuramının doğru olduğu kabul edildiğinde karşımızdakinin gözünden

kendimizi görmemiz gerektiğidir. Zira bizden yayılan **eidolalar** karşımızdakinin gözünden bize yansıması ve bizim eko yapan sesimizi işitmemiz gibi kendimizi görmemiz gerekirdi (Theophrastos, De Sensibus 52-53).

Theophrastos, Demokritos'un "gelen **eidolaları** alıp vücudun geri kalan kısmına yaymak için gözlerin boşluk ve nem içermesi gerekir" sözünden yola çıkarak Demokritos'un görsel algıyı sadece gözlerin değil, ama vücudun bir fonksiyonu olarak gördüğünü dile getirmektedir. Theophrastos, Demokritos'a karşı eleştirilerini geliştirirken diğer düşünürlerin görüşlerini ele alırken gösterdiği tavırdan farklı olarak sert ifadeler kullanmış, onun görmeye ilişkin benzersiz bir şey söylemeye çalışırken çözümden ziyade problemi bize miras bıraktığını belirtmiştir (Theophrastos, De Sensibus: 54).

Theophrastos'a göre Empedokles ve Demokritos materyal akımın göz ile obje arasında bir yerde bulunduğuna dair uzlaşmacı bir kuramı kabul etmişlerdir. Demokritos'un takipçileri olan Epikuros ve Lukretius ise gözdeki ateşi elemine etmiş, ince atom katmanlarının her yönden -objeden- göze doğru hareket ettiğine inanmışlardır. Milattan önce 341 ile 270 yılları arasında yaşamış olan Epikuros, Milattan önce 300 dolaylarında Herodotos'a yazdığı mektupta görmeye ilişkin düşüncelerini açıklarken kopyaların ya da **eidolanın** oluşumundan bahsetmiştir (Epikuros, Herodotos'a Mektup: 46-47)¹⁰:

Şekilce sert cisimlere benzeyen ve ince dokularıyla aşarak yayılan, algılanabilir kopyalar vardır. Objelerin yüzeyini uyarlanmış olan bu açık ince çerçevelerin oluşturduğu yayılma sert cisimlerdeyken sahip oldukları pozisyonları korurlar: Biz bu kopyalara **eidola** diyoruz.

Algılanabilir şeyler arasında hiçbir şey kopyaların aşılmaz doku inceliğine sahip olduğu inancına karşı çıkmaz. Bütün atomlarının hareketi **uniform** olduğu için bu kopyalar aşılmaz

---

¹⁰ Çalışmada yer alan, Epikuros'un Herodotos'a yazdığı mektubun metni Chril Bailey, tarafından çevrilen ve 1926 yılında, Oxford University Press tarafından yayınlanan **Epikuros – The Extant Remains** adlı eserden alıntılanmıştır. Çalışmada, Epikuros'un Herodotos'a yazmış olduğu bu mektup "Herodotos'a Mektup" şeklinde belirtilecektir.

bir hareket hızına sahiptirler ve çok az şey onların yayılımını çarpışma ile engeller. Oysa çok sayıda ya da sonsuz sayıda atomdan oluşan bir cisim çarpışma ile engellenir.

Epikuros, söz konusu mektubun ilerleyen kısımlarında, dışsal nesnelere duyulan verileri geldiği zaman o nesnelere şekillerinin sadece görülmediğini, aynı zamanda onların düşünüldüğünü de belirtir. Ona göre bu düşünme söz konusu olmasaydı dışsal nesnelere, onlarla aramızda bulunan hava aracılığıyla kendi renk ve şekillerinin doğasına ilişkin izlenimleri bize sunamazlardı ve ışınlar ya da akımlar aracılığıyla bizden onlara hiçbir şey geçmezdi. Epikuros'a göre, bu yüzden renkçe ve şekilce nesnelere benzeyen kalıplar, nesnelere ayrılıp, kendi büyüklüklerine uygun bir şekilde bizim görme yetimize ya da zihnimize sunulurlar (Epikuros, Herodotos'a Mektup: 47).

Millattan önce 99 ile 55 yılları arasında yaşamış olan Lukretius da milattan önce 50 dolaylarında yazdığı *De Rerum Natura* adlı eserinde görmeye ilişkin konuları da ele almıştır. O da, kendisinden önceki atomcu düşünürler gibi görüntüleri aşırı ince bir zar ya da filmler şeklinde açıklamaktadır. Bu zar ya da filmler geldikleri cismin benzerini oluştururlar (Lukretius, *De Rerum Natura*, 50)¹¹.

Lukretius, görünür cisimlerden bir madde akımının gerçekleştiğini, bu akımlardan bazılarının kütüklerden yayılan duman ya da ateşten yayılan ısı gibi gevşek, bazılarının da ağustosböceğinin yazın yaydığı “şık bir ceket” gibi yoğun bir dokuya sahip olduğunu ileri sürdü (Lukretius, *De Rerum Natura*, 50).

Lukretius da diğer atomcu düşünürler gibi cisimlerin yüzeylerinden yayılan bu görüntülerin atomlardan oluştuğuna ve bu atomlardan oluşan akımların sürekli olduğuna inanıyordu. Ona göre, ışık anlık olarak bir öncekinin yerine geçerek düzenli bir akış sağlar ve akışın bu özelliği sayesinde görüntüler büyük mesafeleri

---

¹¹ Çalışmamızda, Lukretius'un *De Rerum Natura* adlı eserinden yaptığımız alıntılar, Martin Ferguson Smith'in çevirmiş olduğu, 2001 yılında Hackett Publishing Company tarafından yayınlanan *On The Nature Of Things* adlı kitabından yapılacaktır.

kısa bir anda aşarak gevşek dokularından dolayı aradaki havanın içinden geçip ilerler (Lukretius, De Rarum Natura, 110, 150, 190). Lukretius tuhaf görünse de göze çarpan bu **eidolaların** tek tek görünmeseler bile nesnelere kendilerinin görülmesini sağladıklarını belirtir. Bunu açıklamak için de rüzgar örneğini veren Lukretius'a göre, biz rüzgarın parçacıklarını göremeyiz ama rüzgarın vücudumuza değen esintisini algılarız (Lukretius, De Rarum Natura, 260). Nightingale, haklı olarak bu durumu atomcuların görünmeyen bir bölgede zihinsel bir yolculuk yapmalarına benzettir (2007: 63).

Lukretius da görme ile dokunma arasındaki benzerliklere değinen filozofların arasında yer alır. O, karanlıkta bir nesneye dokunduğumuzda gündüz, aydınlıkta gördüğümüzdeki şekli algıladığımızı ve bu nedenle de dokunma ile görmenin aynı neden tarafından geliştiğini belirtir (Lukretius, De Rarum Natura, 230).

Lukretius'a göre söz konusu **eidolalar**, bize görme gücü verdiği gibi objenin ne kadar uzakta olduğunu kestirme olanağı da vermektedir. Buna göre ortaya çıkan akım, yani nesneden göze doğru havanın içinden geçen maddi akım, göz ile nesne arasındaki havayı göze doğru iter ve bu hava gözdeki geçitlerden geçer. Geçitlerden geçen hava miktarı nesnenin uzaklığının kestirilmesini sağlar (Lukretius, De Rarum Natura, 250).

Antik Yunan düşüncesinde görme konusunda ele alınan sorunlardan biri de, görenin karanlık olduğu bir yerden aydınlık olan bir yerdeki objeyi görebilmesi ve görenin aydınlık olan bir yerden karanlık ortamdaki bir nesneyi görememesidir. Lukretius, bu sorunu gözde bulunan kanallar üzerinden çözmeye çalışmıştır. Buna göre, Eğer biz karanlık bir ortamdaysak ve obje aydınlık bir ortamdaysa önce karanlık olan hava gözdeki geçitlere ulaşır ve bu geçitleri bloke eder, ama ardından gelen aydınlık hava bu geçitleri tekrar açar ve cisimden gelen görüntüler göze ulaşır, görmeyi sağlamış olur. Biz, aydınlık bir ortamdaysak ve objeler karanlık bir ortamdaysa, önce aydınlık hava geçitlerden geçer, sonra da karanlık hava gözdeki bu geçitlere ulaşır ve bu geçitleri bloke eder. Yaşanan bu tıkanmadan dolayı görme gerçekleşmez (Lukretius, De Rarum Natura, 340-350).

Görüleceği üzere atomcular görmeyi bir çeşit temasa indirgemişlerdir. Materyal **eidolalar** görülen cisimlerden, yani her yönden gelir ve gözleyen göze ulaşarak görme duyumunu oluşturur. Böylesi bir **intermission** kuram beraberinde yanıtlanmamış bir dizi soru bırakmaktadır: Söz konusu **eidolalar**, herhangi bir engellemeye maruz kalmadan nasıl ilerlemektedir? Büyük bir cismin görüntüsü nasıl küçülerek gözbebeğine ulaşmaktadır? Diğer önemli bir soru ise gören kişinin ruhu ile görülen nesne arasında nasıl bir iletişim sağlandığına ilişkindir (Lindberg, 1976: 3). Ruh ile görülen nesne arasındaki iletişimi ruh ile beden arasındaki bir iletişim olarak görebiliriz. Zira söz konusu nesnelere, bedenin bir parçası olan göz üzerinden ruh ile iletişim kurmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Lloyd'un da belirtmiş olduğu gibi bu sorunu sadece atomcuların kuramlarında değil, genel olarak Antik Yunan felsefesinde görmekteyiz (Lloyd, 2007: 135).

Demokritos, görme kuramında objenin, gözbebeğinde nasıl görüntüye dönüştüğüne ve objenin gözde nasıl yansıtıldığına önem vermiştir. Bu yansımayı açıklamak için suya başvuran Demokritos, gözde suyun bulunduğunu belirtir. Aristoteles de gözde suyun bulunduğunu kabul eder ama yansıma konusunda Demokritos'a katılmaz. Zira, Aristoteles'e göre, Demokritos görmeyi yansımaya indirger (Aristoteles, De Sensu: 438a).

Mezopotamya'da milattan önce 200'lü yıllarda yaşayan Aetios ise Leukippos, Demokritos ve Epikuros'un algının ve düşüncenin, dışarıdan **eidolaların** ulaşmasıyla oluştuğunu söylediklerini belirtir. Keza 3. yüzyılda yaşayan Afrodisyalı İskender, Leukippos ve Demokritos'a göre belirli görüntülere atfedilen görmenin, objelerin şekillerine sahip olduğunu ve bu görüntülerin objelerden yayılıp göze çarpmasıyla oluştuğunu belirtir (Lindberg, 1976: 2).

1.2. PLATON'UN GÖRME KURAMI

Platon'un görme kuramına geçmeden önce onun *Politeia* adlı eserinde mağara alegorisinde anlatmış olduğu idea ile görüntü, yani gerçek varlık ile onun görünüşüne değinmekte yarar var. Platon'un bu alegorisine göre doğdukları günden itibaren sırtları mağaranın kapısına dönük ve kapıya dönemeyecek şekilde zincirlenmiş olan insanlar, mağaranın iç duvarında varlıkların kendilerini değil de gölgelerini görürler (Platon, *Politeia*: 514a-b-c, 515a-b-c)¹². Platon bu alegoriyi açıklarken ışığı, yani güneş ışığını iyi ideası olarak tanımlamaktadır. İyi ideası, görülen dünyada ışığı yaratan ve dağıtan iken kavranan dünyada da doğruluk ve kavrayışın kaynağıdır (Platon, *Politeia*: 517b-c-d). Buna göre gördüklerimiz bir ideanın, hakikatin kopyasıdır.

Mağara alegorisi üzerinden Platon'un ışığı, görme ediminin oluşmasını sağlayan bir güç olarak, ışığın kaynağını da varlığın ön koşulu olarak kabul ettiğini söylemek mümkün. Topdemir'in de belirtmiş olduğu gibi bu ilişkiyi anlamayı kolaylaştıracak temel formlar da Platon'un 'idea' ve 'görüntü' arasında kurduğu zorunlu ilişkinin bir benzeri 'Güneş' ve 'varlığın görünmesi' arasındaki ilişkide yer almaktadır. Burada Güneş, sadece varlığın görünürlüğünü sağlayan bir unsur olarak kalmamakta, aynı zamanda varlığın 'varlık nedeni' olarak durmaktadır (Topdemir, 2007: 69).

Vasseleu, Yunan düşüncesinde ışığın, görülebilir olanın içinde görülmez olanın görülmesi şeklinde tanımlanacak olan bir metafor olarak görüldüğünü ve Platon'un bu metafor yoluyla varoluş ile gerçek arasında doğal bir bağa ya da görme aracılığıyla açığa kavuşan varlıkların orijinal bir öz sunumu üzerinde temellenen gerçeklik kavramına imada bulunduğunu belirtir (Vasseleu, 1998: 3). Blumenberg, Platon'dan önce de Antik Yunan'da varlık, hakikat ve ışık kavramlarının, bu kavramların karşıtlığı üzerinde gelişen düalist bir bağımlılıkla ele alındığını, ama Platon'un ışık metaforu üzerinden, bu ayrımın varlık ile hakikat arasındaki

---

¹² Çalışmamızda Platon'un **Politeia** adlı eserinden yapacağımız alıntılar, Allan Bloom'un çevirisini yaptığı, 1991 yılında Parper Collins tarafından basılan **The Republic of Plato** adlı kitaptan yapılacaktır.

bağlantının doğallığı olarak adlandırılabilir şeyin imada bulunduğunu gösteren ilk kişi olduğunu belirtir. Blumenberg, Platon'a göre hakikatin, varlığın üstüne düşen ışık olduğunu belirtir (Blumenberg, 1993 :32).

Şüphesiz ki Platon'un bu alegori üzerinden açıkladığı varlıkbilimsel görüş, o günkü Yunan felsefi dünyasında girift bir sorun olan hareket ve oluş sorununu çözüyor ve genel olarak felsefe için yeni bir ufuk açıyordu. Platon öncesi düşünürlerden olan ve milattan önce 535 ile 475 yılları arasında yaşadığı sanılan Herakleitos, her şeyin durmaksızın değiştiğini, değişmeyen tek şeyin değişmenin kendisinin olduğunu söylerken bir şeyi bilmenin imkansız olduğu gibi bir çıkarıma zemin hazırlıyordu (Archer ve Hind, 1888: 6-7).

Milattan önce 515 ile 460 yılları arasında yaşayan Antik Yunanlı düşünür Parmenides ise Herakleitos'un aksine varlığın bir olduğunu iddia etti, değişimi, hareketi ve çokluğu reddetti. Parmenides, varlığı bir yer doldurma olarak gördü, hareketin olması için boşluğun olması gerektiğini ileri sürerek, boşluk olmadığına göre hareket de yoktur gibi bir çıkarımda bulundu. Parmenides'in boşluğun olmadığı kabulüne de dayanan sonuç, hareketin ve oluşumun olmadığı, kalıcı bir varlıktan başka hiç bir şeyin olmadığıdır (Störig, 2000: 203). Platon ise hareketsizlik var ise hareket de olmalıdır, varlık var ise varolmamak da var olmalıdır diyerek Parmenides'e karşı tavır alırken, Herakleitos'a karşı da tavır alır. Zira Herakleitos, varlığın negasyonunu sunarken Parmenides, varlık olmayanın negasyonunu ileri sürdü (Archer ve Hind, 1888: 7-9). Platon, Parmenides ile Herakleitos'u uzlaştırarak birlik ile çokluğu bireştirmiş, birliğin çokluk olarak tezahür etmeye ihtiyacı olduğunu ileri sürmüştür. Platon'un bu uzlaştırma girişimi antik Yunan'da görülen söz konusu girift sorunu çözmeye yönelmiştir.

Platon'un bu uzlaştırma girişiminin bir sonucu da, Timaios diyalogunda dile getirmiş olduğu **dünya ruhu** kavramıdır. Buna göre **dünya ruhu** üç öğeden oluşmaktaydı: Farklılaşmamış mutlak düşünce, sonlu varoluşun çokluğunda farklılaşmış düşünce ve bu iki öğeyi birleştiren tek bilinç. Archer ve Hind'e göre Platon, söz konusu eserinde evrenin bedeninin, ruhun materyal görüntüsü olduğunu ve buradan hareketle bütün

materyal şeylerin ideaların görüntüsü olduğunu savunmuştur (Archer ve Hind, 1888: 42-44). Bu durum Platon'un görme kuramı açısından çok önemlidir. Zira Platon'un bunu savunduğu kabul edilecek olursa görünüş ile nesne arasında belirgin bir bağ kuran ilk kişi olduğu da kabul edilmiş olur.

Görme duyumuna diğer duyumlardan daha çok önem veren Platon'a göre görme, bizim için en büyük nimettir. Görme duyumu olmaksızın evren konusunda ortaya atılan açıklamaların bir sözcüğünün bile söylenemeyeceğini belirten Platon'a göre bize zaman bilgisini veren sayıyı bulduran şeyin ise mevsim değişikliklerinin, gündüz eşitliğinin ve gün durumunun görülmesidir. Platon, daha da ileriye giderek felsefeyi, tanrıların en değerli nimeti olan felsefeyi de görmeye borçlu olduğumuzu belirtir (Platon, *Timaios*: 47)¹³.

Platon, Parmenides ile Herakleitos'u uzlaştırmaya çalışmış olduğu gibi, görme konusunda da Pythagoras, Empedokles ve Demokritos'un görüşlerini uzlaştırmaya çalışmış ve görmeye ilişkin yeni bir kuram geliştirmiştir. Platon, *Timaios* adlı eserinde gözden çıkan ışının yanı sıra görme için gün ışığının zorunluluğundan yola çıkarak güneş ya da alevden gelen ışığı görme kuramına dahil etmiştir (Platon, *Timaios*, 45).

Empedokles'in interaksiyon ilkesine uygun bir şekilde Platon, güneşten gelen ışın ile gözden gelen ışını kaynaştırmıştır. Buna göre göz ile görülen cisim arasında uyumlu, homojen ve algılanabilen bir cisim formu oluşmaktadır. Platon, söz konusu eserde tanrıların gün ışığına uygun, yakmayan, yumuşak bir tür ateş yaratmayı tasarladıklarını, içimizde bulunan ve bu ateşe benzer saf ateşi gözden akıttıklarını, bütün gözün, özellikle de merkezinin diğer ateşlerin geçmesini engelleyerek ve sadece o saf ateşin geçişine izin verecek bir filtre olacak şekilde, doku olarak sert ve pürüzsüz yaptıklarını belirtir. Platon'a göre gün ışığı etrafı sardığı zaman, gözden çıkan akım yayılır, benzer olanlar birbirine ulaşarak birleşirler, içerden yayılan

---

¹³ Çalışmamızda Platon'un **Timaios** adlı diyaloguna ilişkin alıntılar Francis Macdonald Cornford tarafından çevirisi yapılan ve 1997 yılında Hackett Publishing Company tarafından yayınlanan **Plato's Cosmology – The Timaeus Of Plato** adlı kitaptan yapılmıştır.

akımın dışarıda nesneye çarptığı her yerde tek bir homojen cisim oluşturur (Platon, Timaios, 45b-c).

Gözden yayılan ışınların ilerleyişi ve bu ışınların güneşten gelen ışınlarla karşılaşmasına ilişkin bu düşünce çok farklı şekillerde yorumlanmıştır. Sinir sistemleri üzerine çalışmalarda bulunmuş olan Amerikalı akademisyen Siegel'e göre Platon, gözden nesneye doğru hareket eden bu ışınların yansiyarak tekrar göze döndüğünü düşünüyordu. Siegel'in öne sürmüş olduğu bu sava ilişkin kanıtı ise Platon'un *Politeia* adlı eserinde (Platon, *Politeia*, 508) gözün sahip olduğu gücün Güneşten yayılan akıma benzer olduğu savıdır (Siegel, 1970: 25). Ama böyle bir savdan yola çıkarak Platon'un gözden yayılan ışınların tekrar göze döndüğüne ilişkin bir kanıya sahip olduğunu ileri sürmek pek mümkün görünmemektedir.

Platon, beden ile görme arasında yapmış olduğu analogiye paralel olarak, Atomcular gibi görme ile dokunma arasında da bir analogi yapar. Bu analogiye göre gözden çıkan ışık ile dışarıdan gelen ışık ortada bir yerde birbirine temas ederler. Homojen olmasından dolayı bu birleşmiş yapı herhangi bir şeye dokunursa ya da herhangi bir şey ona dokunursa, temas edilen nesnenin devinimlerini bütün bu yapıdan geçirerek ruha ulaştırır ve böylelikle "görüyoruz" dediğimiz duyum gerçekleşir (Platon, Timaios, 45c).

Platon, görme kuramına dış kaynaklı ışığı dahil ederek karanlık ortamda ya da gün ışığının olmadığı ortamlarda neden görme duyumunun gerçekleşmediğini açıklamaya çalışmıştır. Oysa ki görme duyumunun gerçekleşmesi için sadece gözden çıkan ışınların yeterli olduğunu savunan kuramlar bu sorunun yanıtını verememekteydi. Platon bu sorunu, "dış ateş (gün ışığı) geceleyin çekilince gözden yayılan ışın kendisinden farklı olan şeylerle karşılaştığı için söner, o zaman görme gerçekleşmez ve uyku başlar" diyerek çözmeye çalışmıştır (Platon, Timaios, 45d).

Platon, görmenin gerçekleşmesi için gözden yayılan ışığın yanında dış ışığın gerekliliğini açıklarken görme duyumunun diğer duyumların temelini oluşturduğunu belirtir. Zira görme duyumu sona erince uykunun oluştuğunu belirtir. Görme

gerçekleşmeyince bir dinginlik oluşur ve sanki diğer duyu verileri de görme duyumunun sona ermesiyle sıfırlanır. Platon'un rüyalara ilişkin açıklaması da tam bu noktada gelişir. Platon'a göre tanrılar, onların görüşü korumak için yarattıkları göz kapakları kapandığı zaman iç ateşin gücünü durdururlar. Bu da iç devinimleri dindirir ve düzenler. Bu durum beraberinde dinginlik getirir. Bu dinginlik derin olduğu zaman az rüyalı bir uyku oluşur. Ama bazı güçlü devinimler kalırsa, bunlar, devam ettikleri hareket ve alanlara karakter ve sayıca karşılık gelen, içeride kopyalanan ve uyanıldığında hatırlanan imgeler oluştururlar (Platon, Timaios, 45e).

Ayna ve yansıma konusuna ilişkin olarak Platon, gözden çıkan ışık ile dışarıdan gelen ışık birleşip düz bir yüzeye rastladıklarında ve üst üste birkaç kez o yüzeye vurduklarında dış ışın gözden gelen ışınla parlak ve düz bir yüzeyde birbirlerine karıştıklarından yansıma denilen imgeler doğal olarak oluşur. Ama Platon, kuramı gereğince yansımada yansıyan cisimlerin akislerinin yönüne ilişkin tatmin edici bir açıklama geliştiremez: Çarpmanın genel kuralının aksine, solda olan sağda, sağda olan da solda görünür. Çünkü gözden çıkan akımın karşıt yanları ile dışarıdan gelen ışığın karşıt yanları arasında bir ilişki kurulmuştur. Aksi durumda gözden yayılan ışık dışarıdaki ışıkla birleştiğinde yön değiştiren sağdaki sağda, soldaki solda görünür. Bu da aynanın düz yüzeyi her iki yanda yukarı doğru kavis yaptığında, gözden çıkan akımın sağ bölümünü sola, sol bölümünü sağa attığı zaman olur (Platon, Timaios, 46b-c).

Genel olarak bakıldığında Platon görmeye ilişkin iki ana kuramı birleştirmiş, kuramında gözden yayılan ışın ile güneş ya da ateşten yayılan ışına yer vermiştir. Platon'un, Parmenides ile Herakleitos'i uzlaştıırken yapmış olduğu gibi, söz konusu iki kuramı, yani **intromission** kuramı ile **extramission** kuramını uzlaştırmış olduğunu söylenebilir.

1.3. ARİSTOTELES'İN GÖRME KURAMI

Aristoteles, kendinden önce gelen düşünürlerden daha kapsamlı bir şekilde görme konusuyla ilgilenmiş, mevcut görme kuramlarını değerlendirmiştir. Presokratik düşünürlerden bu alanda sadece çeşitli fragmanlar kaldığı halde Aristoteles, görme konusuna ilişkin önemli yazılı materyal bırakmıştır. Aristoteles, görmeye ilişkin düşüncelerini daha çok *De Sensu*, *De Anima* ve *De Coloribus* adlı eserlerinde ele almıştır.

Aristoteles, Empedokles'in iddia ettiği gibi, "görme, gözden çıkan ateşin yayılması ile gerçekleşiyorsa neden gece de görmüyoruz" diyerek **extramission** kuramını reddeder. Timaios'un ileri sürmüş olduğu, gözden çıkan ışının karanlıkta sönmesine ilişkin iddiayı Aristoteles, boş ve anlamsız bulur (Aristoteles, *De Sensu*: 437b)¹⁴.

Aristoteles, *De Sensu*'nun ilk kısımlarında **extramission** kuramına karşı konum alır. Bu nedenle öncelikle, ateşin gözden çıktığına ilişkin iddiaları inceler. Zira, **Extramission** kuramı gözün ışık ürettiği iddiası üzerine kuruludur. Aristoteles, göz gibi düzgün şeylerin karanlıkta parladığını kabul eder ama bunların ışık üretmediğini belirtir (Aristoteles, *De Sensu*: 437a).

Alkmaion'un dile getirdiği ve **extramission** kuramının savunduğu sayılılardan biri de gözde bir ateşin bulunduğu ve göz baskılandığında ya da darbelendiğinde gözden bu ateşin çıktığı iddiasıdır. Aristoteles, bunu yanlış bir kanı olarak addeder (Aristoteles, *De Sensu*: 437a).

Aristoteles, gözün, gözden çıkan şeyler aracılığıyla gördüğünü iddia eden kuramı akıl dışı bulur. Zira bu kuramın doğru olduğu kabul edilirse, gözden çıkan bu ışınların yıldızlara kadar gitmesi ya da objelerden gelen ışın ile orta bir yerde

---

¹⁴ Aristoteles'in *Περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητῶν* (*Peri Aisthiseos Kai Aisthiton*) adlı eseri yaygın bir şekilde eserin Latince adı olan *De Sensu* olarak bilindiği için çalışmamızda söz sonusu eserden *De Sensu* olarak söz edilecek ve eserden yapılacak olan alıntılar, 1984 yılında Princeton University Press tarafından yayınlanan, editörlüğünü Jonathan Barnes'in yaptığı *The Complete Works of Aristotle* adlı eserde yer alan *Sense and Sensibilia* adlı J. I. Beare tarafından yapılan İngilizce çeviriden yapılacaktır.

buluşması gerekir. Aristoteles, bu buluşmanın ya da birleşmenin gözün içinde olduğunu söylemenin daha doğru olacağını söyler. O, bu şekilde Platon'a karşı çıkar ve her iki ışının ortada bir yerde buluştuğu iddiasını reddeder. Aristoteles'e göre bu iddianın bir önemi yoktur. O, bu iddiaya karşılık iki farklı ışığın birleşmesinin mümkün olup olmadığını sorar. Ona göre bu tür bir birleşme mümkün değildir, zira her iki ışık ışını arasında zar oluşur (Aristoteles, De Sensu: 438a, 438b). Görüleceği üzere Aristoteles, **extramission** kuramının bütün ana sayıtlarına karşı argüman geliştirmiş, iki ışının birleşmesinin arada zar oluşması nedeniyle mümkün olmayacağı gibi pek de açık olmayan görüşler de ileri sürmüştür.

Demokritos'u, gözün sudan oluştuğunu belirtirken haklı, ama görmeyi yansıma olarak açıklarken de haksız bulan Aristoteles'e göre yansımanın gözde gerçekleşmesinin nedeni gözün pürüzsüz olmasıdır. Ona göre yansıma gözün içinde değil de görenin içindedir (Aristoteles, De Sensu: 438a). Bu şekilde Aristoteles, yansımanın gözde değil de beyinde gerçekleştiğini ima eder.

Gözün sudan oluştuğunu iddia ederken Aristoteles, suyun transparan olmasından yola çıkar ve “peki göz niye havadan değil de sudan oluşmuştur” diye sorar. Ona göre bu sorunun cevabı suyun havadan daha kolay sınırlandırılabilir ve daha yoğun olmasıdır (Aristoteles, De Sensu: 438a).

Elbette ki Aristoteles de, kendinden önceki filozoflar gibi ışık olmaksızın görmenin imkansız olduğunu belirtir. Ona göre göz ile görülen obje arasında ister hava olsun isterse de ışık, görme bu **medium**¹⁵ aracılığıyla olur (Aristoteles, De Sensu: 438b). Aristoteles, her ne kadar Platon'un görmeye ilişkin görüşlerini eleştirmiş olsa da, Platon'un savunmuş olduğu göz ile görülen obje arasında bir **mediumun** bulunuşunu kendi kuramının nirengi noktası haline getirmiştir. Aristoteles, **medium** kavramı sayesinde atomcuların açıklayamadığı uzak cisimlerin görülmesi sorununu çözmeye

---

¹⁵ Latin kökenli olan **medium** kelimesi orta, çevre, ortam, araç ve vasıta anlamlarına gelip Yunanca karşılığı **metaxu**'dur (**μεταξύ**) (Gendlin, 2012: 157). Burada söz konusu edilen ortam göz ile obje arasında oluşan ortamdır.

çalıştı.

Dışta ışık olmadan görmenin imkansız olduğu gibi, gözün içinde de bu durumun söz konusu olduğunu belirten Aristoteles, dıştan gelen ışının göze ulaşması için gözün içinde transparan bir **mediumun** bulunması ve bu **mediumun** havadan ziyade su olması gerektiğini düşünüyordu. Görmeyi sağlayan bölüm, Aristoteles'e göre gözün dış yüzeyinde değil de iç kısmında bulunmaktadır ve iç kısmın ışınları kapabilmesi için transparan olması gerekmektedir (Aristoteles, De Sensu: 438b).

Daha önce de belirtildiği üzere Empedokles, görmeyi gözün dışındaki ateşin, gözün içindeki ateş aracılığıyla algılaması olarak tanımlarken, "içimizdeki su aracılığıyla suyu, içimizdeki hava aracılığıyla da havayı algılarız" biçiminde bir kanıt ileri sürüyordu. Aristoteles de benzer bir kanıt ile sesi algılayan organın havadan oluşması, kokuyu algılayan organın ateşten oluşması gibi gözün de sudan oluştuğunu belirtir. Kalp, vücudun en sıcak yeri iken göz, vücudun soğuk bölümü olan beynin bir parçası konumunda olup vücudun en nemli ve soğuk bölümünü oluşturmaktadır (Aristoteles, De Sensu: 438b)

Transparanlığı, görme kuramının temel sayılıtsı olan **mediumun** bir özelliği olarak gören ve bu nedenle transparanlığa özel bir önem veren Aristoteles, ışığı transparan olanın rengi olarak tanımlar. Zira ışık yayan bir cismin bulunduğu bir ortam aydınlık, böyle bir cismin bulunmadığı ortam ise karanlık olur. Aristoteles'e göre transparanlık sadece havaya, suya özgü olmayıp bütün maddelerde çeşitli derecelerde bulunmaktadır. Transparanlık bu maddelerin doğasında olup onların varoluşundan ayrılamazlar (Aristoteles, De Sensu: 439a).

Renk konusuna değinirken görsel algının, obje ile görme organı arasındaki **mediumda** algılanan obje tarafından kurulan bir süreçten dolayı olduğunu söylemeyi doğru bulan Aristoteles'e göre görsel algılama bir yayılma olmayıp bir temasır (Aristoteles, De Sensu: 439b). Görüleceği üzere sadece **extramission** kuramını savunan düşünürler değil, bu kuramı reddeden Aristoteles de görme ile temas arasında analogi yapmıştır.

Aristoteles, *De Coloribus* adlı eserinde bütün renksel öğelerin, transparan **medium**dan ve ışığın yansıtıldığı yüzeyin altında yatan renkten oluşan üçlü bir karışım sunduğunu belirtir (Aristoteles, *De Coloribus*: 794a)¹⁶. Ona göre renk, cismin sınırında olur, ama cismin sınırı değildir. O, bu iddiasının doğruluğunu güçlendirmek için Pythagorasçıların ileri sürmüş olduğu, cismin renginin onun rengi olduğu iddiayı dile getirir. Transparan (nesnelere katılma derecesine göre) cisimlerin renklerini paylaşır. Renk, cismin sınırında olduğu için, cisimdeki transparanın da sınırında olmalıdır. Aristoteles, buradan hareketle rengin, sınırları belirli cisimlerdeki transparanın sınırı olarak tanımlanabileceğini belirtir. İster su gibi maddeler transparan olarak adlandırılınsın, ister sınırları belirli ve renkleri sabit olan cisimler transparan olarak adlandırılınsın, Aristoteles'e göre cisimlerin hepsi renklerini, dış yüzeylerinde açığa çıkarmaktadırlar (Aristoteles, *De Sensu*: 439b). Öte taraftan psikoloji ve algı üzerine çalışmalar yürütmüş olan Amerikalı düşünür Gendlin'in de belirttiği gibi Aristoteles *De Anima*'da (Aristoteles, *De Anima*: 419a)¹⁷ duyu organımızı etkileyenin renk olmadığını belirtir (Gendlin, 2012: 292). Aristoteles'e göre renk, bir neden olmaktan ziyade bir sonuçtur.

Aristoteles'e göre havada ışığı üreten şey ne ise, transparanın içinde ışığı sunan da aynı şeydir. Buna göre, havada bir durumda aydınlık, diğer durumda karanlık bir ortam oluşurken sınırları belirli cisimlerde ise aydınlığa paralel beyaz renkler, karanlığa paralel siyah renkler oluşur. Aristoteles, diğer renklerin de benzer bir şekilde oluştuğunu belirtir. Yani her bir renk, temelde bu iki rengin karışımından oluşur. Aristoteles, bu karışımı yan yana dizilme ya da üst üste binme şeklinde tanımlayan iki kuramın olduğunu belirtir (Aristoteles, *De Sensu*: 439b).

---

¹⁶ Aristoteles'in *Περὶ χρωμάτων (Peri Kromaton)* adlı eseri yaygın bir şekilde Latince adı **De Coloribus** olarak bilindiğinden çalışmamızda söz konusu eserin Latince adı kullanılacak ve bu eserden yapılan alıntılar, 1984 yılında Princeton University Press tarafından yayınlanan, editörlüğünü Jonathan Barnes'in yaptığı **The Complete Works of Aristotle** adlı eserde yer alan **On Colours** adlı T. Loveday ve E. S. Forster tarafından yapılan İngilizce çeviriden yapılacaktır.

¹⁷ Aristoteles'in *Περὶ Ψυχῆς (Peri Psikis)* adlı eseri yaygın bir şekilde Latince adı olan **De Anima** olarak bilindiğinden çalışmamızda söz konusu eserin Latince adı kullanılacak ve bu eserden yapılacak olan alıntılar, 1984 yılında Princeton University Press tarafından yayınlanan, editörlüğünü Jonathan Barnes'in yaptığı **The Complete Works of Aristotle** adlı eserde yer alan **On The Soul** adlı J. A. Smith tarafından yapılan İngilizce çeviriden yapılacaktır.

Sadece *De Sensu* adlı eserinde değil, *De Anima* adlı eserinde de renk, transparan ve **medium** gibi görme öğelerini ele alan ve burada kendi görme kuramının özgünlüğünü oluşturan Aristoteles, **medium** kavramını daha belirgin bir şekilde açıklamıştır. Söz konusu eserin başında görülebilir olan her şeyin renk olduğunu, rengin görülebilir olmasına neden olan bir öze sahip olduğunu ve bu özün transparanı aktif hale getirdiğini belirtir. Söz konusu eserde, rengin görülebilmesi için ışığın olması gerekliliğini dile getiren Aristoteles, ışığın ne olduğunu açıklamak için öncelikle transparanın ne olduğunu açıklamaya çalışmıştır (Aristoteles, *De Anima*: 418a-b).

Söz konusu her iki eserinde de Aristoteles, transparan, saydam veya şeffaf anlamına gelen Yunanca **διαφανεί** (diafanei) kelimesini kullanmıştır (Gendlin, 2012: 284). Aristoteles'e göre hava ve su gibi birçok katı cisim de transparandır. Aristoteles'in transparandan kastı kendinde görünür olmayan, ama daha çok görülebilir olma durumunu başka bir şeyin rengine borçlu olandır. Transparan olan şeylerde ortak olan bir öz bulunmaktadır ve bu öz aktif olduğu zaman aydınlıktan, söz konusu özün potansiyel olduğu zaman da karanlıktan söz edilir (Aristoteles, *De Anima*: 418b).

Transparanın ne olduğunu açıkladıktan sonra Aristoteles, ışığın ne olduğunu açıklamaya çalışır. Bir ateş ya da göksel cisim tarafından etkilenen potansiyel transparanın aktif hale gelmesiyle ışık oluşur. Buna göre ışık ateş olmadığı gibi, bir cisim ya da cisimden yayılan bir akım da değildir. Aristoteles, "ışık şayet cisimden gelen bir akım olsaydı, nihayetinde cisim olurdu" diyerek ışığın bir yayılım ya da akım olduğu tezini reddeder. Ayrıca ışığı hareket eden ve bir anda oluştuğu için de gözle görülemeyeceğini ileri süren Empedokles'e de karşı çıkar. Aristoteles'in geliştirmiş olduğu karşı argüman ise ışığın oluştuğu mesafenin uzun oluşudur. Bu mesafe kısa olsaydı ışığın görülemez oluşu anlaşılır olurdu, ama mesafenin uzun oluşu Empedokles'in görüşünün yanlış olduğunu göstermektedir (Aristoteles, *De Anima*: 418b).

Lehoux da Antik Yunan'da gelişen optiğin, ışıktan ziyade görme ile ilgilendiğini, ama Aristoteles'in çağdaşlarından farklı bir şekilde görme kuramında ışığa özel bir

önem verdiğini belirtir. Bu durumu ilginç bulan Lehoux, Aristoteles'e göre ışığın sadece havanın potansiyel transparanlığının aktüel hale gelmesi olduğunu belirtir. Buna göre görsel formların geçişine bu transparanlık izin verir (Lehoux, 2007: 451).

Aristoteles, söz konusu eserinde transparanı ve ışığı açıkladıktan sonra **medium** kavramını açıklar. **Medium** Latince bir kelime olup, Aristoteles'in kullandığı ve kelimenin Yunanca karşılığı **metaxu (μεταξύ)** olup arada, ortada anlamına gelmektedir (Gendlin, 2012: 157, Lidell and Scott's Greek-English Lexicon, 1940). Aristoteles, renge sahip olan şeylerin direkt göz ile temas halinde olduklarında görülemeyeceklerini belirterek görmenin gerçekleşmesi için **mediumun** olması gerekliliğini belirtir. Aristoteles'in görme kuramında **medium** kavramının önemini en iyi açıklayan şey, onun Demokritos'un savına karşı geliştirdiği itirazdır. Buna göre Demokritos "eğer göz ile görülen nesne arasında boşluk olsaydı, gökyüzünün tepe noktasındaki bir karınca bile görülebilirdi" demektedir. Aristoteles, bu durumu imkansız bulur. Ona göre görmek, algısal yeteneğe sahip olan şeyin etkisi ile gerçekleşir, görülen rengin kendisiyle değil. O, Demokritos'un ileri sürdüğü gerekçeden farklı bir sonuca ulaşır ve göz ile görülen nesne arasında bir şey olmasaydı bu kadar uzun bir mesafeden hiçbir şeyin görülemeyeceğini belirtir (Aristoteles, De Anima: 419a).

Görüleceği üzere Aristoteles'e göre **mediumun** tek görevi renk denilen görme objelerinin bazı gerçek niteliklerinin geçmesine izin vermektir. Aristoteles'in kuramı da Platon'un kuramı gibi görmenin gerçekleşmesi için gün ışığını gerektiriyordu. **Mediumun** transparanlığının güneş ışınları ya da yanan cisimlerden yayılan ışınlar sayesinde aktüel hale gelmesi gerekiyordu. Darrigol'un da buradan hareketle belirtmiş olduğu gibi, Aristoteles'in kuramına göre ışığın aktüel hale getirilmiş transparanlık olduğu söylenebilir. Oysa ki Platon ve atomculara göre ışık güneşten yayılan ışındır (Darrigol, 2012: 6).

Darrigol'a göre, Aristoteles renklerin iletimini transparan aydın ortamın içinden geçen bir hareket olarak adlandırırken hareketten kastı sadece niteliksel değişimlerdi (Darrigol, 2012: 6). Aristoteles'in, Empedokles'e karşı ışığın fiziksel bir hareket

olduğunu ileri sürmüş olduğu itirazı söz konusu hareketi sadece niteliksel değişim olarak gördüğünü göstermektedir. Öte taraftan Darrigol, Aristoteles'e göre sadece transparan cisimlerde değil, bütün cisimlerde biraz eterin bulunduğunu ve güneş ışınının bu eteri aktif hale getirdiğini belirtmektedir. Buna göre, bu aktif hale gelme durumu gerçekleştiğinde cismin yüzeyi beyaz, söz konusu durum gerçekleşmediği zaman ise siyah olur. Aristoteles de içeriklerinin farklı algılanmalarından kaçınmak için diğer renklerin beyaz ile siyahın karışımından oluştuğunu savunmuştur (Darrigol, 2012: 6). Darrigol'un eter olarak belirttiği şey, J.A. Simith'in çevirisinde öz (substratum) olarak geçmektedir. Oysa Gendlin, *De Anima*'ya yazmış olduğu yorumda Aristoteles'in görünmeye neden olan şeyi özel olarak adlandırmadığını ve sadece "görülebilir olmanın nedeni" olarak bunu belirttiğini dile getirir (Gendlin, 2012: 144).

Görüleceği üzere hem Platon'un hem de Aristoteles'in görme kuramları **extramission** ya da **intromission** kuramlarından biri olarak kategorize edilemez. Aristoteles, Platon'un görme kuramının iddia ettiği parçacık yayılımının zaman alacağını düşünüyordu. Bu nedenle görme ediminin zaman almadığı, görmenin hemen gerçekleşmesini sağlayan kendi görme kuramını geliştirdi ve **medium** kavramını da buna göre şekillendirdi. Platon'a göre göze ait ışık ile gün ışığının birleşmesi, gözleyen ile gözlenen arasında güçlü bir optik **medium** oluşturuyor ve bu **medium** sayesinde gözlenen obje ile gözleyen ruh arasında bir bağ kuruluyordu. Aristoteles her ne kadar Platon'un ışığın yayılımı ve birleşimine ilişkin görüşünü reddetse de, onun vurgulamış olduğu optik bağı kabul eder. Elbette ki Aristoteles'in savunmuş olduğu **medium**, kendisinden önceki düşünürlerin savunmuş olduğu **mediumdan** farklıydı. Ama bu **medium** da Platon'un savunmuş olduğu gibi, görülen obje ile gözleyen arasında bir bağ kurmaktaydı. Her iki filozof da görme sorununu, göz ile dışsal ortamı hareketi zihne aktarma yeteneğine sahip olan homojen bağın bir parçası yaparak çözmeye çalışmışlardır.

1.4. MEDIUM ANLAYIŞININ GELİŞİMİ

Antik Yunan'da gelişen görme kuramları çeşitli farklılıklar gösterse de bu kuramların ortak yönü göz ile görülen nesne arasında bir **medium**, bir bağ oluşturmuş olmalarıdır. Her filozof kendi kuramının temel sayılıtısına göre kendi **medium** anlayışını geliştirmiştir.

Alkmaiona'a göre **medium**, gözden çıkan ışınların sağladığı akım iken Empedokles'e göre **medium**, gözden çıkan ışınlar ile gözün dışındaki ışıklar arasında oluşan bağıdır. Atomcular ise **mediumu** görülen nesnelere göre doğru yayılan materyal akım olarak tanımladılar. Atomcular, atom parçacıkları üzerinden bir **medium** oluştururken görmeyi bir nevi temasa indirgemişlerdir.

Platon da atomcular gibi görme ile dokunma arasında analogi yapar. Ona göre **medium** gözden yayılan ışın ile nesneden yayılan ışının birleşmesinden oluşur. Bu birleşim arada bir yerde olur ve bu akım, atomcuların savunduğuna benzer bir parçacık akımıdır. Platon'a göre arada oluşan bu akım homojen **medium**dur. Aristoteles ise her ne kadar Platon'dan farklı bir görme kuramı oluşturmuşsa da homojen **medium** konusunda Platon ile hemfikirdir. Aristoteles'e göre **medium** havaya ve diğer transparan cisimlere katılan eterdir. Bu anlayışa göre, görmenin gerçekleşmesi için **mediumun** transparanlığının güneş ışınları ya da yanan cisimlerden yayılan ışınlar sayesinde aktüel hale gelmesi gerekiyordu.

Medium kavramının gelişiminden bahsederken Stoalılar geliştirmiş olduğu **pneuma**¹⁸ merkezli görme kuramına ve **medium** kavramına değinmekte yarar var. Stoalı düşünürler kendi görme kuramlarını **pneuma** kavramı üzerine inşa ettiler. Geliştirmiş oldukları **pneuma**, her yöne yayılım gösteren ve hava ile ateşten oluşan aktif bir maddeydi (Lindberg, 1976: 9). Görme kuramlarını her ne kadar farklı bir kavram üzerinden tanımlasalar da, Stoalı düşünürler gözle görülen nesne arasında oluşan **medium** konusunda Platon ile Aristoteles'in düşüncesini paylaştılar. Platon

¹⁸ Kelime olarak Yunanca'da nefes ya da rüzgar anlamına gelen Pneuma, Preus'a göre nefes alınan havanın rüzgar şeklinde ruha dönüşümü anlamını da taşımaktaydı. Pneuma kavramı, Stoalılar açısından zihnin var oluşuna dair maddi bir temel oluşturuyordu (Preus, 2007 :212).

kendi kuramında **mediumu** gün ışığı ile göz ateşinden oluşturmuştu. Aristoteles ise **mediumu** gün ışığı tarafından aktif hale gelmiş transparan olarak tanımladı. Stoalılar ise **mediumu** gün ışığı ile göze ait olan **pneumanın** katılımıyla değişen ve göz tarafından emilen hava olarak tanımladılar. Onlar, ayrıca Platon'un iddia etmiş olduğu cisimlerin yüzeyinden gerçekleşen parçacık yayılımını reddederek, objenin şablonunun sıkıştırılmış hava aracılığıyla direkt olarak geçtiğini ileri sürdüler (Darrigol, 2012: 7-8).

İskenderiyeli Aphrodisias, Stoalıların görmeyi havanın sıkıştırılması olarak tanımladığına, gözbebeğine katılan havanın görme sayesinde uyarıldığına ve görülen nesnelere görüntüsünün damgalı olduğu bir koni oluşturduğuna ve bir çubuğun dokunması gibi bir algı oluşturduğuna inandıklarını belirtmektedir (Darrigol, 2012: 8). Daha önce **extramission** kuramını savunan düşünürler gözden çıkan ışınların koni şeklinde yayıldığını ileri sürmüşlerdi. Oysa İskenderiyeli Aphrodisias'ın belirttiğine göre Stoalılar koni ile göze doğru gelen sıkışmış havanın koni şeklinde ilerlediğini savunmuşlardır.

Stoalı düşünürlerden, milattan sonra 2. yüzyılda yaşamış olan fizikçi Galen (129-216) ikili bir görme kuramı geliştirmiştir. Galen, bir taraftan **pneuma** üzerinden Aristotelesçi kavramlarla kuramını oluştururken, diğer taraftan da Eukleides ve Ptolemy'nin geometrik açıklamalarından yararlanıyordu. O da, Platon'un savı olan hem gözden hem de nesneden gerçekleşen yayılımın arada bir yerde buluşması ile görmenin gerçekleştiğini ileri sürüyordu. Ama o, Platon'un ileri sürmüş olduğu yayılımın parçacıklardan oluştuğu iddiasına katılmıyordu. Platon'un bu savına karşı o, Aristoteles'in geliştirmiş olduğu transparan kavramını kullanıyordu (Siegel, 1970b: 261-262).

Galen, baston analogisini, bastonun nesnelere rengini, büyüklüğünü ve pozisyonunu aktaramadığı gerekçesiyle reddetmiştir. Galen, kuramında baston yerine havayı kullanmayı tercih etmiştir. O da görsel **pneumanın** sınırları uyarıcı sensörel gücü oluşturduğunu ve aydınlanmış havanın oluşumunu sağladığı ilkesini savunmuştur. Galen'e göre bir şey görüldüğü anda, ortamdaki hava vücutta var olan sınırlara

benzer bir rol oynar. Bu kurama göre, gün ışığı ile etkilenen hava emildiği zaman gözdeki **pneuma** tarafından harekete geçirilir. Gün ışığı ne zaman havanın üst sınırına dokunsa, gücünü tamamına yayar. Görme de, görmeye ait sinirler aracılığıyla **pneuma** benzeri bir öz içerir ve ne zaman hava ortamına değse daha uzak bölgelere yayılır (Darrigol, 2012: 8). Görüleceği üzere Galen'e göre göz, kendisini çevreleyen havayı bir araç olarak kullanmaktadır. Bu araç, sinirlerin beyin için yaptığı gibi duyulur elementlerin ayırımı için hizmet eder.

Galen, anatomik gözlemlerini çizerek, kristal salgıyı beyinden optik sinirler aracılığıyla gezen **pneumayı** emen gözün bir parçası olarak tanımlamıştır. Daha önceki düşünürlerden farklı olarak Galen, **pneumayı** uzak objelere kadar yaymaz. **Pneuma** ona göre sadece aradaki havanın gerginliğini uyarmak konusunda hizmet eder. Bu kavram Aristoteles'in göz ateşine karşı geliştirdiği itirazı yani yıldızlar ile aramızdaki devasa boşluğun doldurulamayacağı itirazını bertaraf etmeye dönüktür (Darrigol, 2012: 8).

Stoacılar ise **mediumu** gün ışığı ile göze ait olan **pneumanın** katılımıyla değişen ve göz tarafından emilen hava olarak tanımladılar. Buna göre **pneuma** her yöne yayılım gösteren ve hava ile ateşten oluşan aktif bir maddeydi. İskenderiyeli Aphrodisias'ın açıklamalarında ise Stoacıların **mediumu** havanın sıkıştırılmış hali olarak gördüğü ve bu sıkıştırılmış olan havanın bir baston gibi dokunarak görme algısını oluşturduğunun düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Galen ise baston analogisini, bastonun cismin rengini, büyüklüğünü ve konumunu iletemediği için reddetmiştir. Ona göre göz, etrafındaki havayı bir araç olarak kullanır. Galen de **mediumu** görsel **pneuma** üzerinden tanımlamıştır.

Görüleceği üzere Antik Yunan'da ortaya çıkan ve bu çalışmada incelenen görme kuramlarının -özellikle de Platon ile Aristoteles'in görme kuramlarının- ortak noktası olan **medium** kavramı bir temasa, dokunmaya referansta bulunmakta, görme ile dokunma arasında bir analogi yapmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DESCARTES'İN GÖRME KURAMI VE MEDIUM KAVRAMI

2.1 ORTA ÇAĞDA GÖRME KURAMLARI

Orta Çağda, öncelikle de İslam dünyasında görmeye ilişkin çalışmalarda bulunulmuş, Antik Yunan'da geliştirilen görme kuramları yeniden gözden geçirilmiş ve yeni sentezler oluşturulmuştur. Bu filozofların eserleri daha sonra Latinceye çevrilmiş ve Batı dünyasındaki görme kuramlarını etkilemişlerdir.

İslam dünyasında görmeye ilişkin çalışmalar, görmeye ilişkin hastalıklarının tedavisine dönük araştırmalar çerçevesinde gelişmeye başlamıştır. Bu alanda çalışmalarda bulunan İslam düşünürlerinin başında Hunayn İbn İshak gelmektedir. Birçok Yunanca metni Arapçaya da çevirmiş olan ve Latince yazılan eserlerde ismi Iohannitius olarak geçen Hunayn İbn İshak 9. yüzyılda yaşamıştır. Görmeye ilişkin çalışmalarını *Göze İlişkin On Tez* adlı eserinde dile getiren düşünür, Galen'in etkisi altında kalmış ve daha çok gözün anatomisi ve fizyolojisi üzerinde durmuştur (Lindberg, 1976: 34). Hunayn İbn İshak, gözden görülen nesneye ya da görülen nesneden göze doğru bir ışının ulaşması üzerinden görmeyi tanımlayan kuramlara karşı çıkarak, Galen'in savunmuş olduğu gibi, gören göz ile görülen nesne arasında havaya benzer bir transparan **mediumun** olduğunu ve görmenin bu **medium** aracılığıyla oluştuğunu belirtir (Lindberg, 1976: 38).

İslam dünyasında **intromission** kuramına karşı ilk eleştiriler 10. yüzyılda Razi tarafından geliştirilmiştir. 865 ile 925 yılları arasında yaşamış olan ve Latince yazılmış olan eserlerde ismi Rhazes olarak geçen Razi, görmeye ilişkin yapmış olduğu çalışmalarda görmenin gözden yayılan ışınlar aracılığıyla gerçekleşmediğini göstermeye çalışmıştır. Razi'nin ardıllarından olan Farabi ise İslam dünyasında Galen'in görme kuramına alternatif bir kuram sunan filozoflardandır. 872 ile 950 yılları arasında yaşamış olana Farabi, nesnelerin yalnızca transparan **mediumu** delip

geçen ışınlar sayesinde görüldüğünü belirterek Galen'in görme kuramına karşı çıkmış, nesnelere yayılan ışınlar aracılığıyla, transparan **medium**dan geçerek ilerleyen ışınlar sayesinde görmenin gerçekleştiğini belirtmiş ve bu şekilde Aristotelesçi görme kuramını savunmuştur (Lindberg, 1976: 42-43). Farabi'den itibaren İslam dünyasında geliştirilen görme kuramlarında Aristotelesçi yaklaşımın etkisinin daha belirgin bir şekilde görüldüğü söylenebilir.

Farabi'den sonra İbni Sina da 11. yüzyılda Aristotelesçi bir görme kuramı geliştirmiştir. 980 ile 1037 yılları arasında yaşamış olan ve Latince eserlerde ismi Avicenna olarak geçen İbni Sina, görme konusunda daha çok Aristotelesçi görme kuramını savunup alternatif görme kuramlarını eleştirmeye çalışmıştır. 12. yüzyılda İbn Rüşd de İslam dünyasında Farabi'nin açtığı yoldan ilerlemiştir.

İslam dünyasında optik üzerine çalışan düşünürlerden bir diğeri olan İbnü'l Heysem her ne kadar İbni Sina kadar görme konusunda kapsamlı çalışmalar yürütmemişse de Batı'daki etkisi daha büyük olmuştur (Lindberg, 1976: 61). 965 yılında doğan ve 1038 ile 1040 yılları arasında öldüğü düşünülen, Latince yazılmış olan eserlerde ismi Alhacen ya da Alhazen olarak geçen İbnü'l Heysem, ışığın kaynağının göz olduğunu ve gözden çıkan ışınlar sayesinde görmenin gerçekleştiğini savunan **extramission** kuramına karşı öncüllerinden farklı eleştiriler geliştirmiştir. İbnü'l Heysem, *Kitab el-Menazir* adlı eserinde gözün uzun süre herhangi bir ışığa ya da renge baktıktan sonra karanlık bir yöne ya da farklı bir renge baktığında bir süre daha aynı ışığı ya da rengi gördüğünü belirtir. Ayrıca göz güçlü bir ışığa baktığı zaman gören kişinin bir ağrı hissettiğini belirtir. İbnü'l Heysem'e göre bu durum, ışığın kaynağının göz olmadığını ve görmeyi gerçekleştiren şeyin gözün dışından göze doğru gelen ışınlar olduğunu kanıtlayan bir delildir (Lindberg, 1976: 61-62).

İbnü'l Heysem'in **extramission** kuramına karşı geliştirdiği ikinci argüman aynı zamanda Galen'in görme kuramına da bir eleştiri mahiyetindedir. Zira İbnü'l Heysem görmenin sadece ışık ve renk sayesinde geliştiğini belirterek, görmeyi **medium** aracılığıyla temasa indirgeyen Galen'i eleştiren bir **intromission** görme kuramı geliştirmiştir (Lindberg, 1976: 63).

İbnü'l Heysem, ışığın doğasına ilişkin çalışmasında ışığın kaynağına atıfta bulunmuş, ışık ışınlarının, ışıklı nesneden çıkarak karşısında ve çevresinde bulunan her nesneye doğru yayıldığını ve bu yayılımın doğrusal çizgiler şeklinde geliştiğini ileri sürmüştür. Işığın yayılımına ilişkin bu geometrik tanımlamalar Eukleides tarafından da yapılmıştır. Ancak İbnü'l Heysem'in bu belirlenimlerini farklı kılan yön, onun bu belirlenimleri deneysel olarak kanıtlamasıdır. İbnü'l Heysem, bu belirlenimini karanlık oda deneyiyle ispatlamış ve İbnü'l Heysem'den sonra gerek Batı'da gerekse de Doğu'da bu deney başkaları tarafından birçok defa yinelenmiştir (Topdemir, 2003: 119).

Daha sonra, özellikle İslam ülkelerine komşu olan İspanya ve Sicilya'da 12. ve 13. yüzyıllarda Antik Yunan'da ve İslam dünyasında görmeye ilişkin ortaya çıkmış olan eserler Latinceye çevrilmiştir. 12. yüzyılda Roger Bacon, İbnü'l Heysem'in etkisinde kalmış ve onun görme kuramına Aristotelesçi ve Platoncu bazı öğeleri katmıştır (Darrigol, 2012: 21).

12. yüzyılın sonlarında ve 13. yüzyılın başlarında yaşamış olan Robert Grosseteste'nin görmeye ilişkin yapmış olduğu çalışmalar İslam düşünürlerinden sonra Batı'da görmeye ilişkin yapılan çalışmaların ilki sayılır. Grosseteste, özellikle ışığın doğası üzerine çalışmış ve bu çalışmalarını *Tractatus de Luce* (Işık Üzerine Tez) adlı eserinde toplamıştır. Grosseteste, bu kısa çalışmasında ışık üzerinden evrenin fiziki olarak nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışmış; Aristoteles, Eukleides, İbni Sina ve Kindi'nin görmeye ilişkin çalışmalarını incelemiş ve bu doğrultuda görmeye ilişkin çalışmalar yürütmüştür (McEvoy, 2000: 88). Grosseteste, eserlerinde Batlamyus'tan ya da İbnü'l Heysem'den herhangi bir alıntı yapmamıştır. Bu nedenle Batlamyus ile İbnü'l Heysem'in Grosseteste'nin görmeye ilişkin düşünceleri üzerinde bir etkilerinin olmadığı kabul edilir (Lindberg, 1976: 94).

Kırılma yasaları üzerine çalışmalar yürütmüş olan Grosseteste'nin tarihsel olarak görme kuramlarına yapmış olduğu belirgin bir katkıdan bahsedilemez. Grosseteste'nin gökkuşağını açıklamak için başvurduğu kırılma yasaları, genel olarak

Antik Yunan ve İslam dünyasında geliştirilmiş olan görme kuramlarının çok gerisinde kaldığı düşünülür. Grosseteste'nin görme kuramı genel olarak Platon'un düşünceleri ile Aristoteles ve Eukleides'in öğretilerinin bir sentezidir. Ama, Antik Yunan ve İslam dünyasında geliştirilmiş olan görme kuramlarının Batı'da tanınır hale gelmesinde ve görmeye ilişkin yeni çalışmaların yapılmasında Grosseteste'nin oynamış olduğu önemli rol inkar edilemez (Lindberg, 1976: 102).

13. yüzyılda Antik Yunan ve İslam literatürüne ilişkin eserlerin Latinceye çevrilmesi sonucunda Avrupa'da da optiğe ilişkin çalışmalarda büyük bir atılım gerçekleşir. Robert Grosseteste'nin Platoncu bir çerçevede yer alan optik düşüncelerinin etkisi bu yüzyılda devam etmiştir. Bu yüzyılda optiğe ilişkin çalışmalar yürüten Albertus Magnus (1200-1280) ise Avrupa'daki görmeye ilişkin çalışmaların giderek Aristotelesçi yaklaşıma evrilmesine neden olmuştur. 13. yüzyılın sonlarına doğru İbnü'l Heysem'in Avrupa'daki görme kuramları üzerindeki etkisi ve dolayısıyla Aristoteles'in etkisi daha belirgin bir hal alır. Özellikle Roger Bacon, İbnü'l Heysem'den derin bir şekilde etkilenir ve çalışmalarında onun kuramının temel argümanlarını ele alır (Lindberg, 1976:104). İslam dünyasında geliştirilen görme kuramlarının seyrine benzer bir şekilde Avrupa'da da giderek Aristotelesçi görme kuramları başat hale gelmişlerdir. Bu durum Orta Çağın sonlarına değin bu şekilde devam etmiştir. Descartes'ın görmeye ilişkin çalışmalarını kaleme aldığı dönemin düşünsel atmosferinde açıktır ki, Aristotelesçi **intromission** görme kuramı hakimdir.

2.2. DESCARTES'İN ALGI KURAMI

31 Mart 1596 tarihinde Touraine'de dünyaya gelen René Descartes, 1604 yılında La Flèche Kolejine gönderilmiştir. 1612 yılına kadar bu kolejde eğitimini sürdüren Descartes, buradaki eğitimin son yıllarında mantık, felsefe ve matematik üzerine çalışmıştır. Kolejden ayrıldıktan bir süre sonra Nassau Prensi Maurice'nin ordusuna katılan Descartes, askerlik yıllarında matematik ve müzik üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Descartes'in bu dönemde yazmış olduğu *Compendium Musicae* adlı eseri, ölümünden sonra yayımlanmıştır. 1619 yılında Prens Maurice'nin ordusundan ayrılan Descartes aynı yıl Almanya'ya gidip Bavyera'da Maximilian'ın ordusuna katılmıştır. Birkaç yıl boyunca Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde kalan Descartes birkaç yıllığına Paris'e dönmüştür. Descartes, 1628 yılında Hollanda'ya gitmiş ve 1649 yılına kadar orada kalmıştır (Copleston, 2010:73-74).

Descartes'in 1628 yılında tamamladığı düşünülen *Regulae ad Diretionem Ingenii* (Aklın Yönetimi İçin Kurallar) adlı eseri, Descartes öldükten sonra yayımlanmıştır. 1633 yılında Galileo'nun katolik kilisesi tarafından suçlanması nedeniyle *Traité Du Monde* adlı çalışmasının yayımlanmasını askıya alan Descartes, aynı yıl *Discours de la Méthode* (Yöntem Üzerine Konuşma) adlı çalışmasını, göktaşları, dioptrik ve geometri üzerine yazmış olduğu denemeler ile birlikte Fransızca olarak yayımlamıştır. 1641 yılında Descartes'in ünlü eserlerinden biri olan *Meditationes de Prima Philosophia* (İlk Felsefe Üzerine Düşünceler) Latince olarak yayımlandı. Bu eserin Fransızca baskısı, Descartes'in bu esere dönük getirilen eleştirilere verdiği yanıtlar ile birlikte yapıldı. 1644 yılında Descartes'in ünlü eserlerinden bir diğeri olan *Principia Philosophiae* (Felsefenin İlkeleri) adlı eseri Latince olarak yayımlandı. Descartes, son eseri olan *Les Passions de L'âme* (Ruhun Tutkuları) adlı eserini 1649 yılında Fransızca olarak kaleme almıştır. Söz konusu eser Descartes'in ölümünden kısa bir süre sonra yayımlanmıştır. Descartes, İsveç kraliçesi Kristiana'nın daveti üzerine 1649 yılının Eylül ayında Hollanda'dan İsveç'e gitmiş ve kısa bir süre sonra 15 Şubat 1650 yılında İsveç'te ölmüştür (Copleston, 2010: 75-76).

1628 yılında tamamlandığı sanılan, ama Descartes henüz hayattayken yayınlanmayan

Regulae ad Directionem Ingenii (Aklın Yönetimi İçin Kurallar) adlı çalışma Descartes'ın gerek algı kuramının gerekse görme kuramının başlangıç noktası olduğu söylenebilir. Descartes bu eserinde yer alan on ikinci kuralda basit önermeler üzerine belirgin bir sezgi sahibi olmak, aranılan şeylerle bilinen şeyler arasında onları yeniden tanımaya dönük bir bağ kurmak ya da aralarında karşılaştırma yapılması gereken şeyleri bulmak için insanın imgelemeden, duylardan, bellekten ve anlığının bütün yardımlarından yararlanması gerektiğini belirtir (Descartes, *Regulae*: 410)¹⁹. Descartes, bu kuralı açıklarken bilgide göz önünde tutulması gereken iki noktanın olduğunu belirtir. Bu noktalar, bilen biz ile bilinecek olan şeylerdir. Bu belirlenim onun düalist felsefesini işaret etmektedir. Descartes, bu belirlenim ile o dönem hakim olan felsefi dizgenin dışına çıkar. Descartes ve Berkeley'in görme kuramları üzerinde çalışmalarıyla tanınan Wolf-Devine'in da dile getirmiş olduğu gibi, 12. Kural Descartes'ın Aristotelesçi dizgeden kopuşunu ve onun kendi özgün yönelimini gösterir (Wolf-Devine, 1993: 10).

Aristotelesçi dizgeden kopmaya çalışan Descartes'ın algı kuramının daha detaylı bir soruşturması için onun sezgi kavramına yüklediği anlama değinmekte fayda vardır. Descartes, sezgiden neyi kastettiğini de aynı eserinin 3. Kuralında bahseder. Descartes'a göre bilgiye ulaşmanın iki temel yolu vardır: Sezgi ve tümdengelim. Descartes'ın sezgiden kastı duyların değişken tanıklığı ya da düzensiz bir doğaya sahip olan hayal gücünün aldatıcı yargısı olmayıp dikkatli bir zihnin anladığı şeye dair hiçbir kuşku bırakmayacak kadar belirgin ve net kavrayıştır. Descartes, sezgiyi sağlıklı ve dikkatli bir zihnin açık kavrayışı olarak tanımlar ve onun yalnızca aklın ışığından doğduğunu ileri sürer. Bu nedenle Descartes, sezgiyi tümdengelimden daha basit ve daha güvenilir bulur (Descartes, *Regulae*: 368). Zira tümdengelim, sezgiyle elde edilen bilgiler üzerinde çıkarımda bulunur.

Söz konusu kuralda, Descartes nesnelere bir mührün balmumu üzerinde yapmış

---

¹⁹ Çalışmamızda Descartes'ın *Regulae ad Directionem Ingenii* (Aklın Yönetimi İçin Kurallar) adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan ve John Cottingham, Robert Stoothoff ile Dugald Murdoch tarafından çevrilen **The Philosophical Writings of Descartes Volume 1** adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır. Çalışmamızda bundan sonra bu eser kısaca **Regulae** olarak belirtilecektir.

olduğu ize benzer bir şekilde beden üzerinde bir dış duyumu oluşturduğunu belirtir. Descartes, burada nesne derken sadece sert bir cisim kastetmemiş, ışığın ilk opak bölümünün çeşitli renklere büründürmesini de buna örnek olarak göstermiştir. Koku burunda, ses kulakta, tat da dilde aynı etkide bulunur (Descartes, Regulae, 412). Descartes, ortak duyu olarak adlandırdığı ve beyinde olan bir parçanın bütün duyulardan gelen ide ve şekilleri **fantazyaya** ya da imgeleme, mührün balmumu üzerinde yarattığı etkiye benzer bir şekilde ilettiğini belirtir. Descartes'ın bu noktada ortak duyuya yüklemiş olduğu rolü Aristoteles dış duyulardan gelen izlenimleri alan ve onları koordine eden iç duyuma yüklemişti (Aristoteles, De Anima: 425 a). Descartes, **fantazyanın** gövdenin bir parçası olduğunu, birçok şekli ayrı ve seçik olarak tuttuğunu ve bu nedenle ona bellek dendiğini belirtir (Descartes, Regulae, 414).

Oylumlu ve şekilli cisimlere baktığımızda o cismin gövde, uzam ve şekilden yapıldığını söyleyemeyeceğimizi, cismin tek ve basit bir şey olduğunu söyleyebileceğimizi düşünen Descartes'a göre bu öğeler hiçbir zaman birbirlerinden ayrı olarak var olamazlar. Buna göre, bu öğelerin aynı öznde buldukları yargısına varmadan önce her birini tek tek yakalayabiliyoruz. Descartes, zihnin algıladığı ölçüde, şeylerin bilgisinin daha da bölünemeyeceği şekil, uzam, devinim gibi öğelere açık seçik bilgi demektir (Descartes, Regulae: 418). Descartes, şekil, uzam, devinim gibi varlığı sadece bir cisim ile bilinen şeyler salt özdeksel olup onlara ilişkin bilgi de basit, hiçbir özdeksel imgenin yardımı olmadan bilinenler salt zihinsel, hem özdeksel hem de akli öğeler taşıyan bilinenlere de ortak demektir (Descartes, Regulae: 419). Görüleceği üzere Descartes'ın algı kuramı daha çok basit özdeksel bilinenler ile ortak bilinenlere ilişkin olup zihnin yanılması sadece ortak bilinenlere ilişkindir.

Ortak bilinenlere ilişkin yapılan bileşimin itki, sanı ve tündengelim ile yapıldığını ileri süren Descartes, ayrıca doğru bileşimin yalnızca tündengelim ile sağlandığını belirtir. Buna göre, yanlışa düşmekten korunmak elimizdedir. Descartes'a göre bunun koşulu şeyleri, birinin öbürüne bağlanmasının kesinlikle zorunlu olduğunu gösteren sezgiye başvurmadan yapmamaktır. Descartes, şeklin uzam ile zorunlu bağı

bulunduğu olgusundan hiçbir şeyin oylumsuz şekil alamayacağı sonucunun çıkarılmasını buna örnek olarak gösterir (Descartes, Regulae: 424).

Söz konusu kuralda doğrunun kesin olarak nasıl bilineceğini soruşturan Descartes, bu bilginin apaçık sezgi, zorunlu tümdengelim ve sekizinci önermede değinmiş olduğu basit doğalar yoluyla elde edilebileceğini belirtir. Basit doğalar ya sadece tinsel, ya sadece özdeksel ya da en basitlerinden ortaya çıkan ve kendiliklerinden bilinen hem tinsel hem de özdeksel olan doğalardır (Descartes, Regulae: 399). Descartes 12. Kuralın devamında zekamızın basit doğalarla küçücük bir ilişki kurması halinde onlarla ilgili varacağımız her yargının zorunlu olacağını belirtir (Descartes, Regulae: 421). Buradan hareketle basit doğalara ilişkin zihnin hata yapmasının Descartes'a göre mümkün olmadığı söylenebilir. Descartes, basit doğalar arasındaki bağlantının zorunlu olabileceği gibi olumsal olabileceğini, basit doğaların ve onları oluşturan bileşiklerin dışında hiçbir şeyi anlayamayacağımızı belirtir. Descartes'a göre zihin birleştirme işlemini itki, sanı ve tümdengelim aracılığıyla hayata geçirir. Birleştirme işleminde hatanın olmaması için tümdengelim doğru bir şekilde uygulanması gerekmektedir (Descartes, Regulae: 421-424).

1641 yılında yayınladığı *Meditationes de Prima Philosophia* (İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar) adlı eserinde Descartes, yanılgıların iradenin zihinden daha geniş olmasından kaynaklandığını belirtir. Yanılgı, anlamadığımız ve iradenin sınırlandırılması gereken konularda iradenin kullanılmasından kaynaklanır (Descartes, Meditaiones: 58)²⁰. *Principia Philosophiae*'da²¹ (Felsefenin İlkeleri) ise Descartes yeterli ölçüde bilmediğimiz, yani açık ve seçik olarak bilmediğimiz şey

---

²⁰ Çalışmamızda Descartes'ın **Meditationes de Prima Philosophia (İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar)** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan ve John Cottingham, Robert Stoothoff ile Dugald Murdoch tarafından çevirilen **The Philosophical Writings of Descartes Volume 2** adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır. Çalışmamızda bu eser kısaca **Meditationes** olarak belirtilecektir.

²¹ Çalışmamızda Descartes'ın **Principia Philosophiae (Felsefenin İlkeleri)** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan ve John Cottingham, Robert Stoothoff ile Dugald Murdoch tarafından çevirilen **The Philosophical Writings of Descartes Volume 1** adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır. Çalışmamızda Descartes'ın **Principia Philosophiae (Felsefenin İlkeleri)** adlı eseri bundan sonra **Principia** olarak belirtilecektir.

hakkında karar verildiğinde yanılığa düşüldüğünü ve yine *Meditationes*'da belirtmiş olduğu gibi yanlışlarımızın nedeninin iradenin alanının zihnin alanından daha geniş olması olduğunu belirtir (Descartes, *Principia*: 18).

Regulae, Descartes'ın ölümünden sonra yayınlandığı için, onun algı kuramına ilişkin görüşlerinin ilk olarak görüldüğü eseri *Discours de la Méthode*'dir (Yöntem Üzerine Konuşma). Descartes'ı “Ego cogito ergo sum” çıkarımına ulaştıran akıl yürütmedeki çıkış noktalarından biri de bilgi edinme konusunda duyulara güvenilemeyeceği iddiasıdır. Descartes, güvenilir ve sağlam bilgi arayışında duyulardan edinmiş olduğu her şeyi yanlışlar arasına koyar (Descartes, *Discours*: 32)²². Descartes, diğer eserlerinde de duyularımızın bir kez dahi bizi yanılttığını görmüşsek artık onlara inanmamamız gerektiğini belirtir (Descartes, *Principia*: 6). Bu nedenle Descartes'ın algı kuramının, onun felsefi dizgesinde çok önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Meditationes'te de, Descartes kesin ve kuşku götürmez hakikati bulmak için hiçbir duyu yetisinin olmadığını, cisim, biçim, yayılım, devinim ve yer gibi şeylerin kendi zihninin uydurmaları olduğu varsayımıyla soruşturmaya başladığını belirtir (Descartes, *Meditationes*: 18).

Descartes'ın algı kuramında açık ve seçik algı kavramı önemli bir yer tutar. Daha önceki eserlerinde açık ve seçik algıdan bahsetmiş olsa da Descartes, bu kavramı *Principia*'da daha detaylı olarak anlatmıştır. Buna göre, açık algıdan kasıt dikkatli bir zihne görünen ve belli olan algıdır. Seçik algı da keskin ve diğer algılardan ayrı olan algıdır. Bu durumu daha anlaşılır kılmak isteyen Descartes, algının seçik olmadan açık olabileceğini, ama açık olmadan seçik olamayacağını belirtir (Descartes, *Principia*: 32-33).

Descartes, duyuların algımızda ve zihnimizde olduğunu görmezden gelip onların

---

²² Çalışmamızda Descartes'ın **Discours de la Méthode (Yöntem Üzerine Konuşma)** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan ve John Cottingham, Robert Stoothoff ile Dugald Murdoch tarafından çevrilen **The Philosophical Writings of Descartes Volume 1** adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır. Çalışmamızda Descartes'ın **Discours de la Méthode (Yöntem Üzerine Konuşma)** adlı eseri bundan sonra **Discours** olarak belirtilecektir.

duyu organlarımızda olduğunu, hatta dışımızda olduğunu sanmamızdan bahseder. Yani ayağımızda duyduğumuz bir acının algımızın dışında, ayağımızın kendisinde bulunan bir şey olduğuna ya da güneşte gördüğümüzü sandığımız ışığın algımızda olduğu gibi güneşte de bulunduğu inanırız. Descartes renk, acı gibi duyuların algımızın dışında var olan şeyler olduğuna inandığımız zaman bu renk ya da acının ne olduğunu hiçbir şekilde anlayamayacağımızı savunur (Descartes, Principia: 67-68). Descartes, bu durumu daha da açıklığa kavuşturmak için *La Dioptrique*'in²³ dördüncü diskurunda bedenin değil de ruhun duyuşsal algıya sahip olduğunu belirtir. Ona göre derin bir düşünme ya da kendinden geçme anında bütün bedenin hiçbir duyu verisini almadığını, farklı nesnelere bedene dokunmasına rağmen bu durumlarda bedenin bunları duyumsamadığını belirtir. Görüleceği üzere Descartes'ın duyuş ve algıya ilişkin görüşleri, onun düalist felsefesinin keskin sınırlarla ayırdığı iki farklı tözsel alanı birleştirmeye çalışmaktadır.

Aslında birçok çalışmasında duyu verisi ile duyu verisinin oluşumuna neden olan şey arasındaki ayrımı ileri süren Descartes'ın bu tezi, onun algı kuramının en belirgin noktalarındadır. *Işık Üzerine Tez* adlı çalışmasında da Descartes, duyu verileri ile onları üreten şeyler arasında bir ayrım yaparken ışığı üreten güneş ya da ateş ile onların oluşturduğu ışığı algılamamız arasında bir ayrım yapar (Descartes, *Işık Üzerine Tez*: 3-4)²⁴.

6. Meditasyonunda duyu ve algıya ilişkin düşüncelerini irdelerken Descartes, *Regulae*'de değindiğinden daha çok bedene değinmiştir. Bedeni diğer cisimlerden ayırırken Descartes, ilk önce ondan ayrılamadığımızı belirtir (Descartes, *Meditationes*: 76). O, bedenden ayrılamadığımız görüşünü ileri sürerken ben'i ben yapan şeyin ruh olduğu ve ruhun tamamen bedenden ayrı olup, beden olmaksızın var

---

²³ Çalışmamızda Descartes'ın **La Dioptrique (Dioptrik)** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan ve John Cottingham, Robert Stoothoff ile Dugald Murdoch tarafından çevirilen **The Philosophical Writings of Descartes Volume 1** adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır. Çalışmamızda Descartes'ın **La Dioptrique (Dioptrik)** adlı eseri **Dioptrique** olarak belirtilecektir.

²⁴ Çalışmamızda Descartes'ın **Işık Üzerine Tez** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan ve Stephen Gaukroger tarafından İngilizceye çevrilen **The World and Other Things** adlı eserden yapılmıştır.

olabildiği gerçeğini belirtme gereği duyar (Descartes, *Meditationes*: 78). Descartes, bu tespitin ruh hallerimizin bedenimizden tamamen bağımsız olduğu anlamına yol açmaması için doğanın elem, acıkma, susama gibi duygular aracılığıyla ruhun, bir kaptanın gemisinde bulunuşuna benzer bir şekilde bedende yerleşmiş olmadığını, ruhun bu bedene sınıksız olarak bağlı olduğunu ve neredeyse onunla bir tek bütün oluşturacak kadar kaynaşmış olduğunu belirtir (Descartes, *Meditationes*: 81). Descartes, *Meditationes*'i tamamlamış olduğu 1641 yılında Mersenne'ye yazmış olduğu mektupta 6. Meditasyona ilişkin olarak, okurlarının, görüşlerinin Aristoteles'in ilkelerini yıktığının farkına varmadan önce onları anlayıp doğru kabul etmelerini umduğunu belirtir (Descartes, Mersenne'e Mektup, 28 Ocak 1641, AT III, 298)²⁵. Descartes, bu şekilde bir kez daha algı kuramını, o dönemde hakim olan Aristoteles'in algı kuramına karşı konumlandığını gösterir.

Ruh ve bedene ilişkin tözsel ayrımın yanında beden doğası gereği her zaman bölünebilir olmasından bahseden Descartes, ruhun hiçbir şekilde bölünemeyeceğini savunur. Buna göre, bedenden bir ayak ya da kol gibi bir parça kopsa da ruhtan bir şey eksilmez. Ona göre isteme, duyma ve tasarlama gibi edimler ruhun parçalarından ziyade ruhun kendi edimleridir. Descartes, burada ruh ile beden arasındaki bağlantıyı sağlayan sağduyu ediminin beyinde yer alan epifiz bezi tarafından sağlandığını belirtir (Descartes, *Meditationes*: 86). Descartes, daha sonra *Les Passions de l'âme* (Duygular ya da Ruh Halleri) adlı eserinde beynin ortasında bulunan bu parçayı ruhun asıl meskeni olarak tanımlar ve ruh ile bedenin bu parçacık üzerinden birbirleriyle etkileşime girdiğini belirtir (Descartes, *Passions*: 49)²⁶.

---

²⁵ Çalışmamızda Descartes'ın mektuplarından yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan ve John Cottingham, Robert Stoothoff ile Dugald Murdoch tarafından çevrilen **The Philosophical Writings of Descartes Volume III** adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır.

²⁶ Çalışmamızda Descartes'ın **Les Passions de l'âme (Duygular ya da Ruh Halleri)** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Alfa Basım Yayım tarafından yayınlanan ve Çiğdem Dürüşken tarafından çevrilen **Duygular ya da Ruh Halleri** adlı eserden yapılmıştır. Söz konusu eser çalışmamızda **Passions** olarak belirtilecektir.

2.3. MEKANSAL ALGILAMA OLARAK GÖRME KURAMI VE MEDIUM KAVRAMI

Aristotelesçi doğa felsefesine karşı kendi mekanik doğa anlayışını geliştirmeye çalışan Descartes, görme kuramına özel bir önem vermiştir. Elbette ki mekanik bir doğa anlayışına sahip olan Descartes'ın görme kuramının da mekanik olması hiç de şaşırtıcı değildir. Descartes'ın bu mekanik doğa anlayışının kendisinden önce gelen ve birçok skolastik eserde görülen, bedenin aktivitesini reddeden bir mekanik anlayış değildir. Şüphesiz ki Descartes, bedenin aktivitesini reddetmemiş, bu aktiviteyi mekanik bir tarzda ele almıştır (Hoenen, 1968: 353) Bu mekanik doğa anlayışında Descartes'ın görmeyi diğer konulardan daha az mekanik bir tarzda ele aldığı, görmenin diğer duyumlardan daha çok mekanik açıklamalardan uzak olduğu, nesnelerin gözümüze dokunmadığı ve bu nedenle görmenin ruhsal bir duyum olduğu söylenebilir (Wolf-Devine, 2000: 506).

Descartes, görme problemini Antik Yunan ve Ortaçağda yürütülmüş olan tartışmalar üzerinden ele almış; Eukleides, İskenderiyeli Heron ve Batlamyus gibi görme problemini geometrik açıdan ele alan Antik Yunan düşünürlerinin yaklaşımlarına benzer bir tavır sergilemiştir (Osler, 2008: 124). Duyu verileri arasında görme duyusu ile elde edilen duyu verilerine ayrı bir önem veren Descartes, duyu verileri ile onları üreten şeyler arasında bir ayırım yapmıştır. O, bu ayırımın yanında, ışığı üreten güneş ya da ateş ile onların oluşturduğu ışığı algılamamız arasında da bir ayırım olduğunu belirtir (Descartes, Işık Üzerine Tez: 3-4). Bu ayırım Descartes'ın düalist felsefesinin en belirgin karakteristiği olup onun, ışığa ilişkin yapmış olduğu mekanik analiz ile bu mekanikliğin yol açtığı fizyolojik süreç sonucunda oluşan algı arasındaki ayırma işaret eder. Osler, Descartes'ın bu yaklaşımının, onun mekanik felsefesinde kilit role sahip olan **birinci nitelikler** ile **ikinci nitelikler** kuramı ile tutarlı olduğunu, Descartes açısından bütün doğal fenomenlerin madde ve hareket ile açıklanabileceğini, **ikinci niteliklerin** ise **birinci nitelikler** ile duyularımız arasındaki gelişen bir ilişkinin sonucu olduğunu belirtir (Osler, 2008: 126).

Yaşamın tamamen duyularımıza bağlı olduğunu söylerken Descartes, görme

duyusu ile elde edilen duyu verilerinin en asil ve kapsamlı duyu verileri olduğunu belirtir ve optik alanında yapılan buluşların bu duyu verilerinin gücünü artıracakları ekler (Descartes, *Dioptrique*: 82). Descartes, birçok çalışmasında görme duyusu ile elde edilen duyu verilerine diğer duyu verilerinden daha çok önem verdiğini belirtmiştir. Descartes, “ruh ve bedenden oluşan” insanın bedensel özelliklerini ele aldığı *L'Homme* (İnsan Üzerine İnceleme) adlı çalışmasının merkezinde de görme duyusu ile elde edilen duyu verilerinin yer aldığını belirtir (Descartes, *L'Homme*: 151)²⁷. Onun ışık, ışık ışınları ve gözün yapısı gibi konularla ilgilenmesinin asıl nedeni de optik alanında bir ilerlemenin sağlanmasıdır. Optik üzerine çalışmalarda bulunan Amerikalı akademisyen McDonough'un da belirtmiş olduğu gibi Descartes'ın optik anlayışı onun mekanik fizik ve kozmolojiye ilişkin görüşleri ile sıkı sıkıya bağlıdır (McDonough, 2003: 6).

Dioptrique'in başlarında "gece yanınızda ışık olmadığı zamanlar bir bastonla yürüme ihtiyacı duyarsınız" diyerek ışık ile baston arasında bir analogi yapan Descartes, söz konusu baston aracılığıyla kişinin etrafındaki şeylerin ayırıcına varabileceğini, hatta bu şeylerin ağaç mı, kaya mı, kum mu, su mu olduğunu bilebileceğini ileri sürer. Descartes, bu duyu verisinin biraz karışık ve pratik sahibi olmayanlar için belirsiz olduğunu kabul eder. Bu nedenle bütün yaşamı boyunca bu bastonu kullanmak zorunda olan doğuştan görme engellisi olan insanları örnek verir. Doğuştan görme engellisi olan insanlar için eller ya da bu baston görme işlevini de gören altıncı duyu organıdır (Descartes, *Dioptrique*: 84). Fransız filozof Merleau-Ponty, Descartes'ın ışığı, görme engellisi kişilerin ellerindeki değneği cisimlere temas ettirmesine benzer bir temas ile cisimler üzerinde gerçekleşen bir etkinlik olarak düşündüğünü belirtir (Merleau-Ponty, 2006: 46). Merleau-Ponty'e göre “Körler elleriyle görür” derken, Descartes'ın görmeye dair sunmuş olduğu model, temastır.

Aydınlık şeylerden gelen ışınların hızla **medium** olan havadan ve diğer transparan

---

²⁷ Çalışmamızda Descartes'ın *L'Homme* (İnsan Üzerine İnceleme) adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan ve Stephen Gaukroger tarafından çevrilen ve düzenlenen *The World and Other Things* adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır. Çalışmada bundan sonra söz konusu eser *L'Homme* olarak belirtilecektir.

cisimlerden geçerek göze ulaşmasına benzer bir şekilde görme engellisi kişinin elleri ya da bu baston aracılığıyla cisimleri fark etmesi arasında bir benzerlik kuran Descartes, güneşten gelen ışınların hızla bize ulaştığına ilişkin bir karşıt görüşle bu iddiasına karşı çıkılacağını öngörür ve baston ile görme ediminde de bastonun bir ucuna bir şeyin değmesi ile bu teması bastonun diğer ucuna iletmesinin de çok hızlı olduğunu belirtir. Descartes iletme ediminin her iki durumda hızlı olduğunu belirtirken tek farkın mesafelerin büyüklüğü olduğunu belirtir. Zira güneş ile aramızdaki mesafe ve bastonun bir ucu ile diğer ucu arasındaki mesafe kıyaslanamayacak kadar farklıdır (Descartes, Dioptrique: 84).

Baston ile ışık ışınları arasında kurmuş olduğu analogiye gelecek bir diğer itirazın da renklere ilişkin olacağını öngören Descartes, ışık ışınlarının renkleri iletirken bastonun söz konusu renkleri iletmediğini kabul eder. Buna göre Descartes, baston aracılığıyla kişinin etrafındaki şeylerin "ağaç mı, kaya mı, kum mu, su mu olduğunu fark edebilir, ama bu cisimlerin renklerinin ne olduğunu bilemez" der. Descartes, baston kullanıldığı zaman, cisimlerin bastona karşı sergilemiş oldukları direncin farklılıklar gösterdiğini belirtir (Descartes, Dioptrique: 85).

Böylece Descartes, cisimlerden gözümüze ulaşan ve bizim renklerle ışığı görmemizi sağlayan bazı materyallerin olduğu ya da cisimlerde idealara ya da duyu verilerine benzeyen şeylerden bizde de olduğu sonucunun çıkarılabileceğini dile getirir. Görme engellisi kişi cisimlerin farkına varırken cisimlerden baston aracılığıyla eline cisimlerin direnci ya da hareketinden başka idealara benzer hiçbir şey geçmez. Descartes, bu sayede havada uçan küçük görüntülerden de zihnin kurtulmuş olduğunu düşünür (Descartes, Dioptrique: 85). Descartes, zihnin bu küçük görüntülerden kurtulmasıyla, dokunma duyusuyla görmenin zihni daha az aldattığını ima etmektedir. Görme engellileri üzerine çalışmalarda bulunmuş olan Siebers'e göre Descartes, bu analogi üzerinden görme engellisinin sınırlarını kullanarak zihin ile beden arasındaki direkt ve somut hattı algıladığını ve görme engellisinin kendi ruh gözü ile gördüğünü belirtirken cisimlerin yanlış yüzeylerinin görme engellisi kişiyi aldatamayacağını ileri sürer. Siebers, buradan hareketle görme engellisinin zihin gözüyle gördüğünü belirtir (Siebers, 1979: 839). Görüleceği üzere bu analogi,

Descartes'ın duyu verileri ile bu duyu verilerine neden olan şeyler arasındaki ayrımı göz önünde bulundurulduğunda ona göre görmenin sadece göz aracılığıyla elde edilen görüntüler üzerinden değil, dokunarak uyarılan sınırlar üzerinden de gerçekleştiğini göstermektedir.

Görmeye ilişkin yapılan çalışmaların yoğun bir şekilde ilgisine mazhar olan bu baston analogisine değindikten sonra, Descartes'in görme kuramını daha detaylı soruşturulması için onun idea kavramına nasıl bir anlam yüklemiş olduğunu ele almakta fayda vardır. Descartes'ın ideadan neyi kast ettiği üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. Cook da bazı Descartes yorumcularına göre Descartes'in ideadan tam olarak neyi kastettiğine ilişkin belirsizliklerin olduğuna dikkat çeker. Bu yorumcular, Descartes'in idea kavramı ile bazen bilincin edimlerini bazen de bilinç edimlerinin objelerini kastettiğini ileri sürerler (Cook, 1987: 180). Descartes'ın çalışmalarında böyle bir belirsizliğin olmadığını savunan Cook'a göre Descartes, ideayı bilincin edimleri olarak ele almıştır (Cook, 1987: 181).

Descartes, *Dioptrique* dışında *L'Homme*'de de baston ile görme arasında analogi yapmış, görme duyusu ile elde edilen duyu verileri ile dokunma duyusu ile elde edilen duyu verileri arasındaki benzerlik ve farklılıkları ele almıştır. Descartes bu eserinde görme engellisi birinin elinde tuttuğu bastonlarla bir cismin konumunu ve büyüklüğünü doğal geometri aracılığıyla bilinebileceğini belirtmiştir (Descartes, *L'Homme*: 160).

Görme duyusu ile elde edilen duyu verileri ve dokunma duyusu ile elde edilen duyu verileri arasındaki benzerliklere ilişkin soruşturmasında Descartes, her iki duyu verisi grubunda ruhun benzer şekilde yanılabilirliğini örneklerle açıklar. Hareketli bir cismin büyüklüğüne ve konumuna ilişkin görme ediminde oluşacak yanılgılara benzer bir şekilde elde tutulan ve parmakların her bir dokunuşuyla konumu değişen bir cismin konum ve büyüklüğüne ilişkin yanılgılar ortaya çıkar. Yine cam gibi cisimler aracılığıyla ışığın kırılması sonucu görme ediminde, cismin konumuna ilişkin yanlış bir yargının ortaya çıkmasına benzer bir şekilde görme engellisinin bastonunun eğik olması sonucu görülen nesnenin konumuna ilişkin yanlış bir yargı

ortaya çıkar (Descartes, L'Homme: 161).

Bu durumun kolay bir şekilde görme algısına neden olan şeye ilişkin yürütülen dönemin felsefi tartışmalarına göre konumlandırılacağını düşünen Descartes'ın burada söz konusu ettiği tartışmaların konusu **extramission** ve **intromission** görme kuramlarıdır. Zira o, bastonla cisimlerin konumunun belirlenmesinde her iki görüşün savunduğu öğelerin bulunduğunu düşünür. Görme engellisi kişi sadece etrafındaki cisimler hareket ederken çubuğa değip onu hareket ettirdiği zaman söz konusu cisimleri hissetmez, o cisimler hareketsizken de görme engellisi çubuğu hareket ettirerek cisimlerin çubuğa karşı bir direnç gösterdikleri zaman da hisseder. Descartes bu örnekle görülen objeleri, onların sadece gözümüze gönderdikleri bir aksiyon ile görmediğimizi, ama aynı zamanda gözlerimizden onlara yönelen bir aksiyon ile de onları gördüğümüzü itiraf etmemiz gerektiğini belirtir (Descartes, Dioptrique: 86).

Descartes, görmeye ilişkin bu iki ana kurama referansta bulunarak kendi kuramını konumlandırmaktadır. Platon da her iki kuramı bireştirerek bir kuram oluşturmuş ve gözden çıkan ışınlar ile cisimlerden gelen ışınların ortada bir yerde buluştuğunu ve bu buluşma sayesinde görmenin gerçekleştiğini savunmuştur. Oysa Descartes, her iki ışının ortada bir yerde buluşmasından ziyade her iki yönelimin ayrı ayrı gerçekleştiğini düşünür. Yani, ona göre, cisimlerden gözümüze doğru bir yönelimle gördüğümüz gibi gözümüzden cisimlere doğru bir yönelim sayesinde de görürüz. Descartes, gözden cisimlere doğru gerçekleşen aksiyonu da ışık olarak tanımlamaktadır. Özellikle karanlıkta kedi gibi canlıların gözlerinin parlamasını buna örnek gösteren Descartes, insanın normal olarak cisimlerden gelen ışınlarla gördüğünü belirtir. İnsanların normal olarak bu şekilde görmesinin bir nedeni olarak Descartes, görme ediminin gerçekleşmesi için cisimlerin aydın olmasının yeterli olduğunu, ama göz aydınlansa dahi, cisim aydın değilse görmenin gerçekleşmeyeceğine dikkat çeker (Descartes, Dioptrique: 86).

Işığın gözden de yayıldığına ilişkin görüşünü sadece *Dioptrique*'te açıklamış olup diğer eserlerinde bundan hiç söz etmemiş olan Descartes, yansıma, kırılma, uzaklık

ve renk gibi görme konularını açıklarken hiçbir şekilde gözden ışığın yayıldığından bahsetmemiştir. Hatta *Işık Üzerine Tez*'de bunun aksi bir görüşü belirterek ışığın sadece iki kaynağı olduğunu ve bunların yıldızlar ve ateş olduğunu belirtmiştir (Descartes, *Işık Üzerine Tez*: 7). Bu nedenle gözün de ışık kaynağı olabileceği görüşünün onun temel savlarından birisi olarak görülmemesi gerektiği ileri sürülebilir. Descartes, bu durumu daha çok görme ile bastonların fiziksel teması aracılığıyla gerçekleşen mekansal algılama arasında yapmış olduğu analojiyi daha anlaşılır kılmak için kullanmıştır. Siebers de, Descartes'ın gözün ışık yaydığına ilişkin olan bu görüşünü, onun optik kuramının büyük bir kısmı ile çeliştiğini, doğaüstü varlıkların ve kutsal hayvanların görsel gücü kontrol etmeleri gibi belirli mitsel öğelerin etkisinde kaldığını belirtmektedir (Siebers, 1979: 837).

Descartes da kendisinden önce görmeye ilişkin çalışmalar yürütmüş olan diğer filozoflar gibi **medium** kavramına özel bir önem vermiştir. Descartes, **medium** kavramını *Dioptrique*'te ışık ışınları ile görme engellisinin kullandığı baston arasında yaptığı uzun karşılaştırmadan sonra ele alır. O, **mediumu** açıklamak için alt kısmında bir ya da iki delik bulunan ve ağzına kadar ezilmiş üzümle dolu bir fıçıya benzetir. Fıçının altındaki iki delikten onun “fermente olmamış olan şarap” olarak ifade ettiği üzüm suyu akar. Descartes'a göre görsel ışınlar da havadan oluşan **mediumdan** ya da havadan oluşmayıp transparan ya da yarı transparan olan **mediumun** arasından bu şekilde geçer. Doğada boşluk olmadığı için bu akım hiç kesintiye uğramaz, göksel cisimlerden gelen ışınlar aralıksız olarak bize ulaşır. Fıçıdaki üzüm ezildiği vakit üzüm suyu doğrusal olarak deliklere doğru akar ve her yönden gelen üzüm suyu birbirine engel olmadan deliklerden birine doğru ulaşır. Descartes, ışığı oluşturan parçacıkların da doğrusal bir çizgi halinde, birbirlerini engellemeden gözümüze ulaştığını belirtir. Bu durum hava rüzgarlıyken de, rüzgarsızken de gerçekleşir (Descartes, *Dioptrique*: 87).

Descartes, fıçıdaki üzüm suyunun fıçının dibindeki deliklere nasıl ulaştığını soruştururken hareket ile eğilim arasında da ayrıca bir ayırım yapar. Her ne kadar fıçıdaki üzüm suyu deliklere doğru çizgisel doğrultuda gitme eğilimindeyse de hareket aradaki üzüm salkımları nedeniyle tam olarak çizgisel olmaz. Ona göre ışık

ışınlarının ilerledikleri hattın hareketten ziyade eğilim olarak düşünülmesi gerekmektedir. Aydınlık bir cisimden, göze doğru sonsuz sayıda hattan ışık ışınları ulaştığı gibi fiçinin üst yüzeyinden alttaki her iki deliğe doğru sonsuz sayıda hattan üzüm suyu akar. Her iki durumda da akımı sağlayan bu hatlar birbirine engel olmaz. Descartes, söz konusu ışık ışınlarını tek bir formdan oluşan transparan cismin içinden geçtikleri zaman baştan sona doğrusal bir çizgide hareket ettiklerini varsaymak gerektiğini belirtir (Descartes, Dioptrique: 88).

Görülebileceği üzere Descartes'ın kuramında **medium**, Aristoteles'in kuramındakine benzer bir rol oynayarak ışınların sadece içinden geçmesini sağlamamakta, aynı zamanda onları dönüştürmektedir. Aristoteles, **medium** olmaksızın görme ve diğer duyuların olmayacağını ve **medium**la birlikte gelen duyumun değişime uğradığını belirtiyordu. Descartes da **medium**un gelen akımı değiştirdiğine inanıyordu. Onun fiçi örneğinde fiçiyeye giren üzümün fiçinin altındaki delikten üzüm suyu olarak çıkmasına benzer bir şekilde görmeyi sağlayan **medium**dan geçen ışınlar da değişim göstermektedirler.

Descartes'in görme kuramının özgün yönlerinden biri de, bir nesnenin bedenimize göre konumunu gözlerimizle belirleyebileceğimiz gibi elimizle de belirleyebileceğimize dikkat çekmesidir. Lee, bu belirlenimlerden yola çıkarak Descartes'ın mekanik ve yarı nörolojik bir materyalizm ile, yönelimsel bir öznelizm olmaksızın görmeyi dokunmaya asimile ettiğini belirtir (Lee, 2013: 48) Bu bilginin herhangi bir görüntüye ve cisimden gelen herhangi bir harekete bağlı olmayıp sınırların kaynağı olan beynin ince parçacıklarının konumuna bağlıdır. Descartes, pozisyon değişikliğinin o kadar hafif olduğunu ve sınırların içinde bulunduğu organın pozisyonunda bir değişiklik meydana getirdiğini belirtir. Elinde iki baston bulunan görme engellisi örneği üzerinden bu durumu anlatan Descartes, baston aracılığıyla, bastonu tutan eldeki sınırlar üzerinden hem elin konumunun hem de bastonun uç kısmının konumunun algılandığını belirtir. Bastonu tutan elin hareketi ile başka bir yöne bakmak için başın ya da gözün gerçekleştirdiği hareket arasında bir benzerlik vardır. Bu iki hareket dikkati başka yöne vermektir. Göz bir şeyi ararken gözün ve başın çevrinme hareketine benzer bir şekilde el de çubuğu çevirir

(Descartes, Dioptrique: 134-136).

Descartes, açık bir şekilde **medium** ile baston ve fiçı arasında bir analogi kurmuş olduğu halde bu analoginin ışık ile baston ve fiçı arasında gerçekleştirildiğini iddia edenler olmuştur. Galison da bu şekilde düşünenler arasındadır. Zira o, Descartes'ın ışığın her yöne doğru yayıldığından bahsederken bu durumu fiçı örneği ile açıkladığını ve ışığın hızla yayılma özelliğini de bastonun bir ucuna dokunulduğu anda oluşan darbenin derhal bastonun öbür ucuna iletilmesi örneği ile açıkladığını iddia eder (Galison, 1984: 312). Kanımızca, Galison'un iddia ettiğinin aksine, Descartes fiçı ve baston örneklerini **mediumun** hızlı bir şekilde ışığı geçirmesini açıklamak için kullanmıştır.

Descartes'in ezilmiş üzümün bulunduğu fiçı örneği üzerinden anlatmış olan **medium** ile görme engellisinin kullanmış olduğu bastonlar her iki durumda aynı rolü oynamaktadır. Fiçı, yukarıdan gelen üzümü alttaki iki delikten üzüm suyu olarak akmasını sağlamaktayken, bastonlar da değdiği cisimlerin oluşturmuş olduğu direnci ele ulaştırmaktadırlar. Descartes, **mediumun** sadece ışığı iletmediğini onu değiştirdiğini belirtirken görme engellisi olan kişinin kullandığı baston da cisimlerin direncini ellerin hissedebileceği bir uyarıcıya dönüştürerek görme engellisinin mekansal algılamayı sağladığını ama bu durumun cisimlerin bazı niteliklerinin algılanmasına yol açmadığını belirtir. Wolf-Devine'in da belirtmiş olduğu gibi Descartes'ın mekanik görme kuramının görmeyi dokunmanın bir formu gibi ele aldığı belirtmek yanlış olmayacaktır (Wolf-Devine, 1993: 5). Keza Descartes, *L'Homme*'de konum, şekil, uzaklık, boyut ve diğer benzer niteliklerin dokunma ve görmede aynı olduğunu, dokunma ile bir cismin şeklinin, boyutunun ve lokasyonunun bilinebileceğini belirtir (Descartes, *L'Homme*: 159).

Görmeyi bir tür temasa indirgeyen böylesi bir görme kuramı, bazı yönlerden görme eyleminde göreni aktif olarak konumlandıran **extramission** kuramına benzemektedir. **Extramission** kuramında da gören kişinin gözünden yayılan ışınlar sayesinde görme edimi gerçekleşmektedir. Halbuki bu kuram, bilimsel olarak Descartes'ten önce, 11. yüzyılda İbnü'l Heysem tarafından üç temel kanıtla çürütülmüş ve ondan sonra bilim

tarhinde **extramission** kuramı açık bir Şekilde savunulmamıŐtır (Galili, 2010: 26). Ama bu kuramın savunmuş olduğu görme biçimine paralel epistemolojik görüşler İbnü'l Heysen'den sonra da varlıklarını sürdürmüŐlerdir. Kartezyen felsefi dizge genel olarak böylesini bir kurama dayanmaktadır. Hatta Levinas, sadece Kartezyen felsefenin değil, bir bütün olarak Batı felsefesinin buna benzer bir kurama dayandığını belirtir. Ona göre Kartezyen felsefede varlığın beliriŐi muhtemelen bir görünüŐten ibarettir (Levinas, 2003: 130-131). Kartezyen dizgeye göre özne, bakıŐını nesneye yönlendirir, bu bakıŐ nesneyi kavrar ve tekrar özneye döner. Böylece zne nesnesini kavramıŐ olur. Bu Şekilde tanımlanan bir bakıŐ Levinas'ın belirttiği gibi İthaka'dan yola çıkan Ulyses'in yıllar sonra da olsa ŐaŐmaz bir Şekilde tekrar evine dönmesine benzer (Levinas, 2003:134).

Görme ediminin bu Şekilde tanımlanması, radarın çalışma sistemine benzemektedir. Radar, göndermiŐ olduğu dalgaların tekrar kendisine dönmesiyle nesnelere tanımlar. Radar rneği Kartezyen görme kuramına oldukça uygun düŐmektedir. Zira radarla tanımlanan cisim perspektiften ve derinlikten yoksun bir Şekilde görülür. Analitik geometrinin yardımıyla tanımlanan nesne, x-y koordinatı içinde konumlanır. Bu tarz bir görme, içinde olduğumuz dünyayı, Şeyleri her yönüyle çevreleyen ve içine alan bir ortam olarak görmez, onu karŐımıza alır. Oysa bir Şeyin oradalığı ya da buradalığı derinlikten yoksun bir görme ile oluŐmaz. Yakınlık ya da uzaklık görmedeki derinlik algısı ile ortaya çıkar. Derinliğin olduğu bir görme ise ancak görenin görülen evren içinde yer aldığı bir durumda mümkündür. Oysa Kartezyen görme kuramında gören özne görülen çevrenin dışında konumlanır. Merleau-Ponty'nin de belirtmiş olduğu gibi Descartes, *Dioptrique*'de uzayı, nc bir tanığın ya da onu yeniden kuran ve üstünden uçan bir geometricinin göreceği nesnelere arasındaki iliŐkiler aÇı olarak tanımlar. Oysa ki biz, Merleau-Ponty'nin belirtmiş olduğu gibi, uzayı dış zarfına göre görmeyiz, onu içeriden yaŐarız (Merleau-Ponty, 2006: 59).

Descartes'ın ölümünden sonra birlikte yayınlanan *Le Monde* ve *L'Homme* adlı eserlerinde yer alan *IŞık zerine Tez*'de Descartes, ışığın özelliklerine ilişkin çeşitli bilgiler verse de ışığın tam olarak tanımını vermekten kaçınır. Descartes, daha sonra yazmış olduğu ve hayattayken yayımlanan *Dioptrique* adlı çalışmasında ışığın hava

ve diğerk transparan cisimlere benzeyen bir **mediumun** içinden gözümüze doğru hızla ve canlı bir şekilde ilerleyen belirli bir hareketten başka bir şey olmadığını belirtir (Dioptrique: 84). Descartes'a göre sadece iki ışık kaynağı vardır: yıldızlar ve ateş. Descartes, ateş göz önünde bulundurulduğunda yıldızların insan bilgisinden daha uzak olduğunu belirterek ilkin ateş konusunu ele alır. Ona göre yanma, şeylerin ateşle, hava ve duman içinde küçük parçacıklara ve küle ayrılmasıdır (Descartes, Işık Üzerine Tez: 7). Gaukroger, Descartes'ın ateşin doğasına ilişkin yapmış olduğu bu açıklamanın ışığın dünyada nasıl oluştuğuna işaret etmesinin yanı sıra onun parçacık kuramını göstermektedir (Gaukroger, 2003:11).

Işık Üzerine Tez'in dördüncü bölümünde boşluğun olmadığına dair savını ispatlamaya çalışan (Descartes, Işık Üzerine Tez: 17-18) Descartes, *Principia*'da da filozofların anladığı anlamda bir boşluğun olmadığını, yani içinde bir töz bulunmayan bir mekanın olmadığını savunur (Descartes, Principia: 49). Buradan da görüleceği üzere Descartes'in boşluğu reddeden fizik kuramı ile ışığın parçacıklardan oluştuğuna dair savı arasında uyum bulunmaktadır.

Descartes, göksel cisimlerden yayılan ışığın özelliklerini açıklarken bu ışığın dairesel olarak her yöne, etrafındaki cisimlere doğru -uzaklıkları ne olursa olsun- hemen, doğrusal olarak yayıldığını belirtir. Descartes, farklı kaynaklardan yayılan ışıkların bir noktada toplanabildiğini, tek bir kaynaktan yayılan ışınların farklı noktalara ulaştığını, bazen bir ışının diğer ışını engellediğini, yansıma ile bu ışınların yönünün saptırıldığını ya da kırıldığını, gücünün arttırılabildiğini, ya da bazı yapı ve nitelikler tarafından gücünün azaltılabildiğini ileri sürer (Descartes, Işık Üzerine Tez: 98-99).

Descartes, bu özelliklere ilişkin tek tek kanıtlar sunar. Kanıtların çoğunluğunu toplarla yaptığı deneylerden elde ettiği sonuçlar üzerine kurar. Descartes, ışığın her yöne yayılmasına ilişkin olarak aydınlanan cisimleri kanıt olarak ileri sürer. Descartes, aynı kanıtı ışığın farklı farklı uzaklıklara ulaşmasını açıklamakta da kullanır (Descartes, Işık Üzerine Tez: 99). Descartes, ışığa ilişkin düşüncelerini de duyumsal oluşumlar ile hareket halinde olan nesnelere arasında kurulan bir ilişki üzerinden açıklar. Siyaset felsefesi üzerine çalışmalarda bulunmuş İngiliz

akademisyen Sorell'in de belirttiği üzere Descartes, zaman zaman bu konuda "talihsiz" açıklamalarda bulunmuştur. Sorell'e göre Descartes, "bir ışık ışınının geçtiği ortamın yoğunluğu arttıkça ışığın geçişi de hızlanır" derken bu tür bir hataya düşmüştür. Hobbes ve Fransız matematikçiler Fermat ile Roberval daha sonra Descartes'ı bu konuda eleştirmişlerdir (Sorell, 2004: 50).

Güneşten ve güneş benzeri cisimlerden yayılan ışınlarla değinirken Descartes, bu ışınların cismin yüzeyinden her yöne doğru ilerlediğini belirtir. Güneş daha yakın olduğu için yıldızlardan daha büyük görünür. Gökyüzü, güneş ışınlarının gücünü azaltır.

Rengin oluşumuna ilişkin düşüncelerini *Dioptrique* ve *Meteoroloji* adlı çalışmalarında ele alan Descartes, *Dioptrique*'de rengi, cisimlerin gelen ışık ışınlarını alırken gözümüze yansıttığı şey olarak tanımlar. Bu nedendir ki parlak ya da aydınlık şeyler için "renkli" dediğimizi belirtir (Descartes, *Dioptrique*: 85). Descartes, renklerin oluşumunu açıklarken rengin, top ile ışık ışınları arasındaki benzerlik üzerinden açıkladığı yansıma kuramının bir sonucu olarak görür. Bu kuramı daha detaylı bir şekilde incelemek için Descartes'ın ışık ışınlarını oluşturan bu parçacıkların nasıl kırıldığına ya da yansıdığına ilişkin düşüncelerine bakmak gerekmektedir.

Işığın kırılması ve yansımaya ilişkin bu düşüncelere göre ışık ışınları, sert cisimlerle karşılaştıkları zaman kırılıp zayıflarlar. Descartes, havaya atılan top ya da kayanın nesnelere çarptıktan sonra yönünün değişmesini ya da hızının yavaşlamasını buna örnek verir. Descartes, hareket eğiliminin de hareket yasalarına bağlı olduğunu savunur. Bu nedenle o, ışık ışınları ile topun hareketi arasında benzerlik oluşturur. Fransız akademisyen M. Ribe'nin de belirtmiş olduğu gibi Descartes'ın ışık ile top arasında bir benzerlik kurmasındaki amacı, modeli matematiğe dönüştürerek kesin bir sonuca varmaktır (M. Ribe, 1997: 44). Buna göre hareket halindeki top çamur, kum gibi yumuşak bir nesne ile karşılaşırsa durur. Söz konusu hareket halindeki top sert bir cisme çarparsa yön değiştirir, ama hareketini devam ettirir. Descartes, top ile ışık ışınları arasındaki benzerliğe dem vururken, aralarındaki farkları görmezlikten

gelmez. Topun kendi etrafında da dönüyor olması ve yine yön değiştirme sonrasında topun hızında büyük bir düşüşün gerçekleşmesi, topun ışık ışınları ile arasındaki başlıca farklılıkları oluşturmaktadır (Descartes, Dioptrique: 89).

Işık ışınlarını ayrıştıran ve onların bütün gücünü ortadan kaldıran yüzeylere siyah denildiğini belirten Descartes'a göre siyah, bir renk olmayıp ışık ışınlarının yansıtılmadığı yüzeylerdir. Descartes'ın siyahı bir nevi gölge olarak tanımladığı söylenebilir. Gelen ışınları olduğu gibi yansıtan cilalı yüzeyleri Descartes, ayna olarak tanımlar. Bu kurama göre, gelen ışınlar üzerinde herhangi bir değişim yapmadan onları olduğu gibi yansıtan yüzeylere beyaz denir. Buna göre kırmızı, sarı, mavi gibi renkler ise gelen ışınları değişime uğratarak yansıtan yüzeylerdir (Descartes, Dioptrique: 91, 92).

Meteorolojiye ilişkin çalışmasında gökkuşağını incelerken, Descartes renklerin nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışmıştır. Descartes, bu çalışmasında renklerin bir yansımanın ya da kırılmanın sonucunda oluştuğunu ileri sürer. Buna göre, su yüzeyine çarpan ışık ışınlarını oluşturan toplara benzer parçacıkların kendi etraflarında dönme hızı ve doğal olarak onların doğrusal hızlarında bir değişimin oluşması sonucu renkler oluşur. Topların kendi etrafında dönme hızları yüksek ise ortaya çıkan renk kırmızı olur ve bu hız düştükçe yansıyan renkler giderek yeşile dönüşür (Descartes, Meteoroloji: 132-133)²⁸.

Wolf-Devine'in da belirtmiş olduğu gibi Descartes'ın renk kuramı da onun düalist felsefesinin bir yansımasıdır (Wolf-Devine, 1993: 48). Bu kuramda doğrusal harekete bağlı hızları ve kendi etraflarında dönme hızları olan ışık ışınlarını oluşturan küçük parçacıklar bulunurken diğer taraftan hızları farklı olan bu parçacıkların neden olduğu farklı duyu deneyimleri bulunmaktadır. Mekanikteki karşılığı hızlı olan bu parçacıkların algımızdaki karşılığı kırmızıdır.

---

²⁸ Çalışmamızda Descartes'ın **Meteoroloji** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan ve Stephen Gaukroger tarafından çevrilen ve düzenlenen **The World and Other Things** adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır.

Görüleceği üzere Descartes'ın renk kuramı Aristoteles'in renk kuramından oldukça farklıdır. Aristoteles'in kuramında renk ışıpta değil de cismin sınırında oluşur, transparanın nesnelere katılma derecesine bağlı olarak da renkler farklılaşır. Oysa Descartes, ışık ışınlarının kırılma veya yansması sonucu ışık ışınlarını oluşturan parçacıkların dairesel dönme ve doğrusal ilerleme hızı üzerinden bir renk kuramı oluşturmuştur. Descartes, Aristoteles'in renk kuramına karşı çıkarken mekanik bir kuram ileri sürer, deneyimlenen dünya ile bilimin bize bildirdiği dünya arasında bir ayırım yapar. Descartes'ın bu mekanik renk kuramının Aristoteles'in renk kuramını etkisini azalttığına ilişkin bir kanı bulunmaktadır (Wolf-Devine, 1993: 49).

Ruhun bedene sahip olmadığını ama duyuşsal algıya sahip olduğunu belirterek Descartes, duyuşsal algının bedende değil de ruhta oluştuğunu savunur. Descartes'in bu konudaki temel argümanı ise ruhun bir coşku ya da derin düşünme ile kendinden geçtiği anda bedenın hiçbir duyuş verisi almamasıdır. Keza beyin zarar gördüğünde, bedenın diğer kısımları canlıyken de duyuşsal algı oluşmamaktadır. Descartes, buradan hareketle sinirler yoluyla izlenimlerin objeler tarafından oluşturulduğunu ve beyinde ruha ulaştığını belirtir (Descartes, Dioptrique: 111).

Descartes, duyuşsal algıyı objelerden beyne gelen belirli görüntülerin ruh tarafından düşünülmesi olarak tanımlayan filozofları eleştirir. Zira ona göre bu filozofların görüntü kavrayışı, görüntülerin temsil ettikleri nesnelere benzemesi üzerine kuruludur ve bu filozoflar söz konusu görüntülerin nesnelere tarafından nasıl oluşturulduğunu ya da onların nasıl duyuş organları aracılığıyla alınıp sinirlere aktarıldığını gösterememişlerdir. Descartes, onların tek geçerli argümanının bir resmin, resmettiği objeleri zihnımızde canlandırması olduğunu ve aynı şekilde kafamızda oluşan küçük resimler aracılığıyla zihnin duyuş organlarını etkileyen nesnelere düşünmeye yol açtığını belirtir (Descartes, Dioptrique: 112). Maull da Witelo, İbnü'l Heysem ve Kepler'in resimsel görüntülerin fiziki objelerden görmeyi sağlayan organik sisteme ve oradan da beyne aktarıldığına inandıklarını, ama Descartes'ın kesin bir şekilde görmeye ilişkin geliştirilen bu "resim kuramına" karşı çıktığını belirtir (Maull, 1978: 259).

Resim kuramı olarak da adlandırılan bu görüşe karşı Descartes'ın geliştirdiği argüman görüntülerin dışında işaret ve kelime gibi hiçbir şekilde nesnelere benzemeyen şeylerin de zihnimizi uyarmasıdır. Descartes, duyu organları aracılığıyla algıladığımız objelerin kendi görüntülerini beynimize gönderdiklerini farz etsek dahi bu görüntülerin, temsil ettikleri nesnelere benzediklerine ilişkin hiçbir kanıt ileri sürülemeyeceğini savunur. Zira Descartes'a göre böyle olduğu kabul edilirse nesne ile onun görüntüsü arasında bir ayırım yapılamaz (Descartes, *Dioptrique*: 112-113). De Rosa'nın da belirtmiş olduğu gibi Descartes'ın genel olarak duyu verilerine neden olan şeyler ile duyu verileri arasında, özel olarak görüntü ile temsil ettikleri nesnelere arasında yapmış olduğu ayırımdan dolayı felsefe tarihinde başta Malebranche olmak üzere kimi düşünürler Descartes'e göre renk, tat, acı gibi duyuların dış dünyadaki herhangi bir şeyi temsil etmediği ve Descartes'in, bu duyuları zihnin modlarından başka bir şey olarak görmediği sonucuna varmışlardır (De Rosa, 2010:36). Duyu verilerine neden olan nesne ile duyu verisi arasındaki bağı koparan bu yorumlar De Rosa'ya göre de yanlış yorumlardır (De Rosa, 2010: 66). Zira Descartes'ın karşı çıktığı durum duyu verilerine neden olan şeyler ile duyu verilerinin aynı olması durumudur. Zira Descartes, temsiliyetin olması için böyle bir ayırımın olması gerektiğini belirtmiş, ayırımın olmaması durumunda temsiliyetin de olamayacağını ileri sürmüştür.

Lennon ise Descartes'ın *Dioptrique*'te dil ile ışığın duyumu arasında kurduğu analogiye ilişkin olarak farklı bir sonuca ulaşmıştır. Lennon, Descartes'a göre ışığın duyumunun objelere ve bu objelerin özelliklerine ilişkin bir işaret olduğu ve bu nedenle bir bilgi ilettiğini ama bu duyumun yine kelimeler gibi objelerine benzemediğini ve bu nedenle objelerin görüntüsü olmadığını belirtir (Lennon, 1980: 151). Görüleceği üzere Lennon, ışığın duyumu olarak adlandırdığı, ama genel olarak görüntü diye adlandırılan duyu verisinin, bu duyu verisine yol açtığı objelere benzemediği için bir görüntü olmadığını ileri sürer.

Descartes, görüntünün birkaç açıdan temsil ettiği nesneye benzediğini düşünür. Kaldı ki ona göre bir görüntünün mükemmelliği, onun temsil ettiği nesneye benzerliğine bağlı değildir. Buna örnek olarak da, bir kağıt üzerinde şuraya buraya konulmuş

mürekkep ile ormanları, kasabaları, insanları vs. resmeden gravürleri gösterir. Üstelik bu resimler şekil bakımından çok az bir şekilde temsil ettikleri nesnelere benzeseler ve düz bir zemin üzerinde oylumlu cisimleri temsil etseler de, bu objelere ilişkin farklı sonsuz sayıda niteliği düşünmemizi sağlarlar (Descartes, Dioptrique: 113). Gravürlerin sadece şeylerden figürlerini alıkoyduğunu, tek düzlem üzerine yassılaştırılmış ve nesneyi temsil etmek için biçimi bozulmuş bir figür olduğunu belirten Merleau-Ponty, Descartes'ın gravürlerin resmettikleri nesnelere benzememek koşuluyla o nesnelere imgesi olduklarını düşündüğünü belirtir (Merleau-Ponty, 2006:47) Descartes'a göre bazı resimlerin, resmettikleri nesnelere benzemede başarısız olsalar da o nesnelere tam olarak temsil etmeleri mümkündür (Snyder, 1980: 500). Şüphesiz ki Descartes'ın görüntünün mükemmelliği ile görüntünün gözün arka kısmına düşen hali arasında olduğu sanılan doğru orantıyı reddetmesi üzerinden bir estetik çıkarımda bulunulabilir. Ama unutulmaması gereken şey söz konusu benzerliğin görüntü ile görüntülenen objenin benzerliği değildir. Bu açıdan Descartes, bu tür bir benzerliği kesin bir biçimde reddetmektedir.

Rorty, Kartezyen modele göre zihnin, retinaya düşen görüntüler üzerinde modellenen entiteleri denetlediğini düşünür. Ona göre Descartes'ın, modern epistemolojinin temelini oluşturan **representasyon** kavramına göre **representasyonlar** zihinde yer alır. İç göz onların uygunluklarını doğrulamayacak bazı işaretleri bulmak için bu **representasyonları** araştırır (Rorty, 1980: 45).

Bu gravürlerin perspektif kurallarına uygun bir şekilde daireleri oval bir şekilde, kareleri de eşkenar dörtgenler şeklinde gösterdiklerini ve bunun da temsil edilen resimlere çok da benzememek için yapıldığını belirten Descartes, görüntülerin beynimizde bu şekilde oluştuğunu düşünmemizi önerir. O, bu görüntülerin temsil ettikleri nesnelere benzeyip benzemediklerinden daha çok dikkatimizi bu görüntülerin, nesnelere denk düşen farklı niteliklerin ruh tarafından algılanmasını nasıl sağladığına yöneltmemiz gerektiğini düşünür. Örneğin görme engellisi kişi baston aracılığıyla bir nesneye dokunduğu an, nesnelere çubuğu farklı yönlerde hareket ettirdiği ölçüde baston bu nesnelere bulunan bazı nitelikleri ele iletir ve eldeki sınırlar bunu beyne iletir. Bu şekilde Descartes, ruhun hangi yollarla,

nesnelerde bulunan çeşitli nitelikleri algıladığını göstermiş olur (Descartes, *Dioptrique*: 113-114).

Descartes'ın **representasyonalist** olup olmadığı yönündeki tartışmalarda yer alan ve Descartes'ın **representasyonalist** olduğunu savunan Maull, Descartes'a göre duyu verilerinin içeriğinin temsil ettikleri objelere benzemek zorunluluğunun olmadığına dikkat çekerken (Maull, 1978a: 4). Maull gibi Descartes'ın **representasyonalist** olduğunu savunan Yolton ise Descartes'ın görüntülerin objelerden beynimize geldiğine ilişkin görüşü eleştirdiğini belirtir. Buna göre Descartes, görüntülerin objelerden geldiği ve görüntülerin objelerine benzediği görüşü kabul edilirse görüntüler ile objeler arasında bir ayırım yapamayacağımızı savunur (Yolton, 1984: 25). Descartes'ın **representasyonalizmini** daha iyi anlamamız için Yolton, "Görüntüler nasıl oluyor da zihnimizi objelerin bütün niteliklerini algılamasını sağlıyor?" sorusunu kendimize sormamız gerektiğini belirtir. Yolton'a göre Descartes, görme engellisinin, kullandığı baston ile cisimlere dokunduğu zaman bastonun o cisimlere ilişkin farklı niteliklere uygun bir şekilde hareket ettiğini ve cisimlerin algılanan niteliklerinin baston ve sinirler aracılığıyla zihne nasıl iletildiğini açıklamaktadır (Yolton, 1984:26)²⁹.

Görüleceği üzere *Dioptrique*, Descartes'ın sadece görme kuramına ilişkin değil, ama aynı zamanda onun algı kuramına ilişkin de çok önemli veriler vermektedir. Mackenzie'nin de belirtmiş olduğu gibi Descartes, bu eserinde belirgin olarak skolastik ve Aristotelesçi duyu kuramını reddeder. Descartes'ın yaşadığı dönemde duyuma ilişkin geleneksel görüş yoğun bir şekilde Aristotelesçi bir etki altındaydı. Bu geleneksel görüşe göre renk, ses ve sıcaklık gibi duyulur nitelikler duyumu sağlayan maddelerde bulunan formlardır. Buna göre duyu algısı aynı formların duyarlı ruha farklı bir yolla varmasıyla oluşuyordu (Mackenzie, 1989:170). Oysa Descartes, *Dioptrique*'te söz konusu Aristotelesçi pozisyona karşı duysal temsil

---

²⁹ Elbette ki biz de, genel kaniya uygun bir şekilde Descartes'ın **representasyonalist** olduğunu düşünüyoruz. Ama çalışmamızın konusu Descartes'ın bir **representasyonalist** olup olmadığı değildir. Bu nedenle daha çok bu tartışmanın, Descartes'ın görme kuramını açıklayan yönlerine irdelemekle yetineceğiz.

olarak adlandırabileceğimiz duyu kuramını ileri sürmektedir. Özellikle onun görülen nesnelere ile zihnin onlara ilişkin oluşturduğu görüntü arasındaki farklılığa ilişkin görüşü bu durumu daha net bir şekilde ortaya çıkarmaktadır.

Açıktır ki, Descartes farklı renkler, kokular, tatlar ve benzerlerini duyumsayan duyu organları için tahsis edilmiş sınırların olduğunu düşünüyordu. Peki bedeninin sinir sistemindeki devinimleri aklın renk, ses, koku, tat ve benzeri deneyimlerine nasıl çevirmektedir? Sorell, Descartes'ın bu soruya "kutsal bir düzenleme ile" şeklinde bir yanıt verdiğini belirtir ve bu yanıtın oldukça muğlak olduğunu ekler (Sorell, 2004: 99).

Descartes, burada ruhun duyuşsal algı için herhangi bir görüntüyü algıladığı nesneye benzeyen şeylerle sınırlandırmak zorunda olmadığını göstermeye çalışır. Ama bu durum onun, cisimlerin görüntülerin mükemmel bir şekilde gözün arka kısmında nasıl oluştuğunu göz ardı etmesine neden olmaz. Descartes, bu oluşumu bir örnekle açıklamaya çalışır. Söz konusu örnek duvarında sadece bir delik bulunan kapalı ve karanlık bir odadan oluşmaktadır. Bu deliğin önüne bir lens yerleştirilmiştir ve deliğin arka kısmında belli bir uzaklıkta görüntülerin üstüne düşeceği bir perde konulmuştur. Bu şekilde oda gözü, delik göz bebeğini, lens de gözün kristal zarını temsil etmektedir. Perde ise görsel sinir uçlarından oluşan iç zarı temsil etmektedir. Descartes, bir öküz gözü üzerinde yaptığı deneylerle de gözün bu odaya benzediğini, bu deliğin önündeki görüntülerin arkadaki perdeye yansımaya benzer bir şekilde bu gözün önündeki cisimlerin görüntülerinin gözün arkasındaki kısma düştüğünü görmüştür (Descartes, Dioptrique: 114-116). Descartes, görüntülerin sinirler aracılığıyla henüz beyne gönderilmediği aşamada, gözün arkasında oluştuğu kısımda cisimlere mükemmel bir şekilde benzediğini, ama bu durumun bizim görsel algımızın da dış cisimlere benzediği iddiasını kanıtlamadığını savunur. Wolf-Devine, Descartes'ın savunmuş olduğu görme sistemini görme engellisi insanların kullanmış olduğu, kağıt üzerine basılı olan yazıyı parmak uçlarının algılayacağı şekilde üç boyutlu olan kabartmalara benzetir (Wolf-Devine, 2000: 509-510).

Gözün arka kısmına düşen görüntülerin cisimlere benzediğini iddia ederek

Descartes'in, ileride kendisine gelebilecek bazı itirazların önünü almak istemiş olması olası görünmektedir. Descartes, görme sürecini bu şekilde iletmeseydi cisimlerin görüntüleri ile o cisimlerin aynadan yansıdığı görüntüleri ya da resmedildiği görüntüler arasında bir benzerlik oluşturulamayacağı itirazları gündeme gelebilirdi. Yani Descartes gözün arka kısmına düşen görüntülerin cisme benzerliği örneği üzerinden X ile X'in ayna üzerinden yansıyan görüntüsü arasında bir benzerlik oluşamayacağı itirazını önlemiştir. Keza Descartes'ın bu önlemi olmasaydı resim ile resmedilen cisim arasında da bir bağ kurulamayacaktı. Şüphesiz ki gelişmiş kameralarla elde edilen görüntülerin çok kaliteli olduğu günümüz dünyasında Descartes'ın benzeyen görüntü olarak adlandırılan bu savı ilk elden akla gelebilecek birçok soruyu çözmektedir.

Descartes'ın algı kavramını geniş bir anlamda kullandığına inanan Cook, duyu algısının da bu geniş anlam içinde yer aldığını ve filozofların genel olarak temsil üzerine kurulu algı kuramının sıklıkla duyu algısı kuramı anlamına geldiğini belirtir (Cook, 1987: 181). Descartes'ın **representasyonist** olmadığını ileri süren Cook, uyarıların alıcıya dışsal olduğunu, sadece görme duyusuna ait olan ışık ve renk ise algılandığında Descartes'a göre gözde ve beyinde bir hareketin oluştuğunu belirtir. Cook, bu durumu **representasyonel** bir durum olarak görmez ve bu durumun **representasyonel** olması için X'in sadece Y'nin görülmesi nedeniyle görülmesi gerektiğini dile getirir. Cook'a göre Descartes, yönelimsel türlerin objelerin kavranması için zihni uyardığını ve bunun nedensel bir ilişki olduğunu ileri sürmekteydi (Cook, 1987: 182). Kanımızca Descartes'ın algı kuramında nedensellik ile temsiliyet ilişkisi arasında bir karşıtlık kurulamaz. Zira X objesinin görüntüsü Y olarak gözün arkasına düşer ve daha sonra bu Y görüntüsü sinirler aracılığıyla zihne Z olarak aktarılır. X'ten Z'ye uzanan bu görme algısının gerçekleşmesinde nedensellik ilişkisi olduğu kadar bir temsiliyet ilişkisi de bulunmaktadır. Zira zihindeki Z, X objesini temsil eden ve ona hiç benzemeyen bir görüntüdür.

Descartes'a göre görme edimi, görüntünün gözün arka kısmında oluşmasıyla son bulmaz. O, bu görüntülerin beyne giderken hala geldikleri nesnelere benzerlik arz eden şeyler taşıdığını kabul eder. Ama o, bu resimlerin, söz konusu nesnelere

duyusal algılarına neden olduğu tezini reddeder (Descartes, *Dioptrique*: 130). Mackenzie, bu benzeyen görüntülerin bir iç göz aracılığıyla duyumsanmadığını ama temsiliyetin aracı olarak tanımlandığını belirterek Descartes'ın duyuların algılanması sürecini benzerlik üzerinden değil de temsiliyet üzerinden işlediği sonucuna varır (Mackenzie, 1989: 177). McDonough, Descartes'ın ışık ışınlarının mekanik bir şekilde gözü uyardığını, bu uyarımların mekanik bir şekilde beyne ulaştığını ve beynimizde bunların artık bedenimiz ile birleştiğini düşündüğünü belirtir (McDonough, 2003: 13). Descartes, söz konusu tezi kabul etmemiz için kafamızda daha başka gözlerin olması gerektiğini belirtir.

Mackenzie de Descartes'ın fiziğinin algıya ilişkin benzerlik kuramını reddettiğini belirtir (Mackenzie, 1989: 176). Geleneksel görüş nesnelerin niteliklerinin duyular aracılığıyla elde edildiğini savunurken, Descartes renk, ses, koku, tat gibi nitelikleri hiçbir zaman fiziksel nesnelerin nitelikleri olarak kabul etmemiştir. Bu nedenle Descartes'ın duyu kuramını anlamak için benzerliğin geçerli bir model olmayacağı ileri sürülebilir.

Descartes'ın görme kuramının en çok tartışıldığı konularından birisi de sınırlar üzerinden iletilen uyarıların ruhu nasıl etkilediğidir. Descartes'ın bu birleşmeyi ya da ruha geçişi, onun sağduyu olarak adlandırdığı epifiz bezi üzerinden olduğunu düşünmesinin en büyük nedeninin beynin simetrik olmayan tek yapısının epifiz bezinin olduğunu ileri süren görüşler mevcuttur (Wolf-Devine, 1993: 60). Zira beynin diğer bölümleri simetrik olarak iki tane olduğu için her iki gözden gelen sınırları üzerinden iletilen iki farklı uyarıyı birleştirerek beyne ve oradan da ruha iletemezdi. M. Ribe'nin de belirttiği gibi Descartes, *Meditationes*'de açıkça koymasa da, daha sonra *Dioptrique*'de görmeyi şeylerin esas doğasının bilgisine ulaşmayı sağlamaktan öte zihin-beden birliğini sağlayacak şekilde tasarlamıştır (Ribe, 1997:44).

M. Ribe'e göre sadece görme üzerinden Descartes'ın zihin-beden birliğini konumlandığı savının aslında diğer duyular için de geçerli olduğu söylenebilir. Descartes, 6. Meditasyonda ısı ve acı gibi duyuları nesnelerin özelliklerinin

temsiliyetini sağlayan araçlar gibi betimler ve bu duyular üzerinden zihin ile beden birliğini sağlar (Descartes, *Meditationes*: 83). Descartes, *Dioptrique*'te de, buna benzer görüşlerini görmeye ilişkin olarak belirtmiştir.

Duyu verilerinin sınırlar aracılığıyla iletilmesi sorununu açığa kavuşturmak için Descartes, gördüğümüz nesnelere algıladığımız niteliklerin altı kategoriye indirgenebileceğini ileri sürer. Bu kategoriler ışık, renk, konum, uzaklık, büyüklük ve şekildir. Buna göre ışık ve renk sadece görme duyumuyla algılanan niteliklerdir. Descartes, ışık duyumunun, optik sınırların çıktığı beyin bölgesinde darbeye benzer bir etki oluşturduğunu düşünür (Descartes, *Dioptrique*: 130).

Koku ve tat alma duyuları ile elde edilen duyu verilerinin sınırlar aracılığıyla bu hareketin oluşumuna benzer bir şekilde ruha iletilmesine benzer bir şekilde ışık ve renk gibi niteliklerin de ruha iletildiğini düşünen Descartes, göze darbe vurulduğunda göz kapalıyken ya da kapalı bir ortamdayken bile gözde kıvılcımların oluşmasını da cisimlerin görsel algıları ile görüntüleri arasında benzerlik olduğunu iddia eden teze karşı bir argüman olarak kullanır. Bu şekilde söz konusu darbe, parlak ışığın yapabileceği şekilde, optik sınırları harekete geçirir. Descartes, gözün güneşe ya da çok parlak bir nesneye bakması durumunda belli bir süre gözün kararıp izlenimin iletilmemesi ve sonrasında göz kapatılsa bile çeşitli renklerin görülmesini, yani gözün kamaşmasını da, optik sınırların olağandışı bir güçle de harekete geçebileceğine örnek olarak gösterir. Bu durumda göz hemen eski haline dönmez, bir süreliğine aynı halde kalır, parlaklığı ve renkleri canlı bir şekilde iletmez (Descartes, *Dioptrique*: 131).

Descartes, görülen ışığın niceliği ile optik sınırları harekete geçiren gücün niceliğini belirleyen şeyi detaylı bir şekilde incelemek ister. Çünkü bu ışık nesnede bulunan ışık ile aynı olmayıp, uzaklığına, büyüklüğüne ve gözün ardındaki bölüme orantılı olarak farklılıklar göstermektedir. Descartes, ayrıca renke farklı olmadıkları müddetçe cisimlerin parçaları arasında ayırım yapılamayacağını belirtir ve bazen cisimler aynı renge sahip olsalar da ışınlarının geliş açısının farklı olmasından dolayı bir ayırım yapılabileceğini de ekler. Zira bu açılar farklı olduğu müddetçe gözün

arkasındaki görüntüler de bu farklılığa denk düşecek şekilde olur (Descartes, *Dioptrique*: 132-133).

Antik Yunan'dan itibaren ortaya çıkan görme kuramlarının ele aldığı temel sorulardan biri de uzaklıktır. Descartes da kuramında uzaklığa özel bir önem vermiş, özellikle de *Dioptrique*'te farklı açılardan bu sorunu ele almıştır. Descartes'a göre uzaklığın görülmesinin nesnelere yayılan görüntülerle olan bağı, konumun görülmesinin nesnelere yayılan görüntülerle olan bağından daha fazla değildir. Morris'in de belirtmiş olduğu üzere Descartes, uzaklığa ilişkin görüşlerini açıklarken aslında iki tür uzaklıktan bahsetmektedir. Birinci uzaklık, gören gözün karşısında yer alan, yani iki farklı objenin arasında bulunan mesafe iken ikinci uzaklık, gören göz ile görülen obje arasındaki mesafedir (Morris, 1997: 368-369). Descartes, her iki uzaklığın algılanmasına ilişkin farklı kanıtlar ileri sürer. Tabii ki her iki kanıtın da Descartes'ın mekanik doğa anlayışına uygun olarak mekanik olduğunu belirtmekte yarar var.

Descartes'e göre uzaklığın görülmesi ilk etapta gözün aldığı şekle bağlıdır. Gözün yakın nesnelere görünürken aldığı şekil uzak nesnelere görünürken aldığı şekilden biraz farklıdır. Göz, uzak nesnelere görmek için şekil aldığı anda, ruh bu uzaklığı alsın diye beynin belli bir bölümünde bir değişiklik olur. Bu hareketler, elle bir nesne kavrandığında elin yapmış olduğu hareketler hiç düşünülmeden yapıldığı gibi yapılır. Descartes, ikincil olarak uzaklığın iki gözün aralarındaki ilişki üzerinden bilindiğini ileri sürer. Bunu daha iyi anlatmak için de her iki elinde birer baston bulunan görme engellisinin bir nesnenin uzaklığını belirlemek için her iki bastonu, bastonlar o nesne üzerinde birbirine değecek şekilde uzattığını belirtir. Görme engellisinin kollarının açıklığı, bastonların açısı nesnenin uzaklığını geometrik olarak da belirlemektedir (Descartes, *Dioptrique*: 137). Bu durumda uzaklık, geometride açısı ve eşkenar uzunlukları bilinen üçgenin sahip olduğu yüksekliğin bilinmesine benzer bir şekilde yapılmaktadır.

Wolf-Devine, Descartes'ın her iki kol arasındaki uzaklığın bilinmesini bir tür zihinsel bilme anlamına gelen Fransızca "savoir" fiili ifade ederken, bastonların el ile

tutulan uçlarının oluşturmuş olduğu açı ve nesneye değen bastonların uzunluğundan yola çıkarak nesnenin gören özneye olan uzaklığın hesaplanmasını ise yine farklı bir bilme durumunu ifade eden “connaitre” fiilinin ifade ettiğini belirtir. Ona göre “savoir” fiili ile Descartes gören öznenin zihinsel bir eylemde bulunduğunu kast ederken, “connaitre” fiili ile gören öznenin doğal bir geometri hesaplamasında bulunduğunu ve iki gözle yapılan uzaklık kestiriminin söz konusu bu iki eylemle gerçekleştirildiğini belirtir (Wolf-Devine, 2000: 512-513).

İster iki göz ile görülme sırasında isterse de iki çubuk aracılığıyla cismin görülmesi sırasında olsun, görme edimini gerçekleştiren öğeler bir üçgen oluşturur. Cisimden göze ulaşan ışınların açıları söz konusu üçgenin taban açılarını, her iki göz arasındaki mesafe de üçgenin taban uzunluğunu oluşturmaktadır. İki çubuk aracılığıyla görmenin gerçekleştiği durumda, çubuklar ile o çubukları tutan eller arasındaki açıları söz konusu üçgenin taban açılarını, her iki el arasındaki mesafe ise üçgenin taban uzunluğunu oluşturmaktadır. Her iki durumda oluşan üçgende taban açıları ve taban uzunluğu bilindiği için uzaklık, yani oluşan üçgenin yüksekliği geometrik olarak hesaplanabilmektedir. Tabi ki Descartes, bu durumda zihnimizin doğal bir geometrik hesap yaptığını öngörmektedir. Ama Maull'un da belirtmiş olduğu üzere Descartes, açık bir şekilde algılayan kişinin uzaklığın görülmesi sürecinde doğal geometriyi kullandığının farkında oluşunu reddetmiştir. Maull, uzak bir objeye odaklandığımız zaman açık bir şekilde açı ve çizgileri görmediğimizi, uzaklığa ilişkin bir yargıda bulunurken herhangi bir geometrik kuralı kullandığımızın farkında olmadığımızı ve Descartes'ın de hiçbir zaman böyle bir şeyi iddia etmediğini belirtir (Maull, 1978b: 253-254). Açıktır ki Descartes'ın uzaklığa ilişkin görüşleri onun felsefesinin temel taşlarından birini, yani doğanın mekanikleştirilmesine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Doğal geometri olarak adlandırılan ve Descartes'ın uzaklığın kestirilmesi konusunda algılayan kişinin farkına varmadan kullandığını iddia ettiği geometri, a priori geometrinin doğaya uygulanması girişimi olarak değerlendirilebilir.

Descartes ile Berkeley'in görme kuramlarındaki uzaklık kavramını karşılaştıran Morris, uzaklığın algılanmasına ilişkin olarak Descartes'ın savunmuş olduğu bu

argümanlarda en azından iki ayırt edilebilir döngünün olduğundan bahseder (Morris, 1997: 368). Birinci döngünün epistemolojik bir şüpheciliğe ilişkin olduğunu belirten Morris'e göre iki obje arasındaki mesafenin bilinmesi uzaklığın görülmesine bağlıysa, ama uzaklığın görülmesi de bir düşünsel edimi gerektiriyorsa söz konusu uzaklık düşünsel bir uzaklık olmalıdır ve düşünsel uzaklık üzerinde yapılan edimlerin sonuçları iki obje arasında bulunan mesafeye denk düşen sonuçları meydana getirir (Morris, 1997: 368-369). Bu durumda Morris döngüyü oluşturan şeyin, bunu açıkça bilmemiz için, iki obje arasındaki mesafenin düşünsel mesafeye denk geldiğini bilmemizi gerektirmesi olduğunu belirtir. Yani iki obje arasındaki mesafenin bilinmesi için bu mesafenin daha önceden bilinmesi gerekir.

Her iki gözün birbirine göre aldığı konum üzerinden uzaklığın açıklanması tek bir göz aracılığıyla uzaklığın algılayıp algılamadığı sorusunu gündeme getirir. Descartes, bu durumda uzaklığın tek gözün aldığı konum üzerinden anlaşılacağını belirtir. Yani göz nesneye, iki farklı konumdan bakarsa nesnenin uzaklığını kestirmiş olur. Burada gözün açısı, iki konum arasında uzaklık geometrik olarak nesnenin göze uzaklığını ortaya çıkarır. Descartes, zihnin bunu kolay bir şekilde ve onun mental geometri olarak tanımladığı şekilde yaptığını belirtir (Descartes, Dioptrique: 138).

Descartes'ın uzaklığın kestirilmesine ilişkin üçüncü tezi de göze ulaşan ışık ışınlarının güçlülüğü ve zayıflığı ile görüntünün netliği üzerinedir. Buna göre nesneden gelen ışınların yakınsak ya da ıraksak olmasına bağlı olarak nesnenin uzaklığı kestirilir. Ayrıca, gelen ışınların güçlü olması, ışınların geldiği nesnenin yakın olduğunu, ışınların zayıf olması da ışınların geldiği nesnenin uzak olduğunu gösterir. Descartes, görüntünün büyüklüğü üzerinden nesnenin uzaklığının kestirilebileceğini belirtir. Ama nesnenin bu şekilde uzaklığının kestirilebilmesi için o nesnenin daha önce görülmüş olması gerekmektedir. Buna göre, uzaktan gördüğümüz kişinin mesafesini kestirebilmemiz için o kişiyi daha önce de görmüş olmamız gerekir. Denizde görülen iki geminin uzaklığı da, iki geminin büyüklüğü birbirine yakın olduğu varsayılarak, yakın geminin görüntüsünün büyüklüğü ve uzak geminin görüntüsün küçüklüğü üzerinden kestirilebilir (Descartes, Dioptrique: 138-140).

Görülen nesnelerin gözün arka kısmına düşen görüntülerinin büyüklüğünün karşılaştırılması sonucunda kestirilen uzaklık sayesinde nesnenin büyüklüğünün kestirildiğini belirten Descartes, gözün arka kısmına düşen ve biri diğerinin yüz kat büyüklüğünde olan görüntülerin geldiği iki cismin gerçekte uzaklıkları oranı on kat olabileceğini belirterek görüntüler arasındaki oran ile uzaklıklar arasındaki oranın farklı olduğunu belirtir. Descartes'a göre biz, nesnelerin gözümüzün arkasına düşen görüntülerden ziyade, nesnelerin çeşitli bölümlerinin konumlarına ilişkin sahip olduğumuz bilgiyle o nesnenin şekline ilişkin yargıda bulunuruz. Yoksa dairesel ya da kare şeklinde olan nesnelerin gözümüzün arka kısmına düşen görüntüsü oval ya da eşkenar dörtgen şeklindedir (Descartes, Dioptrique: 140).

Descartes, uzaklığın nasıl kestirildiğine dair düşüncelerini belirttikten sonra, onun görme kuramının en önemli tezlerinden olan görenin göz değil de ruh olduğunu ileri süren tezini ileri sürer. Buna göre ruh, doğrudan değil de beyin aracılığıyla görür. Descartes, bu şekilde uykudayken insanların nasıl gördüklerini ya da gözlerinin daha önce görmediği şeyleri insanların nasıl gördüklerini, beynin belirli nedenlerden ötürü insanların yanlarında mevcut olmayan şeyleri nasıl gördüğünü açıklar. Olağan dışı bir durumdan ötürü sınırların konumunun değişmesi sonucunda geçmişe dair izlenimler sınırlar aracılığıyla sağduyuya (epifiz bezi) gelir (Descartes, Dioptrique: 141). Maull, Descartes'ın uzaklığın kestirilmesine ilişkin psikolojik süreçte psikolojik optiğin yeterli bir açıklama getirdiğine inandığını belirtirken Descartes'ın uzaklığın kestirilmesine dönük ruhsal süreçlere yapmış olduğu referanslara atıfta bulunur (Maull, 1978b: 253). Ama şunu da belirtmek gerekir ki Maull'a göre Descartes'ın görme kuramında olduğu gibi Berkeley'in görme kuramında da mevcut olan bu durum her iki filozofun düşmüş olduğu basit bir hatadır.

Maull, Descartes'ın daha çok göz kaslarının nesneye dönük hareketinin sağlamış olduğu bilgilerden yola çıkarak algılayan kişinin görme açısını belirleyebileceğini ve bu şekilde geometrik hesaplama sayesinde obje ile kendisi arasında bulunan mesafeyi kestirdiğini düşündüğünü belirtir (Maull, 1978b: 254).

Uzaklığa ilişkin yargının nasıl oluştuğuna özel bir önem veren Descartes, kendinde

bir idea olarak uzaklığın sağduyu tarafından da alınmadığını düşünür. Bu konuda güneş ve ayın görülmesi durumunu örnek gösterir. Zira çoğu zaman çapı bir ya da iki ayak kadar görünen güneşin ya da ayın uzaklığını aklımızla belirleriz. Zira güneş ve ayın gün içi değişen konumları bizi yanıltır. Sabah ve akşam güneş büyük görünürken öğlen küçük görünür (Descartes, *Dioptrique*: 142-144).

Descartes, ışık saçan cisimlerin bize daha büyük göründüğünü ve bunun nedeninin de gözbebeğin yayılan ışığın göze zarar vermemesi için küçülmesi olduğunu belirtir. Zira gözbebeği küçüldükçe nesne daha büyük görünür. Bunun sonucu olarak da bu tür cisimlerin uzaklıkları kestirilirken gören kişi yanıltır. Bu tür cisimlerin görüntüleri gözün arka kısmına daha büyük düşerler ve bu tür cisimler bize olduklarından daha yakın görünürler (Descartes, *Dioptrique*: 145). Görüleceği üzere Descartes, görme konusuna ilişkin çok yönlü bir çalışma yürütmüş ve bu alanda ortaya çıkan sorunlara ilişkin çözümler sergilemeye çalışmıştır.

Descartes, *Dioptrique*'te uzaklığın duyumsal olarak mı algılandığı yoksa akılsal bir yargıyla mı belirlendiği konusunda net bir sonuca varamaz. Wolf-Devine'in da belirtmiş olduğu üzere Descartes sanki *Dioptrique*'te uzaklığa ilişkin çözülmemiş sorunları 6. Meditasyonda yeniden ele almıştır (Wolf-Devine, 1993: 2). Descartes 6. Meditasyonda bir yıldızın gözümüze bir mum alevinden daha fazla etkide bulunmasa da gerçekte yıldızın mum alevinden daha büyük olmadığına dair bir eğilimin bizde bulunmadığını belirtir (Descartes, *Meditationes*: 83).

L'Homme'de de uzaklık konusunu ele alan Descartes, görülen objelerin büyüklüğünü ve benzer diğer niteliklerini onların uzaklığına ve konumuna ilişkin bilgilerden elde edebileceğimizi ve bazen de görülen cisimlerin uzaklığını, onların büyüklüğünden bilebileceğimizi belirtir (Descartes, *L'Homme*: 160).

Morris, duyuların düşünce aracılığıyla algı alanına atılan hareketler olduğunu savunan Descartes'a göre bütün duyuların düşünce aracılığıyla uzaklığın bilgisini oluşturduğunu ileri sürer. Morris'e göre uzaklığın bilgisi her durumda iki obje arasındaki mesafe içinde belirlenen hareketin düşünsel uzaklık içinde belirlenen

düşüncelere dönüşmesinden başka bir şey değildir (Morris, 1997: 370).

L'Homme'de gözün yapısına ilişkin detaylı bilgiler veren Descartes, gözün tamamının ince bir zarla kaplı olduğunu, ama özellikle gözün ön kısmında yer alan zarın daha ince ve transparan olduğunu belirtir. Gözün ön kısmındaki bölüm nispeten daha kavislidir ve gelen güneş ışınlarını dik bir şekilde kırar. Göz bebeğinin etrafında, gözün arka kısmına doğru siyah bir zarın bulunduğuna değinen Descartes, bu zarların genişleyip daralarak göz bebeğinin daralıp genişlemesini sağladığını belirtir (Descartes, *L'Homme*: 152).

Göz bebeğinin arkasında yer alan ve lense benzeyen kristal salgı farklı yönlerden gelen ışınları bir noktada toplar. Kristal salgı gelen ışınları kırarak görmenin daha güçlü olmasını ve daha uzağın görülmesini sağlar. Yine bu salgı, göz bir noktaya yoğunlaştığında sadece o yerden gelen ışınların gözün arka kısmındaki bir noktada toplanmasını sağlar. Göz bir noktaya yoğunlaşırken göz bebeği kısıılır ve daha dar bir açıdan, belli bir yere ait ışınların geçmesini sağlar (Descartes, *L'Homme*: 154).

Göz bebeğinin büyüyüp küçülmesi aynı zamanda görmenin gücünü düzenlemeyi sağlar. Eğer gelen ışınlar çok güçlü ve parlaksa göz bebeği kısıılır ve bu sayede gelen güçlü ışınların göze zarar vermesi engellenir. Işınlar zayıf olduğunda da göze daha fazla ışının girmesi için göz bebeği genişler. Göz bebeğinin küçülmesi aynı zamanda daha uzağı görmeyi sağlar. Göz bebeği kısıldığında kristal salgı daha uzaktan gelen ışınları gözün arkasındaki noktaya kırarak toplar (Descartes, *L'Homme*: 156-157).

Görüleceği üzere Descartes'ın algı kuramı da onun **res extensa** ve **res cogitans** olarak tanımladığı iki farklı töze dayanan düalist felsefesinin devamıdır. Onun algı kuramını, genel olarak da felsefesini anlamak için yaşadığı dönemdeki felsefi ortamın yanında bilimsel gelişmeleri de unutmamak gerekmektedir. MacKenzie'nin de belirtmiş olduğu gibi onun felsefi dizgesinin o dönemin özellikle 16. Ve 17. yüzyıldaki büyük bilimsel devrimlerinin etkisi altında kaldığını belirtmek şüphesiz ki yanlış olmayacaktır (MacKenzie, 1989:164). Bu yeni mekanik bilimlerin doğanın mekanik yönünü açığa çıkarırken Descartes da bu bilimsel verileri felsefi alana

aktarmak çabasındaydı. Bu çaba elbette ki onun düalist felsefesinde doğaya ya da bedene daha fazla bir önem ya da imtiyaz vermesine yol açmadı. Özellikle onun algı ve görme kuramı göz önünde tutulduğunda görmeyi sağlayan organların tek başlarını yeterli olmadıkları, görmenin tam olarak sağlanması ve algının oluşması için ruhun bir müdahalesinin olması gerekmektedir. M. Ribe'nin de belirttiği üzere Descartes, mükemmelliği doğadan ziyade ruhta görüyordu ve bu nedenle de o, doğayı usta bir zanaatçı olmaktan ziyade çalışmaları gözden geçirilmesi ve düzeltilmesi gereken bir çırak olarak görüyordu (M. Ribe, 1997: 53).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BERKELEY'İN GÖRME KURAMI

3.1. BERKELEY'İN ALGI KURAMI

1685 yılında İrlanda'da dünyaya gelen George Berkeley, felsefe dünyasında tanınmasını sağlayan eserlerini çok erken bir dönemde kaleme almıştır. Henüz 24 yaşında iken 1709 yılında *An Essay Towards a New Theory of Vision* adlı eserini yayımlayan Berkeley, *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge* adlı eserini de 1710 yılında yayınlamıştır. Berkeley, üç yıl sonra 1713 yılında da *Three Dialogues Between Hylas and Philonous* adlı eserini yayınlamıştır. Onun bilim felsefesi alanında yazmış olduğu eseri *De Motu* ise 1721 yılında yayınlanmıştır. Berkeley'in Amerika'da Rhode Island'da kaleme almış olduğu *Alciphron* adlı eseri 1732 yılında Londra'da basılmıştır. Berkeley, 1733 yılında *A Sermon Preached Before the Incorporated Society for the Propagation of the Gospel* adlı çalışmasını ve *New Theory of Vision or Visual Language Shewing the Immediate Presence and Providence of a Deity Vindicated and Explained* adlı eserini yayınlamıştır (Berman, 2005: 13-15).

Berkeley'in görme kuramının daha detaylı bir soruşturması için bu bölümde, öncelikle Berkeley'in algı kuramı üzerinde duracağız. Berkeley'in algı kuramını irdeledikten sonra onun görme kuramını inceleyeceğimiz için ilkin onun *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge* adlı eserindeki görüşlerini ele alacağız³⁰.

Berkeley, *Principles*'in başında insan bilgisinin nesnelere üçe ayırır: Duyulara basılmış olan idelar, zihnin tutkularına ve işlemlerine katılarak algılananlar ve bellek ile imgelem yardımıyla daha önce algılanmış olanların birleştirilerek ya da bölünerek

---

³⁰ Çalışmamızda Berkeley'in *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge* adlı eseri, bu alanda yapılan çalışmalarda da yapıldığı gibi, kısaca **Principles** olarak belirtilecektir.

oluşturuldukları yeniden sunulan idealar (Berkeley, Principles, 1) ³¹ . Kısaca, Berkeley'e göre duyulardan elde edilen idealar, zihnin tutkuları ve işlemlerinin ideaları olan sunumlar (presantation) ve yeniden sunumlar (repesantation) olduğu söylenebilir. Berkeley, görme sayesinde farklı derece ve varyasyonlarıyla birlikte ışığın ve renklerin idealarını aldığımızı; dokunma sayesinde derece ve niceliklerine göre sertlik, yumuşaklık, sıcaklık, soğukluk, hareket ve direnci algıladığımızı, koku alma duyusu bize kokuları sunarken, tat alma duyusunun bize tatları sunduğunu ve işitme duyusunun sesleri bütün tonları ve kompozisyonlarıyla birlikte zihne ilettiğini belirtir (Berkeley, Principles, 1). Berkeley, bu şekilde duyular sayesinde ideaların nasıl elde edildiğini ve bunların zihne nasıl aktarıldığını açıklar. Bu ideaların birçoğunun birbirlerine eşlik ettiğinin gözlendiğini belirten Berkeley, söz konusu ideaların bu nedenle bir ad olarak işaret edildiğini ve bir sayıldığını ileri sürer. Berkeley bu durumu daha anlaşılır kılmak için birlikte olduğu gözlenen belirli bir renk, tat, koku ve şeklin ayrı şeyler olarak sayıldığını ama elma adıyla işaret edildiğini belirtir. Berkeley'e göre bu tür idea öbekleri de hoş giden ve hoş gitmeyen olarak; sevgi, nefret, sevinç ve keder gibi tutkuları meydana getiren bir taşı, ağacı, kitabı veya duyulur diğer şeyleri oluşturur (Berkeley, Principles, 1). Berkeley'e göre idealar, duyular sayesinde elde edilse de, bu ideaların birbirlerine eşlik edilmesinin gözlemlenmesinin duyulardan ziyade zihnin bir işlemi olduğu söylenebilir. Elma ya da bir taş adı ile imlenen idealar öbeğinin zihinde bu adları imlediğini belirtmek yanlış olmasa gerek.

İdeaların ya da bilginin nesnelere bu sonsuz çeşitliliğinin yanı sıra onları bilen ya da algılayan, onlara ilişkin isteme, imgeleme ve hatırlama gibi farklı işlemlerde bulunan ve buna "zihin, tin, ruh ya da kendim" dediği bir şeyin olduğundan bahseden Berkeley, bu sözcüklerle idealarından birini değil, onlardan tamamen farklı bir şeyi kastettiğini ve ideaların bu sözcüklerle kastedilen şeyin içinde var olduklarının ya da onunla algılandıklarını belirtir. Çünkü Berkeley'e göre bir ideanın varoluşu, onun

---

³¹ Çalışmamızda Berkeley'in **A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge** adlı eserinden yapacağımız alıntılar, 1949 yılında Thomas Nelson and Sons Ltd tarafından yayınlanan ve editörlüğünü A.A. Luce ile T. E. Jessop'un yapmış olduğu **The Works of George Berkeley: Bishop of Cloyne** adlı eserden yapılmıştır.

algılanmasından ibarettir (Berkeley, Principles, 2).

Berkeley'e göre düşüncelerimiz, tutkularımız ve imgelemimiz tarafından oluşturulan idealar zihin olmaksızın var olamazlar. Berkeley, duyular aracılığıyla elde edilen duyu verileri ya da idealar ne derece birbirleriyle karışmış ya da bireşmiş olurlarsa olsunlar, onları algılayan bir zihinde var olmaktan başka bir biçimde var olamayacaklarını belirtir. Berkeley, söz konusu karışım ya da bireşimi duyular ya da ideaların oluşturduğu nesnelere olduğunu belirtir. Berkeley, bu durumu şu şekilde açıklar (Berkeley, Principles 3):

Üzerinde yazı yazdığım masanın var olduğunu söylerim, zira onu görüyorum ve hissediyorum ve eğer çalışma odamın dışında olsaydım, onun var olmuş olduğunu söylerdim.

Berkeley bununla kastettiği şeyin şu olduğunu belirtir (Berkeley, Principles 3):

Eğer çalışma odamda olsaydım onu algıladım ya da başka bazı ruhlar şimdi onu algılamaktadır.

Berkeley, buradan hareketle bir kokunun var olması onun koklandığı, bir sesin var olması onun işitildiği, bir renk ya da şeklin var olması ise onun görme ya da dokunma sayesinde algılandığı anlamına geldiğini belirtir. Düşünmeyen şeylerin mutlak varlığı hakkında, onların algılanmasına dair herhangi bir ilişki kurulmaksızın söylenen şeyler tamamen anlaşılmaz. Berkeley, buradan hareketle düşünmeyen şeylerin varlığının (esse) onların algılanmış olması (percipi) olduğunu ya da düşünen şeylerin dışında herhangi bir varlıklarının olmasının olanaksız olduğunu belirtir (Berkeley, Principles 3).

Bir sonraki paragrafta "Nesneler duyularımız aracılığıyla algıladığımız şeylerden başka ne olabilir?" diye soran Berkeley, buradan hareketle bu nesnelere birinin ya da bu nesnelere meydana getirdiği karışımlardan birinin algılanmadan var olmasının bir çelişki olacağını ima eden başka bir soru sorar (Berkeley, Principles 4). Berkeley, söz konusu nesnelere algımızdan bağımsız olarak var olabileceğine ilişkin inancın soyut idealar (abstract ideas) doktrininden ileri geldiğini belirtir. Ona göre bu tür bir

soyutlama, yani duyulur objelerin varoluşunu onların algılanmasından ayıran bir soyutlama hoş bir zorlamadır. Berkeley, duyulur objeleri düşüncede dahi algıdan ayırmak mümkün müdür diye sorarak duyulur şeylerin ya da daha da genel bir ifadeyle dış dünyanın varoluşunu algılanabilir olmaya ve düşüncede olmasına bağlar (Berkeley, Principles, 5). Berkeley, elbette elleri ve kolları olmaksızın bir insan gövdesinin ya da gülün kendisi olmaksızın gül kokusunun hayal edilebileceğini kabul eder. Ama onun kastettiği soyutlama böylesi bir soyutlamadan farklıdır. O, kavrama ve hayal gücünün reel varoluş ya da algı olanağının ötesine geçemeyeceğini vurgular ve buradan hareketle bir şeyin gerçek duyumu olmaksızın o şeyin görülmesinin ve hissedilmesinin; duyulur herhangi bir şeyin ya da objenin duyumundan ya da algısından ayrılmasının mümkün olmadığı sonucuna ulaşır (Berkeley, Principles, 5).

Dünyada yer alan her şeyin bir zihin olmaksızın var olamayacağını, bu şeylerinin varlıklarının algılanmak ya da bilinmek olduğunu belirten Berkeley, böylece şu sonuca ulaşır (Berkeley, Principles, 6):

Eğer şeyler benim tarafımdan algılanmıyorlarsa veya benim ya da başka yaratılmış bir zihnin zihninde varoluşları yoksa bu şeylerin varoluşu ya yoktur ya da sonsuz bir zihnin zihninde vardır.

Berkeley, yukarıda belirtilmiş olan ibaresiyle şeylerin varoluşlarının devamlılığını sonsuz bir zihin olan Tanrı tarafından sağlandığını ima eder.

Berkeley, sekizinci paragrafta bir ideanın, ideadan başka bir şeye benzemeyeceğini, bir renk ya da şeklin bir renk ya da şekilden başka bir şeye benzemeyeceğini, ideaların kopyalarının ya da benzerlerinin düşünmeyen bir zihinde ya da zihinde olmayacağını belirtir (Berkeley, Principles, 8). Görüleceği üzere Berkeley, burada **representative** algı kuramına ve tabii ki Descartes'in algı kuramına karşı tavır alır. Zira Descartes, duyu organları aracılığıyla algıladığımız objelerin kendi görüntülerini beynimize gönderdiklerini farz etsek dahi bu görüntülerin, temsil ettikleri nesnelere benzediklerine ilişkin hiçbir kanıt ileri sürülemeyeceğini ve eğer böyle olduğu kabul edilirse nesne ile onun görüntüsü arasında bir ayırım yapılamayacağını belirtmekteydi

(Descartes, Dioptrique: 112-113). Descartes, duyu verileri ile duyu verilerinin oluşumuna yol açan objeler arasındaki benzerliği reddetse de bu ikisi arasında bir temsiliyet ilişkisinin olduğunu savunurken Berkeley, bu bağı tamamen ortadan kaldırmaktadır.

Söz konusu eserin sekizinci paragrafında Descartes'ın **representative** kuramına karşı tavır alan Berkeley, aynı eserin dokuzuncu paragrafında da Locke'a karşı tavır alır. Bu paragrafta Berkeley, **birincil nitelikler** ile **ikincil nitelikler** arasında ayırım yapan düşünürlerin olduğunu, **birincil niteliklerden** kastın yayılma, şekil, hareket, durma, katılık ve sayı olduğunu, **ikincil niteliklerden** kastın da renk, ses, tat gibi benzer duyulur nitelikler olduğunu belirtir³². Berkeley, bu filozofların, **ikincil niteliklerin** bizde karşılık geldiği ideaların, zihin ya da algılama olmaksızın var olmadıklarını kabul ettiğini ama **birincil niteliklerin** zihin ya da algı olmaksızın da özdeksel töz olarak var olabileceklerini belirtir. Ama Berkeley, bu duruma karşı çıkar. Ona göre yayılma, şekil ve hareket sadece zihinde var olan idealardır, bir idea ideadan başka bir şeye benzemeyeceğine göre bu nitelikler de onları algılamayan bir töz de bulunamaz. Berkeley, uzama sahip, hareket eden bir cisme, sadece zihinde var olduğu kabul edilen renk gibi bir duyulur niteliği vermeksizin tasarlamının mümkün olmadığını, **ikincil niteliklerden** soyutlanmış bir uzam, şekil ve hareketin düşünülemediğini ve bu nedenle **birincil nitelikler** gibi **ikincil niteliklerin** de sadece zihinde bulunduğunu belirtir (Berkeley, Principles, 9).

Principles'in on birinci paragrafında zihin olmaksızın uzama sahip, hareket edebilen tözlerin var olduğunu savunmanın soyut idealar doktrinine bağlı olduğunu ve dönemin filozoflarının maddesel ya da materyal töz tanımlamalarının Aristoteles'in "modası geçmiş" **materia prima** kavramına benzediğini belirten Berkeley, böylece immateryal felsefesinin çerçevesini çizmiş olur (Berkeley, Principles, 11).

Birincil ve ikincil niteliklerin zihinde bulunduğuna ve algıdan bağımsız olmadığına

---

³² Locke, **An Essay Concerning Human Understanding** adlı eserinde, bizde basit ideaları üreten katılık, yayılma, şekil, hareket, durağanlık ve sayı gibi niteliklere orijinal ya da **birincil nitelikler**; objelerinde kendilerinde bulunmayan fakat bizde farklı duyu verilerini üreten renk, ses, tat gibi niteliklere de **ikincil nitelikler** adını verir (2. Kitap, 8. Bölüm).

ilişkin Berkeley'in öne sürmüş olduğu kanıtların arasında bu niteliklerin rölatif olması da bulunmaktadır. O, bir ele soğuk gelen bir cismin öteki ele ılık gelebildiğini, soğğun ve sıcakın yalnızca zihnin duygulanımları olduğunu ileri sürer (Berkeley, Principles, 14).

Özdeksel tözü savunan filozofların bu kavramdan neyi kastettiklerini soruştururken Berkeley, genelde varlık ideası ön kabulünden ve bu ideanın, ilineklerin taşıyıcısı olduğuna dair rölatif bir kavramdan başka bir şeyin anlaşılmadığını belirtir. Ona göre varlığa ilişkin genel idea bütün ideaların en soyutu ve kavranılamaz olanıdır (Berkeley, Principles 17).

Aynı eserin on sekizinci paragrafında Berkeley, duyularımız sayesinde sadece duyularımıza, idealara ya da duyu ile dolaysız bir şekilde algılanan şeylere ilişkin bilgi edinebileceğimizi, duyuların zihin ve algıdan bağımsız bir şekilde var olabilecek şeylerin bilgisini veremeyeceklerini belirtir. Bu şekilde Berkeley, sahip olduğumuz bütün ideaların, dışarıda onlara benzer var olan cisimler olmasa dahi bizde oluşmasının mümkün olduğunu savunarak tekrar **representative** görüşe karşı çıkar (Berkeley, Principles, 18). Hemen ardından Berkeley, materyalistlerin dışarıdaki cisimlerin varlığı kabul edilse dahi bu cisimlerin tını nasıl etkilediğini, ideaların nasıl oluştuğunu ve bunların zihinde nasıl iz bırakabildiğini açıklayamadıklarını belirtir. Berkeley, ayrıca cisimlerin zihin olmaksızın var olması mümkün olsa dahi bunu kabul etmeyi şüpheli bulur. Zira Berkeley'e göre, cisimlerin zihin olmaksızın var olduğu kabul edilirse Tanrının bir gerekçe olmaksızın, yararsız ve amaçsız sayısız varlık yaratmış olduğu ileri sürülmüş olur (Berkeley, Principles, 19).

Sürekli olarak ideaları algıladığımızı, bazılarının yeniden ortaya çıktığını, diğerlerinin ise değiştiğini ya da ortadan kaybolduğunu belirten Berkeley, buradan hareketle bu ideaları üretip değiştiren bir nedenin olduğu sonucuna ulaşır. Daha önce bir niteliğin, ideanın ya da idealar birliğinin böylesi bir neden olamayacağını belirten Berkeley, böylesi bir nedenin ancak töz olabileceğini belirtir. Materyal tözü reddeden Berkeley, elbette ki bu tür bir tözün ancak immateryal, tinsel bir töz olduğunu

savunur (Berkeley, Principles, 26).

Yalın, bölünmemiş ve etkin bir varlık olarak tanımladığı tinin ideaları algılama yetisine anlama, ideaları üreten ya da onları etkileyen özelliğine de isteme adını veren Berkeley, bir ruhun ya da tinin ideasının oluşturulamayacağını, ideaların pasif ve sabit oldukları için de görüntü ya da benzerlik aracılığıyla kendilerini sunamayacaklarını ileri sürer (Berkeley, Principles, 27). Görüleceği üzere Berkeley, istemeyi Descartes'tan farklı bir şekilde tanımlar. Descartes, istemeyi ruhun bir parçası olarak değil de onun bir edimi olarak tanımlarken, Berkeley ruhun ideaları oluşturan ya da ideaları etkileyen özelliğine isteme der. Berkeley, böylesi bir tanımlamayı yaparken de **representative** görüşü bir kez daha reddettiğini belirtme zorunluluğunu hisseder.

Berkeley, algılanan ideaların tekil bir isteme, o bireyin düşünceleriymiş gibi bağımlı olmadıklarından, sabah kalkıldığında tek tek hangi nesnelerin kendilerini öznenin görüşüne sunacaklarını seçme gücüne sahip olunmadığı için onları üreten bir isteme ya da tinin olduğunu düşünür (Berkeley, Principles 29). Berkeley'e göre doğa yasaları da zihnin, konulmuş kurallara ve kurulmuş yöntemlere göre bizde duyu idealarını oluşturmasıdır (Berkeley, Principles, 30). Dış dünyayı ve doğayı immateryal bir şekilde konumlandıran Berkeley'in doğa yasalarını, doğayı yine algılayarak oluşturan zihnin bir yasası haline getirmesinden daha doğal ne olabilir ki?

Söz konusu eserin otuz üçüncü paragrafında doğanın yaratıcısı tarafından duyular üzerine basılan ideaların gerçek şeyler olduğunu belirten Berkeley'e göre ideaların imgelemde neden oldukları idealar daha az canlı ve daha az süreklidir. Burada Berkeley, gerçek şeyleri idea olarak konumlandırırken bu gerçek şeylere ilişkin ideaları, yani idealara ilişkin ideaları kopya idealar ya da yeniden sunulan idealar olarak tanımlamakta ve bunların gerçek şeylere ilişkin idealar kadar canlı ve seçkin olamayacağını belirtmektedir (Berkeley, Principles, 33). Berkeley bu durumu daha açık olarak şu şekilde dile getirir: “Gündüz gördüğüm güneş gerçek güneş, gece gözümde canlandırdığım da birincinin ideasıdır” (Berkeley, Principles, 36). Ama unutmamak gerekir ki Berkeley'e göre gündüz görülen güneşin kendisi de bir

ideadır.

Berkeley üzerine yapmış olduğu çalışmaları bilinen Winkler, Berkeley'in idea kavramının idea ile imge arasında bulunan yakın ilişkiyi imlediğini belirtir. Winkler, Berkeley'e göre sadece **representasyon** (temsil, tasarım) bir imge olabilir ve imgeler bu tasarımcı durumlarını kendi obje ya da arketiplerinin kopyalama ya da onlara benzeme özelliklerine borçludurlar (Winkler, 2001: 10).

Berkeley, cisimsel tözleri ortadan kaldırmakla kendisini suçlayacaklara da eğer töz yer kaplama, katılık, ağırlık gibi duyulur niteliklerin birleşimi olarak kabul edilirse bu durumun söz konusu olmayacağını savunur (Berkeley, Principles, 37).

Neden “şey” yerine “idea” sözcüğünü kullandığını izah eden Berkeley'e göre “şey” daha çok zihin olmaksızın var olanları göstermekte ve "şey" in, tinin ve düşünen şeylerin yanı sıra ideaları da içerdiğini ve bu nedenle ideadan daha geniş bir anlama sahip olduğunu belirtir. Berkeley, duyu nesnelere yalnızca zihinde, düşüncesiz olmalarından ötürü, onları idea sözcüğü ile adlandırmayı seçmiştir (Berkeley, Principles, 39).

Berkeley, kendi immateryal dizgesine karşı geliştirilecek olan itirazlardan birinin de bize uzak olarak görülen nesnelere birer idea olarak zihnimize bulunmasının anlamsız olduğu iddiası olacağını düşünür (Berkeley, Principles, 42). Bu konuyu açıklamak için Berkeley, uzaklık konusuna ilişkin özel bir önem verir. Zira o da kabul eder ki onun zihnimize olduğunu belirttiği ideaların dış bir uzamda bazıları yakın ve bazılarının da uzak olarak görülmesi onun iddiasına karşı duruyormuş gibi görünmektedir. Berkeley, bu iddiayı çok önemser ve hatta bu nedenle ilk çalışması olan *Essay Towards a New Theory of Vision* adlı denemesini kaleme aldığını belirtir. Berkeley bu denemesinde uzaklık ve dışarıdalığın doğrudan görme sayesinde algılanmadığını ve uzaklığın kestirilmesinin de çizgiler, açılar, uzaklık ya da dışarıda oluş ile olmadığını belirtir. Berkeley'in uzaklık ya da dışarıdalık izlenimi olarak adlandırdığı şey, şeylerin doğaları bakımından uzağa yerleştirilmeleriyle bir benzerliği ya da ilişkisi bulunmamakta, görmeye eşlik eden duyumlar aracılığıyla

oluşmaktadır. Berkeley, bu durumu daha iyi açıklamak için görme engellisi olarak doğan ve sonra görme yeteneğine kavuşan birisinin ilk bakışta gördüğü şeylerin kendi zihninin dışında ya da ondan uzakta olduğunu düşünemeyeceğini belirtir (Berkeley, Principles, 43). Berkeley'in doğrudan görme ile dolaylı görme arasında yapmış olduğu ayrım üzerinde duran Cummins, uzaklığın ve dışarıdalığın doğrudan görülemeyeceği savından dolayı Berkeley'in uzamsal olarak dışsal bir şeyin görülmediğini belirtir. Buradan hareketle Berkeley'in görmeyi duyum olarak gördüğünü ve hiçbir duyumun algılayana dışsal olmadığını düşündüğünü belirtir. Cummins, bu öncüllerden hareketle Berkeley'in görmeyi zihinde gerçekleşen bir süreç olarak gördüğü sonucuna ulaşır (Cummins, 1987: 168).

Principles'de de görme ideaları ile dokunma idealarının birbirinden tamamen ayrı olduğunu düşünen Berkeley'e göre görmeye ilişkin idealar dokunmaya ilişkin ideaların belirteleridir. Berkeley, *New Theory*'de³³ görmeye konu olan objelerin zihin olmaksızın var olmadıklarını ve bunların dışarıdaki şeylerin görüntüleri olmadığını gösterdiğini belirtir. Berkeley bu eserin başından sonuna değin dokunulabilen nesnelere açısından tersi bir durumu doğru varsaydığını, ama bunu görmeye ilişkin düşüncelerinin daha iyi anlaşılması için bilinçli olarak yaptığını belirtir (Berkeley, Principles, 44). Yani Berkeley dokunulabilen nesnelere *Essay*'de zihinden bağımsız şeylermiş gibi ele almış olsa da *Principles*'de bu nesnelere zihinden bağımsız olmayan idealar olarak kabul etmiştir. O, söz konusu durumu bu eserinde şu şekilde formüle etmiştir (Berkeley, Principles, 44):

Biz görme idealarını uzaklık aracılığıyla ve şeyleri bir uzaklık içinde yerleştirilmiş olarak kavırken, bu idealar gerçekten de şeylerin uzakta olduğunu bize önermez ya da işaret etmezler, ama sadece hangi zaman aralığında ve hangi eylemlerin sonucunda hangi dokunma ideasının zihnimize basılacağı konusunda bizi uyarırlar.

Maddenin tını nasıl etkilediğini ya da tinde nasıl bir idea ürettiğini hiçbir filozofun açıklayamayacağını belirten Berkeley, aslında bu şekilde Descartes'ın düalizmine

---

³³ Çalışmamızda Berkeley'in *An Essay Towards a New Theory of Vision* adlı eseri, bu alanda yapılan çalışmalarda da yapıldığı gibi, kısaca *New Theory* olarak belirtilecektir.

karşı çıkar. Berkeley, doğa felsefesinde materyanın hiçbir yararının olmadığını, şeyleri açıklamaya çalışanların ise bunu maddi töz ile değil de biçim, devinim ve diğer başka niteliklerle yaptığını belirterek, düalist felsefeye ilişkin bir eleştiri üzerinden kendi immateryalist dizgesini konumlandırır (Berkeley, Principles, 50).

Berkeley, idealar arasındaki düzene ilişkin gelebilecek olan itirazlara karşı bir çok argüman geliştirir ve bu argümanlar sonucunda ideaların gelişigüzel ya da rastgele üretilmediğini ve idealar arasında neden-sonuç ilişkisine benzer bir ilişkinin bulunduğunu savunur (Berkeley, Principles, 64). Ama Berkeley, bir ideanın başka bir ideanın nedeni olamayacağını savunur. Ona göre ideaların bağlantısı neden-sonuç ilişkisinden ziyade **gösteren** gibi bir işaret ile **gösterilen** arasındaki ilişkidir. O, bu ilişkiyi şu şekilde açıklar: “Gördüğüm ateş, ona yaklaşırken duyduğum acının nedeni değil, ama onun hakkında beni önceden uyarın işaretidir” (Berkeley, Principles, 65). Winkler, Berkeley’in gösteren ile gösterilen arasında kurmuş olduğu ilişkiyi işaret eden **signification** kavramı ile ideaların yeniden sunumuna işaret eden **representation** kavramı arasında belirgin bir ayrıma gittiğini belirtir. Berkeley’e göre gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin keyfi ve konvansiyonel olduğunu belirten Winkler, **representation** kavramının imge ile imgenin orijinali arasındaki doğal ilişkiyi imlediğini ve bu kavramın konvansiyonel bir ilişkiye referansta bulunmadığını belirtir (Winkler, 2001: 14).

Şeylerin gerçek niteliklerinin değil de onların görünüşlerini görebileceğimizi savunan Berkeley'e göre bir şeyin yer kaplamasını, biçimini ya da kendinde ne olduğunu bilmemiz imkansızdır. Bu düşünceye göre biz, şeyleri ancak duyularımızla olan ilişkileri oranında ya da duyularımızla olan ilişkilerinde biliriz (Berkeley, Principles, 87).

Berkeley, mutlak hareketin olmadığı iddiasını niçin kabul etmediğini ve bunun yerine göreceli hareketi savunduğunu uzunca anlattıktan sonra mutlak uzam konusuna gelir. Berkeley, hareket konusunda olduğu gibi mutlak uzamın olmadığını ve bunun yerine duyu ile algılanan, cisimlerle ilgili olan bir uzamın olduğunu belirtir. Berkeley'e göre saf uzam cisimleri dışlar. Berkeley, bazılarının görme duyusunun saf

uzam ideasını sağladığını düşünebileceğini, ama kendisinin *New Theory*'de uzam ile uzaklık ideasının görme duyusu ile edinilmediğini kanıtladığını belirtir (Berkeley, Principles, 116).

Görelî olarak görülen yer kaplamanın geometrinin nesnesi olduğunu düşünen Berkeley'e göre sonlu yer kaplamanın sonsuz bölünebilirliği, geometri biliminin elementleri içinde bir aksiyom ya da teorem olarak açık bir şekilde ortaya konulmadığı halde söz konusu bilimde bu durum baştan itibaren varsayılır ve bu nedenle de matematikçiler sonlu yer kaplamanın sonsuz bölünebilirliğinden en küçük bir kuşku duymazlar (Berkeley, Principles, 123).

Düşüncemizin nesnesi olabilen her sonlu tikel yer kaplamanın sadece zihinde var olan bir idea olduğunu ve bu nedenle zorunlu olarak algılandığını belirten Berkeley'e göre herhangi bir sonlu yer kaplamada sayılamayacak sayıda parça algılanamıyorsa, o sonlu yer kaplamada bu parçaların var olmadığı kesindir. Berkeley'in bu konudaki diğer bir karşı savı ise zihnimde var olan sonlu tikel yer kaplama ideasının sonsuz sayıda başka idealara ayrılamaması ya da sonsuza değin bölünememesi ve bu nedenle sonlu bir yer kaplamanın sonsuz bölünebilirliğinin mümkün olmamasıdır (Berkeley, Principles, 124).

A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge adlı eserini 1710 yılında yayımlayan Berkeley, 1713 yılında bu eseri, *Three Dialogues between Hylas and Philonous* adlı bölümü ekleyerek yayınlamıştır (Berman, 2005: 13). Berkeley *Principles*'de ele almış olduğu düşüncelerini *Dialogues*'de iki farklı kişi arasında gelişen bir diyalog üzerinden ve daha anlaşılır bir şekilde serimlemiştir³⁴. Genel olarak karşılaştırıldıklarında her iki eserde ele alınan konu başlıklarının büyük ölçüde aynı olduğu görülür. Birinci Diyalogun sonlarına doğru Berkeley, Essay'de hiç değinmediği **medium** konusuna değinir ve Philonous üzerinden büyüklük, şekil, renk gibi duyulur niteliklerin duyumun uzaklığı, **mediumu** ve enstrumanlarının

---

³⁴ Çalışmamızda Berkeley'in **Three Dialogues between Hylas and Philonous** adlı eserinden yapacağımız alıntılar, 1949 yılında Thomas Nelson and Sons Ltd tarafından yayınlanan ve editörlüğünü A.A. Luce ile T. E. Jessop'un yapmış olduğu **The Works of George Berkeley: Bishop of Cloyne** adlı eserden yapılmıştır.

değişimine bağlı olarak sürekli değişen idealarımız olduğunu belirtir (Berkeley, Dialogues: 206).

3.2. BERKELEY'İN GÖRME KURAMI

An Essay Towards A New Theory of Vision, Berkeley'in yayımlanan ilk eseridir ve bu eser 1709 yılında yayımlanmıştır (Berman, 2005: 13). Çalışmamızda Berkeley'in görme kuramını ele alırken onun eserlerini kronolojik bir şekilde ele almadık. Öncelikle Berkeley'in algı kuramını irdelemek için onun yayımlanmış ikinci eseri olan *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge* çalışmasını ele aldık. İlk Berkeley'in algı kuramının incelenip sonrasında onun görme kuramının soruşturulmasının daha doğru olacağı söylenebilir. Daha önce de belirtildiği üzere, immateryal dizgesini geliştirirken Berkeley, bu dizgeye dönük en büyük karşı duruşun "eğer -Berkeley'in iddia ettiği gibi- idealar zihnimize ise nasıl oluyor da bu ideaların nesnelere dış bir uzamda yakın ya da uzak gibi görünüyorlar" şeklinde olacağını tahmin etmiş ve bu nedenle uzaklık ideasını incelediği bu eseri kaleme almıştır (Berkeley, Principles, 42).

Berkeley, *New Theory*'i kaleme alma amacının, nesnelere uzaklığını, büyüklüğünü ve konumunu görme sayesinde algılamadaki tarzı göstermek, görme ve dokunmanın ideleri arasındaki farklar ile ortaklıkları ele almak olduğunu belirtir (Berkeley, New Theory, 1)³⁵. Berkeley bu şekilde, Antik Yunan'dan günümüze görme ile dokunma duyuları arasında yapılan analogi üzerinde durmak, her iki duyu arasındaki farklılıkları incelemek ister.

Uzaklığa ilişkin soruşturmasına uzaklığın kendi başına ve doğrudan görülemeyeceğinin genel olarak kabul edildiği varsayımıyla başlayan Berkeley, uzaklığı ister yakın olsun isterse de uzak olsun, bir ucu sürekli göze ulaşan bir çizgi olarak tanımlar (Berkeley, New Theory, 2). Hara, Berkeley'in gördüğümüz nesnelere bize yakın ya da bizden uzak bir yerde bulunduğu gerçeğini reddetmediğini ve Berkeley'in iddiasının, onun görmenin doğrudan nesnesi olarak

---

³⁵ Çalışmamızda Berkeley'in *An Essay Towards A New Theory Of Vision* adlı eserinden yapacağımız alıntılar, 1949 yılında Thomas Nelson and Sons Ltd tarafından yayımlanan ve editörlüğünü A.A. Luce ile T. E. Jessop'un yapmış olduğu *The Works of George Berkeley: Bishop of Cloyne* adlı eserden yapılmıştır.

adlandırdığı şeyde derinliğin bulunmadığı yönünde olduğunu ve Berkeley'in *An Essay Towards A New Theory Of Vision* adlı eserinin aslında derinliğin algılanmasına ilişkin olmadığını belirtir (Hara, 2004: 101-102). Berkeley'in *Principle* 42'de belirtmiş olduğu "idealar zihnimizde ise nasıl oluyor da bu ideaların nesnelere dış bir uzamda yakın ya da uzak gibi görünüyorlar" ibaresi göz önünde bulundurulduğunda Hara'nın bu şekilde belirtilen uzaklığın derinlik olarak düşünülmesi gerektiği uyarısı dikkate değer görünmektedir.

Berkeley'in bu soruşturmadaki ikinci varsayımı ise nesnelere uzaklığına ilişkin yapılan tahminin duyu ediminden ziyade deneyim yoluyla gelişen bir yargı olduğudur. Berkeley, bu varsayımına ilişkin yakın bir mesafede güçlü ve büyük bir görünüşü deneyimlenen nesnenin soluk ve küçük görüldüğü zaman uzak olduğu sonucuna varıldığı kanıtını ileri sürer (Berkeley, *New Theory*, 3).

Uzaklığın gözden nesneye doğru gelen ve nesnede kesişen iki çizgi arasındaki açının büyüklüğünden dolayı bilindiğini iddia eden görüşü eleştiren Berkeley, bu görüşün doğru olması durumunda tek gözle görmenin imkansız olduğunu belirtir (Berkeley, *New Theory*, 4). Bu görüşü sahip olan düşünürleri şüpheli olarak tanımlayan Berkeley, aslında isim vermeksizin Descartes'ı eleştirmektedir. Berkeley, bu düşünürlerin küçük mesafe ile büyük ve güçlü görünüş arasında açık ve zorunlu bir bağın bulunmamasından yola çıkarak gözlerden çıkan ve nesnelere kesişen çizgilerin geniş açı oluşturması durumunda mesafenin yakın, dar açı oluşturması durumunda ise mesafenin uzak olduğunu düşündüklerini belirtir (Berkeley, *New Theory*, 5).

Berkeley, optik yazarları olarak adlandırdığı düşünürlerin gözbebeğinin büyümesine bağlı olarak mesafenin uzak ya da yakın olduğunun kestirildiğine ilişkin bir yöntem daha ileri sürdüklerini belirtir. Bu düşünürlere göre nesnelere gelip göz bebeğine ulaşan ışınların ıraksaklığının büyük ya da küçük olmasına bağlı olarak uzaklık kestirilebilmektedir. Işınların ıraksaklığı büyük ise mesafe yakın, küçük ise mesafe uzaktır. Berkeley, bu yöntemle göre sadece tek gözle bakıldığında uzaklığın kestirilebileceğini belirtir (Berkeley, *New Theory*, 6). Berkeley, böylesi bir

hesaplamanın deneyimden bağımsız olduğunu kabul eder (Berkeley, *New Theory*, 7). Bu hesaplamaların doğru olduğu kabul edilse ve bu durumun nesnelere konumlarını belirlemede yararları olsa da, Berkeley'e göre söz konusu hesaplama tatmin edici olmaktan uzak görünmektedir (Berkeley, *New Theory*, 8).

Bu noktada, Berkeley, *Principles*'de detaylı olarak ele aldığı bir konuya değinir. Zihin şayet bir ideayı doğrudan algılamamış ise bu algılama başka bazı idealar ile yapılmış olmalıdır. Başka birisinin zihninde bulunan tutkular doğrudan olmasa da bana görünürler. Berkeley, bu durumu, bir başkasının yüzündeki kızarmadan ya da soluklaşmadan dolayı o kişinin utandığı ya da korktuğunu algıladığımızı belirtir (Berkeley, *New Theory*, 9). Berkeley üzerine çalışmalarıyla bilinen Bernam, bu nedenle haklı olarak Berkeley'e göre bir objenin büyüklüğünün tahmin edilmesinin birinin kızgın ya da utangaç olduğunu görmeye benzediğini belirtir (Bernam, 2005:25). Berkeley'e göre öfkeli ya da utangaç olmaya ilişkin algılanabilir işaretler olmasaydı bu ruh halleri ile o kişinin görünüşü arasında bir ilişki kurulamazdı.

1732 yılında yayınlamış olduğu, doğal din ve Hristiyanlığı savunduğu *Alciphron, or the Minute Philosopher*³⁶ adlı eserinde Berkeley, söz konusu ilişki üzerinde durmuştur (Bernam, 2005a:15). Berkeley, *Alciphron*'un dördüncü diyalogunda Alciphron ile Euphranor arasındaki diyalog üzerinde Tanrının varlığına ilişkin kanıtlamalar ileri sürerken Tanrının keyfi olmayan, algılanabilir, şeylerle hiçbir zorunlu ve benzerliğe dayalı bir ilişkiye sahip olmayan işaretler aracılığıyla insanla konuştuğunu belirtir. Berkeley'in kendi düşüncelerini Euphranor üzerinden dile getirdiği bu eserde, Tanrının insanla konuşması iddiasından hareketle uzaklık konusuna gelir, bu ilişki sayesinde şeylerin farklı doğaları hakkında bilgi sahibi olduğumuzu, şeylerin bize göre uzaklıklarına göre hareketlerimizi düzenlediğimizi ileri sürer (Berkeley, *Alciphron*, 4. Diyalog, 7).³⁷

---

³⁶ Çalışmamızda Berkeley'in *Alciphron, or Minute Philosopher* adlı eserinden yapacağımız alıntılar, 1950 yılında Thomas Nelson and Sons Ltd tarafından yayınlanan ve editörlüğünü A. A. Luce ile T. E. Jessop'un yapmış olduğu *The Works of George Berkeley: Bishop of Cloyne* adlı eserden yapılmıştır.

³⁷ Çalışmamızda Berkeley'in *Alciphron, or Minute Philosopher* adlı eseri, bu alanda yapılan çalışmalarda da yapıldığı gibi, kısaca *Alciphron* olarak belirtilecektir.

New Theory'nin ikinci paragrafından itibaren uzaklığın kendi doğasında algılanmadığını göstermeye çalışan Berkeley, böylece görme ediminde doğrudan algılanan başka bazı idealara yönelmek gerektiğini düşünmüştür (Berkeley, *New Theory*, 11). Ama buna rağmen çizgi ve açılarla olduğu gibi nesneden gözbebeğine ulaşan ışınların ıraksaklığı üzerinden uzaklığın algılandığını belirten görüşlere karşı argüman geliştirmeye devam eder. Berkeley, zihinde uzaklığa ilişkin çeşitli ideleri sunan belirli çizgi ve açılarının algılandığını iddia eden kişinin kendisi böylesi bir şeyin bilincinde olmadığı sürece söylediği şeyin boşuna olacağını belirtir (Berkeley, *New Theory*, 12).

Berkeley, söz konusu edilen her iki savın doğruluğunun, çizgi ve açılarının doğada gerçek varoluşlarının olmadığını belirtir. Ona göre, bilime geometrik bir yöntemle yaklaşan matematikçiler tarafından oluşturulan hipotezlerde bu çizgi ve açılar bulunmaktadır (Berkeley, *New Theory*, 14).

Daha önce uzaklığın, görme ediminde algılanan başka bir idea aracılığıyla zihne sunulduğunu belirten Berkeley'e göre geriye, görmeye katılan ve uzaklık ideaları ile bağlantılı olabilecek olan bu ideaları zihne sunan idea ve duyumları sorgulamak kalır. Berkeley, ilkin deneyimlerden yola çıkarak yakın bir nesneye her iki gözle bakıldığı zaman, nesne, bakan kişiye yaklaştıkça ya da uzaklaştıkça gözbebeklerindeki boşluğun büyümesi ya da küçülmesine bağlı olarak gözde bir değişimin yaşandığını belirtir. Berkeley, gözlerdeki bu değişimin uzaklığa ilişkin ideayı sunan bir duyuma katıldığını düşünür (Berkeley, *New Theory*, 16).

Berkeley, gözlerdeki bu değişim üzerinden algılanan duyum ile uzaklık arasında herhangi bir doğal ve zorunlu bir bağ olmadığını, ama zihnin sürekli olarak bu değişmez deneyimle gözlerdeki bu değişime tekabül eden ve nesnenin farklı derecede uzak olmasına katılan farklı duyumlar elde ettiğini ve her iki idea türü arasında alışkanlığa dayalı bir bağ geliştirdiğini belirtir (Berkeley, *New Theory*, 17). Görüleceği üzere Berkeley, *Principles*'te neden-sonuç ilişkisine karşı geliştirmiş olduğu argümanı daha önce *New Theory*'de sunmuştur. İdeaların gelişigüzel üretilmediğini kabul eden Berkeley, idealar arasında neden-sonuç ilişkisinden ziyade

gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkiye benzer bir ilişkinin bulunduğunu savunur (Berkeley, Principles, 64). Berkeley, görünüşün büyüklüğü ya da küçüklüğü ile uzaklığın büyüklüğü ya da küçüklüğü arasında zorunlu bir bağ olmadığını, uzaklığın doğrudan değil de benzerliğe dayanmayan işaret aracılığıyla algılandığını *Alciphron*'da belirtir (Berkeley, Alciphron, Dördüncü Diyalog, 8).

Berkeley, gözdeki bu değişimden dolayı zihnin optik eksen açısını algıladığını, gözler arasındaki boşluktan kavranan yan açı üzerinden bir tür doğal geometri aracılığıyla gözden nesneye doğru ilerleyen açıların kesiştiği nokta üzerinden mesafeye ilişkin bir yargının verilmesinin genel bir kabul olduğunu kabul eder. Gözlerdeki bu değişimden dolayı böylesi bir yararın elde edildiğinin bilincinde olunmadığını düşünen Berkeley, bu değişim hesaba katılmaksızın bahsi edilen genel kabuldeki sonuçlara ulaşmanın anlamsız olduğunu belirtir (Berkeley, New Theory, 19). Berkeley, bu konuya *Alciphron*'da değinirken aynı düşüncelerini belirttikten sonra cisimden gelen açının darlığı üzerinden cismin uzak, cisimden gelen açının genişliği üzerinden cismin yakın olduğu ve bu iki durum arasında zorunlu bir bağ bulunduğunu iddiasına karşı şöyle bir argüman geliştirir: Eğer uzaklık, kelimeler aracılığıyla anlamların algılandığı gibi, açı aracılığıyla algılanıyorsa, neden biz önce kelimeleri algıladıktan sonra anlamlarını algılamak için açılarını algılamadan uzaklığı algılıyoruz? Berkeley, bu şekilde açılar üzerinden uzaklığın algılanması için öncelikle açılarının algılanması gerektiğini belirtir (Berkeley, Alciphron, Dördüncü Diyalog, 8).

Berkeley'in dil kuramı üzerine çalışmalarda bulunmuş olan Kline'in de belirtmiş olduğu gibi Berkeley, Descartes'ın aksine, uzaklığın görünüşün büyüklüğü, küçüklüğü ya da nesneden gelen ışınlar ile açılarının darlığı ya da genişliği arasında zorunlu bir bağ olmadığını düşünür ve bu durumu bir dile benzeterek açıklamaya çalışır (Kline, 2003: 194). Berkeley, dil ile görme arasında analogi yaparken görmenin de dil gibi öğrenilen bir ilişki ağına sahip olduğunu vurgulamaya çalışır. Bu analogi aynı zamanda Berkeley'e görmenin de dil gibi uzlaşım ve keyfi olan bir işaretler dizgesine sahip olduğunu gösterme şansını verir. Berkeley'in *Alciphron* diyalogunda dil ile görme arasında yapmış olduğu analogi ve bu analogide

konumlamış olduğu dil kuramından dolayı onun Wittgenstein'in öncüsü olduğu iddiasında da bulunulmuştur (Flew, 2003:214).

Berkeley'in geliştirdiği ikinci argümana göre, nesnenin göze yakın olduğu durumlarda görünüş daha karışık olur ve bu durumun sürekli oluşu zihinde karışıklığın oranı ile uzaklık arasında alışkanlığa dayalı bir ilişki kurar. Buna göre nesnenin görünüşünde ortaya çıkan karışıklığın oranının yüksek olması o nesnenin yakın olduğunu, nesnenin görünüşünde ortaya çıkan karışıklığın oranının düşük olması ise o nesnenin uzak olduğunu imlemektedir (Berkeley, New Theory, 21).

Söz konusu karışıklığın göz ile nesne arasındaki **medium**dan kaynaklanabileceğini düşünen Berkeley'e göre optiğin "vefakar yazarları" onun **medium** olduğunu düşündüğü şeyin görülen noktadan gelip de gözbebeğinin üstüne düşen ışınların ıraksaklığı olduğunu belirtmektedirler. Berkeley zihnin, nesnenin görünüşünde ortaya çıkan karışıklığın, o nesnenin konumunu belirlemede kullandığını dile getirir (Berkeley, New Theory, 22).

Berkeley'e göre optik yazarları, uzaklığının kestirilmesi konusunda insanların matematiksel bir işlem yaptıklarını düşünürler. O, eğer gerçekten de böyle olsaydı uzaklığın kestirilmesinin bu kadar hızlı olmasının mümkün olmadığını ileri sürer (Berkeley, New Theory, 24).

Berkeley, üçüncü olarak da belirgin bir uzaklığa yerleştirilen bir nesnenin göze yaklaştırıldığında görünüşteki karışıklığın arttığının görüleceğini ve bu duyumun zihnin o nesnenin uzaklığına ilişkin yargıda bulunmasını sağlayacağını ileri sürer (Berkeley, New Theory, 27). Berkeley, bu duyum ve ideaları, uzaklığın farklı idealarını zihne sunan değişmez ve genel fırsatlar olarak tanımlar. Ona göre belirgin sayı, boyut, tür gibi birçok farklı şartın uzaklık ideasının çerçevesine girdiğini kabul eder. Ama ona göre bu şartlar kendi doğalarında görülmedikleri gibi bu şartlar ile uzaklık ideası arasında olsa olsa deneysel bir bağ olabilir (Berkeley, New Theory, 28).

Optik yazarlarının garip bir şekilde bir fenomeni karışık hale getirdiklerini belirten Berkeley, tüm zorluğu Dr. Barrow'un optik derslerinde ele almış olduğu sonuçlar üzerinden gösterir (Berkeley, *New Theory*, 29). 1630 ile 1677 yılları arasında yaşamış olan ve Cambridge'te matematik profesörü olarak çalışmalar yürüten (Cannon, 2009) İsaac Barrow'un en önemli eserleri arasında görülen *The Opticae Lectiones*'de, Barrow gökkuşağının oluşumunu Descartes'in düşüncelerini basitleştirerek açıklamış, ama Descartes'in renk kuramını yeterli bulmayarak kendi renk kuramını geliştirmiştir (Whewel, 1860: xi).

Barrow'dan uzun bir alıntı yaptıktan sonra Barrow'un, Tacquet'in *Catoptrics* adlı eserinin de temel ilkelerinden olan antik çağdan itibaren kabul görmüş olan bir ilkeyi yinelediğini düşünen Berkeley, bu ilkeyi kısaca şu şekilde açıklar: Her görülebilir noktanın görüntüsü spektrumdan yansıtıldıktan sonra yansıyan ışınların kesiştiği yerde oluşur (Berkeley, *New Theory*, 30). Bu örnekte söz konusu görüntü ise görülen nokta uzaklaştıkça karışıyor, yaklaştıkça görüntü netleşiyor (Berkeley, *New Theory*, 31). Söz konusu spektrumun gözün ön kısmında bulunan kristal salgının içinde bulunduğu kısım olarak kabul edilirse bu durum daha önce söylenilenin aksi bir durumu sergiler. Zira Berkeley, görünüşün karışık olmasının o nesnenin uzak olduğunu imlediğini belirtmişti. Berkeley, spektrum üzerinden yansıtılan görüntünün gözü kaçınılmaz olarak yanıtacağını belirtir (Berkeley, *New Theory* 32).

Berkeley'e göre bu ilkenin açıklamış olduğu fenomenin uzaklığın çizgi ve açılarla açıklanabileceğini ileri süren sava duyulan güveni sarstığını belirtir (Berkeley, *New Theory*, 33). Berkeley, göze gelen ışınların kristal salgının bulunduğu kısımda kırıldığını ve gözün arka kısmında bu ışınların yeniden birleştiğini belirtir. Ona göre bu ışınlar retinanın üstünde birleşirlerse görüntü netleşir, görüntü retinanın önünde ya da arkasında birleşirse görüntü karışır (Berkeley, *New Theory*, 34).

Göze gelen ışınların paralel olması durumunda kristal salgının olduğu kısımda kırılan ışınların retinanın tam üzerinde birleşeceğini, ışınların ıraksak olması durumunda kırılan ışınların retinanın arka kısmında birleşeceğini savunan Berkeley, gelen ıraksak ışınların bir lens yardımıyla kırılıp yakınsak hale getirilip gözün ön kısmına

ulaştığı durumlarda ise ışınların retinanın önünde birleşeceğini belirtir. Berkeley, gözbebeğine düşen ışınların ıraksak ya da yakınsak olması durumunda görünüşün karışık olacağına dikkat çeker (Berkeley, *New Theory*, 35). Aynı uzaklıkta nesnelerin görünüşünün de aynı karışıklığa yol açtığına vurgu yapan Berkeley, gelen ışınlar ister ıraksak olsun ister yakınsak olsun bu ışınların oluşturmuş olduğu karışık görünüşlerin kendilerine denk gelen uzaklığı imlediğini ve zihnin bu durumu algıladığını ileri sürer (Berkeley, *New Theory*, 36).

Berkeley'e göre Dr. Borrow'un hatası, ileri sürmüş olduğu ister ıraksak olsunlar isterse de yakınsak olsunlar, ışınların oluşturdukları görünüşlerdeki karışıklığın aynı etkiyi sağladığı iddiasıdır. Yani Dr. Borrow, her iki türden oluşan karışıklığın aynı etkide bulunduğunu ve gözün bunu aynı şekilde algıladığını belirtir (Berkeley, *New Theory*, 39). Oysa Berkeley, ıraksak ışınların oluşturduğu karışıklık ile yakınsak ışınların oluşturduğu karışıklığın zihinde farklı şekillerde algılandığını ileri sürer.

Berkeley, bu durumu daha açık bir hale getirmek için, Dr. Borrow'un varmış olduğu sonuçlara benzer çıkarımlarda bulunan Molyneux'un *Treatise of Dioptrics* adlı eserinde yer alan bu konuyla ilgili temel ilkeyi alıntılar. Molyneux, söz konusu eserinde nesnenin uzaklığı ile odak arasındaki farkın odak uzunluğu olduğunu belirtir ve ona göre nesnenin lensten (göz) uzaklığı ile odağın uzaklığı arasında bir oran vardır (Berkeley, *New Theory*, 40).

Bu noktada tekrar uzaklığın deneyime bağlı olduğu görüşünü yineleyen Berkeley, Descartes'ın kendi çalışmalarında optik akslar ile görme engellisi birinin elinde tutmuş olduğu çubuklar arasında yapmış olduğu analojiye değinir. Berkeley, eğer görme engellisinin bu iki çubuk ile uzaklığı algıladığı varsayılırsa aynı görme engellisinin görebildiğinin ve uzaklığı algılaması için yeni bir deneyime ihtiyacının olmadığını kabul edilmesi gerektiğini belirtir (Berkeley, *New Theory*, 41-42). Tabii ki Berkeley, bu durumun kabul edilemeyeceğini, görme engellisinin görebildiğinin kabul edilmesinin mümkün olmadığını belirtir.

Dokunma aracılığıyla algılanan uzaklık, somut şekil ve katılık gibi belirli ideaların

belirli görme ideaları ile bağlantılı olduğunu düşünen Berkeley'e göre bir nesneye bakıldığında belirgin bir görülür figür ve renk bir derece soluk olarak algılanır ve daha önce görülmüş olan koşulların kişiyi eğer ileriye doğru giderse dokunma ideaları tarafından etkileneceği düşüncesine yol açar. Berkeley, buradan hareketle uzaklığın kendisinin, belli bir uzaklığa yerleştirilen şeylerin ve bunların idealarının gerçek anlamda görme aracılığıyla algılanmadığını belirtir. Berkeley'e göre, bir şeyi belli bir uzaklıkta gördüğünü söyleyen birinin aslında sadece beden hareketleriyle ölçülebilen bir mesafeyi kat ettikten sonra görülebilir idealarla bağlantılı olan duyulur ideaları dokunma yoluyla algılayabileceğini demek istemektedir. Ama Berkeley, bu duyulur idealar ile görülür idealar arasında zorunlu bir bağ olmadığını ve duyulur idealardan kastının duyumun ya da anlamının dolayimsız nesnesinin ideası olduğunu belirtir (Berkeley, New Theory, 45).

Görme ile işitme ideaları arasındaki bu ilişkiye değindikten sonra Berkeley, uzam ve dışarıdalık ideaları ile belli bir uzaklıkta bulunan nesnelerin idealarının görmenin nesnelere olmadığını, bunların işitme olmaksızın görme yoluyla algılanamayacağını belirtir. Bu durumu anlaşılır kılmak için Berkeley şöyle bir örnek verir (Berkeley, New Theory, 46):

Çalışma odamda otururken sokaktan bir at arabasının geçtiğini duyarım. Pencereden dışarı bakar ve onu görürüm. Dışarı çıkar ve o arabanın içine girerim.

Böylece Berkeley duyulan, görülen ve dokunulan şeyin aynı şey olduğunu ve bunun da at arabasının kendisi olduğunu belirtir. Buna rağmen her bir duyum tarafından sunulan bu idealar oldukça farklıdır. Ama sürekli birlikte gözlendikleri için bir veya aynı şeylermiş gibi dile getirilirler. Berkeley, ses değişiminden dolayı yaklaşmakta olan at arabasının değişen uzaklığının, görülmeden algılandığını ve uzaklığın görme ile nasıl algılanıyor ise işitme ile de o şekilde algılandığını belirtir (Berkeley, New Theory, 46).

Bir ve aynı şeyin bir yayılımdan ve bir şekilden başka bir yayılıma ve şekle sahip olduğunun düşünülmesini "absürt" bulan Berkeley'e göre bir bedenin yayılımı ve

şekli zihne iki yolda sunulur, bunların görme ve dokunma duyuları birbirlerinde farklı olup hissedilenin aynı yayılım ve aynı şekil olduğu düşünülür (Berkeley, New Theory, 48). Ama Berkeley, şeylere yakından baktığımızda bir ve aynı nesneyi asla görüp hissetmediğimizi itiraf etmemiz gerektiğini belirtir. Ona göre, görülen nesne ile hissedilen nesne farklı şeylerdir. Berkeley, görülebilen şekil ve yayılım ile dokunulabilen şekil ve yayılım bir ve aynı değil ise, bunların, aynı şeyin çeşitli yayılımları olduğu gibi bir sonucun çıkarılamayacağını ileri sürer. Buradan hareketle görme ile dokunmanın nesnelere iki ayrı şey olduğunu belirten Berkeley'e göre görülür ideaların kombinasyonu dokunulur ideaların kombinasyonu ile aynı adı taşımaktadır ve bu aynılık dilin kullanımından ileri gelmektedir (Berkeley, New Theory, 49).

Berkeley, söz konusu eserinin tam da bu aşamasında iki tür nesnenin göz ile kavrandığını belirtir: Birincil ve doğrudan olanlar ile ikincil ve öncekilerin aracılığı ile olanlar. Berkeley'e göre birincil olanlar zihin olmaksızın görünmez ve belli bir uzaklıkta bulunmazlar. Cummis, Berkeley'in böylelikle görmenin doğrudan görüleni çağırma edimi olarak düşündüğünü belirtir (Cummis, 1987: 168). Bunlar küçülebilir, büyüyebilir, bulanıklaşıp netleşebilir ya da soluklaşabilirler, ama bize yaklaşamaz ve bizden uzaklaşamazlar. Ne zaman bir nesnenin belirli bir uzaklıkta bulunduğunu söylesek –o nesne bize yaklaşırken ya da uzaklaşırken- bu nesnenin ikincil ve öncekilerin aracılığı ile olan, dokunmaya ait olan ve göz ile aslında algılanmayan nesnelere olduğunu söylemek isteriz (Berkeley, New Theory, 50).

Uzaklık konusundaki soruşturmasını sona erdirdiğini ve artık görme yoluyla nesnelere büyüklüğünün nasıl algılandığı konusuna geldiğini dile getiren Berkeley, bu durumun bazılarının açılar ve çizgiler sayesinde olduğunu belirtir. Berkeley daha önce de olduğu gibi açı ve çizgilerin görme yoluyla algılanmadığını ve bizim nesnelere bir uzaklıkta görmediğimizi belirtir. Bu noktada Berkeley çizgi ve açıların zihnin belirli konumu kavramak için kullandığı **medium** da olmadığını belirtir. Berkeley, burada **mediumun** nesnelere belirli büyüklüklerinin kavranmasını sağladığını belirtir (Berkeley, New Theory, 52). Görme kuramında **mediuma** bu şekilde bir rol veren Berkeley de **mediumu** basit bir ortam olmaktan ziyade

nesnelerin görülür büyüklüğünün bilinmesini sağlayan bir öge olarak tanımlamaktadır.

Aynı yayılımın yakın bir uzaklıkta daha büyük bir açı oluşturduğunun ve daha uzak bir mesafede bu açının küçüldüğünün bilindiğini ileri süren Berkeley, bu ilkeden yola çıkılarak nesnenin büyüklüğünü tahmin edildiğinin söylendiğini belirtir. Yani Berkeley'in bahsetmiş olduğu bu ilkeye göre açılar aracılığıyla uzaklığın tahmin edildiğini ve buradan yola çıkarak büyüklüğe ilişkin bir sonucun çıkarıldığı söylenir. Berkeley, bu iddiayı reddeder ve uzaklığı veren algı ya da ideaların büyüklüğü de verdiği iddiasının yanlış olduğunu belirtir. Berkeley, bu iddiayı savunanların büyüklüğe ilişkin tahminin uzaklığa ilişkin tahminden ileri geldiğini, oysa ki onların uzaklığının kestirilmesine ilişkin savlarının da yanlış olduğunu belirtir (Berkeley, New Theory, 53).

Berkeley, belirli duyulur bir yayılımın sonsuz bir şekilde bölünemeyeceğini, algılanabilir olanın ötesinde bir **minimum dokunulur** (Minimum Tangibile) ile bir **minimum görülür** (Minimum Visibile) olduğunu belirtir (Berkeley, New Theory, 54). Berkeley, çalışmasının ilerleyen bölümlerinde bu iki kavramı yoğun bir şekilde kullanacaktır.

Berkeley'in bu aşamada vardığı sonuç çok dikkat çekicidir: Büyüklüğe ilişkin verdiğimiz yargıların uzaklığa ilişkin verdiğimiz yargılara benzer bir şekilde gözdeki dispozisyona bağlı olduğu gibi nesnelerin şekline, sayısına, durumuna ve dokunulur büyük ya da küçük büyüklüklere eşlik eden gözlenmiş koşullara bağlıdır. Böylece aynı görülür yayılıma sahip olsa da bir kule şekli yüksek bir büyüklük ideası sunarken bir insan şeklinin sunduğu büyüklük ideası daha küçük olur. Berkeley, bu büyüklüklerin daha önce edinilmiş olan deneyimlere bağlı olduğunu belirtir (Berkeley, New Theory, 57).

Buradan hareketle, Berkeley görülür büyüklerin derecesi ile dokunulabilir büyüklüklerin derecesi arasında zorunlu bir bağ olmadığını belirtir (Berkeley, New Theory, 59). On ayak ileride olan birisinin büyüklüğü ile aynı kişinin beş ayak

ilerideki büyüklüğünün aynı olduğunu belirten Berkeley'e göre bu durum o insanın görülebilir büyüklüğünden değil de dokunulabilir büyüklüğünden dolayı her iki mesafede de büyüklüğün aynı olduğu söylenir (Berkeley, *New Theory*, 60).

Nesnelerin uzunluklarının ölçülmesinde kullanılan inç ve feet gibi ölçülerin aynı zamanda onların büyüklüklerinin tahmininde de kullanıldığını belirten Berkeley, bir nesnenin altı inç ya da altı feet görüldüğü dile getirildiği zaman bundan kastın görülür bir inç ya da feet olmadığını belirtir. Zira görülür bir inç sabit ve belirli bir büyüklük olmadığı için herhangi bir şeyin büyüklüğünün belirlenmesinde kullanılamaz. Berkeley, buradan hareketle nesnelerin büyüklüğüne ilişkin görme yoluyla yapılan yargıların o nesnelerin dokunulur yayılımlarına referansta bulunduğunu belirtir (Berkeley, *New Theory*, 61).

New Theory'nin 57 ve 58. paragraflarından itibaren nesnelerin büyüklüklerinin görme yoluyla doğrudan algılanmadığını aynı zamanda bu büyüklüklerin onlarla zorunlu bağı olabilecek herhangi bir şeyin yardımıyla algılanmadığını belirten Berkeley'e göre dışsal nesnelerin farklı büyüklüklerine ilişkin olarak onlara dokunmadan önce herhangi bir idea elde edilemez. Berkeley, "uzaklık nasıl görülüyorsa büyüklük de o şekilde görülür" der ve ekler: "Utancı ve öfkeyi bir insanın görünüşünde nasıl görüyorsak aynı şekilde her ikisini –uzaklığı ve büyüklüğü- görürüz" (Berkeley, *New Theory*, 64-74).

Söz konusu eserin 67-71 paragrafları arasında Berkeley, ayın neden ufukta farklı ve tepede farklı bir büyüklükte görüldüğünü atmosfere ilişkin özellikler üzerinden açıklar. Berkeley, ayın görünüşüne ilişkin fenomeni optik yazarlarının izah edemediğini ileri sürer. Berkeley; Gassendus, Descartes, Hobbes ve daha birkaç düşünürün bu fenomeni açıklamaya çalıştığını belirtir. Ama o, bu çalışmalarını sonuçsuz ve tatmin edici olmaktan uzak bulur. Berkeley, buradan hareketle Molyneux tarafından yayınlanan *The Philosophical Transactions* adlı eserde yer alan optik ile görünüşü uzlaştırmaya çalışanlardan Dr. Wallis'in düşüncelerine değinir (Berkeley, *New Theory*, 75).

Berkeley, Dr. Wallis'in düşüncelerini şu şekilde özetler: Biz sadece görsel açılarla değil, ama uzaklıkla birlikte görsel açılardan yola çıkarak bir nesnenin büyüklüğüne ilişkin yargıda bulunuruz. Bu nedenle açılar aynı kalsa, hatta daha da küçülse, uzaklık artsa bile nesne daha büyük görünür. Wallis, tarlaların, evlerin hatta denizin ötesinde yer alan ufukta ayın görünmesinin zihne büyük bir uzaklık ideası ve sonuç olarak da büyük bir görünüş ideası sunduğunu belirtir (Berkeley, *New Theory*, 76).

Berkeley, Dr. Wallis'in savına ilişkin olarak ilkin bu savın, ayın denizin ötesindeki ufukta değil de bir duvarın hemen üstünde gördüğümüzde onun daha küçük olması gerektiğine ilişkin bir yargıda bulunmamız gerektiğini belirterek bu savı reddeder. Berkeley'in ikinci itirazı ise ayın görünüşünün aynı durumda bazen büyük bazen küçük olacağıdır (Berkeley, *New Theory*, 77).

Doğuştan görme engellisi birisinin gözlerini ilk açtığı anda objelerin büyüklüğüne ilişkin çok farklı yargılarda bulunacağını ve onun görme idealarını dokunma idealarına herhangi bir referansta bulunamayacağını düşünen Berkeley, bu örnek üzerinden görme ve dokunma nesneleri arasında zihnimizde yakın bir bağın oluştuğunu, her iki duyumun onları birbirinden ayırt etmekte yanlış yapacak derecede iç içe geçtiğini ileri sürer (Berkeley, *New Theory*, 79). Jacomuzzi, Kobau ve Bruno'ya göre Molyneux'un ünlü sorusuna verdiği cevaba benzer bir cevap veren Berkeley, üç boyutlu yapıların görsel işaretlerle nasıl yorumlanacağını gösteren görsel sistemin öğrenilmesinde dokunma deneyimine özel bir önem atfetmiş ve bu yönüyle Voltaire, Diderot ve Condillac gibi düşünürleri etkilemiştir (Jacomuzzi ve diğerleri, 2003: 258).

Berkeley'in ilk kez 1709 yılında kaleme aldığı *New Theory* adlı eserinde dile getirmiş olduğu doğuştan görme engellisi birinin ilk görmeye başladığı anda cisimlerin uzaklığına ilişkin herhangi bir yargıda bulunamayacağı tezi Cheselden tarafından yapılan gözlemlerle doğrulanmıştır. Cheselden, *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*'da yayımlanmış olduğu araştırmasında doğuştan görme engellisi on üç ya da on dört yaşında bir çocuğun geçirmiş olduğu bir ameliyat sonrasında görmeye başladığı ilk anlarda uzaklığa ilişkin hiçbir yargıda

bulunmadığını ve bütün nesnelere gözüne temas ettiğini sandığını belirtir (Cheselden, 1727: 448). Gibson da, Berkeley'in görmemize konu olan bir nesnenin orada oluşuna inanmamızın nedeninin, ona dokunabiliyor olmamızdan kaynaklandığını savunduğunu ve bu belirlenimin aslında bir motor algı kuramının argümanı olduğunu belirtir (Gibson, 1950: 223).

New Theory'nin 54. paragrafında kısaca değindiği **minimum görülür** kavramını biraz daha açılmayan Berkeley, görme yetisi bahşedilen her varlıkta **minimum görülür**ün eşit olduğunu, en keskin gözde bile bunun diğer canlılara göre aynı olduğunu ileri sürer (Berkeley, *New Theory*, 80). Berkeley, mikroskop üzerinden onun **minimum görülür** kavramına getirilen eleştirileri reddeder. Zira ona göre bizi yeni bir dünyaya götüren mikroskop görülür nesnelere ilişkin bize yeni bir sahne sunar (Berkeley, *New Theory*, 85).

Artık genel olarak dış nesnelere resimlerinin retina ya da gözün merkezine çizildiğinin ve çizilen bu resme göre o nesnenin algısının belirgin ya da karışık olduğunun bilindiğini düşünen Berkeley, herkesin bu konuda hemfikir olduğunu ama görmeye ilişkin bu açıklamada bir zorluğun bulunduğunu belirtir. Buna göre söz konusu zorluk görülen nesnenin tepe noktasının gözün arka kısmında alt noktaya, nesnenin en alt noktasının ise gözün arka kısmında en üst noktaya düşmesidir (Berkeley, *New Theory*, 88). Berkeley, buradan hareketle gözün arkasına ters bir şekilde çizilen resminin doğal pozisyonuna nasıl dönüştüğünü inceler.

Berkeley, gözün arka kısmına nesnenin tersine dönmüş bir şekilde çizilen resmine benzer olarak görme engellisinin kullandığı iki çubuk örneğinde de durumun benzer olduğunu belirtir. Nesnenin üst kısmına değen çubuğu tutan el altta iken nesnenin alt kısmına değen çubuğu tutan elin ise üstte durduğunu belirtir. Berkeley, Molyneux'un da bu durumun her kes tarafından kabul edilen ortak bir görüş olduğunu belirttiğine dikkat çeker (Berkeley, *New Theory*, 89). Aynı analogiyi Descartes da yapmış ve buradan hareketle önemli sonuçlara ulaşmıştı.

Berkeley ise söz konusu analogiyi reddeder. Zira ona göre bu şekilde nesnelere

konumuna ilişkin bir tahminde bulunulamaz. Berkeley, bu analoginin görme nesnelерinin belirli bir uzaklıkta algılandığı varsayımı üzerine kurulu olduğunu ve ama kendisinin aksini ispatlamış olduğunu belirtir (Berkeley, New Theory, 90).

Doğuştan görme engellisi birinin dokunma duyusu sayesinde aşağı ve yukarı idealarını elde edebileceğini, el hareketleriyle dokunulabilir bir nesnenin konumunun ayırđına varabileceğini belirten Berkeley'e göre doğuştan görme engellisi ayrıca yer çekimi üzerinden aşağı ve yukarının birbirinin karşıtı olduğunu da anlar (Berkeley, New Theory, 93). Berkeley, buna rağmen doğuştan görme engellisi olan biri için daha yüksek ya da daha düşük gibi ifadelerin yerden daha uzak ve yere daha yakın ifadelerinden başka bir anlam taşımadıklarını ve bu uzaklığın ise elinin ya da bedeninin bir parçasının hareketiyle ölçüldüğünü belirtir (Berkeley, New Theory, 94).

Berkeley, dokunma yoluyla algılama sonucunda aşağı ve yukarı ya da yüksek ve düşük gibi terimlerinin karşılığının görmenin nesnelерinde farklı olduğunu ve görme nesnelерinin dokunma yoluyla algılanamayacağını belirtir (Berkeley, New Theory, 95). Doğuştan görme engellisi olan birinin ayakta duran bir insanı dokunarak algıladığı bir örnek üzerinden soruşturmasına devam eden Berkeley'e göre görme engellisi olan kişi kafayı, kolları, ayakları ve vücudun diğer kısımlarını dokunarak algılayacak ve o adamın ayakta durduğu sonucuna varacaktır. Berkeley, söz konusu görme engellisi olan kişi bir anda görmeye başladığını varsayarsak bu kişinin gördüğü adamın dik mi yoksa tersine mi durduğuna dair bir yargıda bulunamayacağını belirtir. Bu kişi baş aşağı bir şekilde dursa da yine de gördüğü kişiye ilişkin olarak dokunulur şeylere ilişkin başvurduğu terimlere başvuracaktır (Berkeley, New Theory, 96-97).

Nesnelерin görüntüsünün tersine çevrilmiş olarak gözün arka kısmına düştüğünü kabul eden Berkeley, insanların dokunma yoluyla bu tersine çevrilmeyi zihinlerinde düzelttiklerini de ekler. Ona göre dik olma, ters durma gibi pozisyona ilişkin terimlerin dokunulur objelere ilişkin olup asla görmeye ilişkin idealara ait değillerdir. Ama deneyim yoluyla görmeye ve dokunmaya ilişkin birçok idea arasında bir bağ

kurulduğunda algı sayesinde görülür şeylerin konumuna ilişkin hızlı ve doğru bir yargıda bulunulur (Berkeley, New Theory, 98-99). Görüleceği üzere Berkeley, bu fenomeni de yine deneyim üzerinden çözer.

Görme ediminin gerçekleştiğinde görülür şeyin pozisyonuna ilişkin bir yargıda bulunduğumuza dair bir eğilimimizin olduğunu düşünen Berkeley, aynı eğilimde uzaklık ve büyüklüğe ilişkin yargılarımızda da olduğunu ve bu yargıların yine görme ediminden kaynaklandığını sandığımızı düşünür (Berkeley, New Theory, 100).

Berkeley, gözün arka kısmına tersine çevrinme yoluyla düşen görüntü konusunun soruşturmasını daha da derinleştirir. O bu durumu, görülür nesnelere ile dokunulur nesnelere arasında nasıl bir bağ kurulduğu sorusuna dönüştürür. Şu görülen ayak ile dokunulan ayağın aynı olduğunu nasıl biliriz? Berkeley, deneyim öncesinde böyle bir bağ kurulmasının imkansız olduğunu zira görme edimine konu olan şeyler ile dokunma edimine konu olan şeylerin çok farklı ve heterojen olduğunu düşünür (Berkeley, New Theory, 108).

Berkeley, bazıların **birinci nitelikler** arasında gördüğü sayının zihnin bir ideadan ya da idealar kombinasyonundan oluşturduğunu ve şeylerin kendi gerçek varoluşlarında bulunmadığını ileri sürer (Berkeley, New Theory, 109), doğuştan görme engellisi olan birinin görmeye başladığı anda görmeye ilişkin ideaları birbirlerinden ayıramadığını, bunu yapabilmek için düzenli olarak bir arada olduğunu deneyimleyip aynı ad altında toplandığının deneyimlenmesi gerektiğini belirtir (Berkeley, New Theory, 110). Hara, Berkeley'in doğuştan görme engellisi olup sonradan görmeye başlamış olan kişinin görülür objeleri görmeyi öğrendiğini düşündüğünü belirtir. Bu durumda söz konusu görme engellisi olan kişi görülür objeler ile dokunulur objeler arasındaki ilişkiyi birlikteliklerinin algılanması yoluyla öğrenmektedir. Zamanla söz konusu kişi bu görsel dili öğrenecek ve böylece başlangıçta ona kaotik görünen görülür objeler artık kaotik görünmeyecektir (Hara, 2004: 113). Burada da görüleceği gibi Berkeley, dokunulur idealar olmaksızın görülür ideaların algılanamayacağını ve görmeye ilişkin objelerin dokunulur idealar olmaksızın bir kaos gibi görüleceğini belirtir.

Alciphron'da da görme ile dil arasında benzer bir analogi yapan Berkeley, söz konusu eserinde çeşitli dereceleriyle ışık ve rengi sadece görmeye has nesnelere olarak tanımlayan Berkeley, çeşitli ve birleşik bir dil oluşturduğunu belirtir. Berkeley'e göre harika bir şekilde uyarlanmış olan bu dil herhangi bir benzerliğe ya da gerekli bir ilişkiye gerek duymaksızın, kelimelerin şeylere işaret ettiği gibi bize uzaklığı, şekilleri, konumu, boyutları ve dokunulur nesnelere çeşitli niteliklerini sunar (Berkeley, *Alciphron*, Dördüncü Bölüm, 10).

Berkeley, *Alciphron*'da da daha önce bir insanın, ağacı ya da başka bir nesneyi sadece dokunma yoluyla algılamış ise ilk olarak bu nesnelere ışık ve renklerine ilişkin bir duyumu aldığında bu ışık ve renklerin dokunma yoluyla algılamış olduğu o nesnelere ait olduğunu anlayamayacağını belirtir. Berkeley, bu durumu bir Çinlinin "man" ya da "tree" kelimelerini ilk kez duyduğunda bu İngilizce kelimelerin ne anlama geldiklerini, bu kelimelerin gösterilenin ne olduğunu bilmemelerine benzetir. Ona göre her iki durumda da gösteren ile gösterilen arasında deneyim üzerinden gelişen bir ilişki vardır. O, bu dili, görmenin dili olarak adlandırır (Berkeley, *Alciphron*, Dördüncü Bölüm, 11).

Özetle görme ile dokunma edimlerinden iki farklı idea seti edindiğimizi ve bunların birbirinden tamamen farklı olduklarını ileri süren Berkeley, aşağı, yukarı, sağ ve sol gibi terimlerin tamamen dokunma edimine ait idealar olduğunu, keza yüksek ve alçak terimlerinin de yine dokunma ediminin ideaları olduğunu savunur. O, yüksek ve alçak terimlerinin dokunma ediminde yerden daha uzak ve yerden az uzak olmasına göre elde edildiğini belirtir (Berkeley, *New Theory*, 111).

Görmeye ilişkin idea seti ile dokunmaya ilişkin idea seti arasında Berkeley tarafından yapılan bu ayırmadan yola çıkıp, görmenin iki boyutlu ve dokunmanın üç boyutlu olduğunu öne süren Thrane, Berkeley'in ilk eseri olan *New Theory*'de ilkin görme konusunda immateryal bir düşünceyi savunduğunu daha sonra *Principles*'te bunu bütün sistemine uygulayarak immateryal bir dizge oluşturduğunu iddia etmiştir. Thrane, bu iddiasını oluştururken temel dayanağının *New Theory*'de Berkeley'in görmenin objelerinin derinliksiz olarak tanımlamış olduğunu belirtir (Thrane, 1977:

245). Berkeley, ilk eseri olan *New Theory*'de direkt olarak immateryalizmi savunduğunu belirten herhangi bir ibare koymamışsa da, aksi durumu belirtecek herhangi bir açıklamada da bulunmamıştır. Berkeley'in ikinci eseri olan *Principles*'te immateryalist düşüncesini açık bir şekilde ifade etmesi göz önünde bulundurulduğunda Thrane'in bu iddiası daha dikkate değer görülmektedir.

Berkeley, iki nokta arasındaki uzaklığın bu iki nokta arasında bulunan noktaların sayısı olduğunu belirtir. Görülür iki nokta arasındaki mesafe aradaki görülür noktaların sayısı iken, dokunulur iki nokta arasındaki mesafe aradaki dokunulur noktaların toplam sayısıdır. Buradan hareketle Berkeley, biri görülür ve diğeri dokunulur iki nokta arasındaki mesafenin kavranılamaz olduğunu belirtir (Berkeley, *New Theory*, 112). Berkeley, buradan tekrar gözün arka kısmına çevrinerek düşen görüntü konusuna gelir. Ona göre zorluk şurada yatmaktadır: Görülen kişinin görülür olan kafası nasıl da dokunulur olan yere daha yakın ve görülür olan ayak nasıl olur da dokunulur olan yere daha uzak görülür? Zira Berkeley'e göre dokunulur olan yerin görme yoluyla anlaşılması mümkün değildir. Berkeley bir önceki paragrafta da görülür bir şey ile dokunulur bir şeyin uzaklığından ya da yakınlığından bahsetmenin saçmalık olduğunu belirtmiştir (Berkeley, *New Theory*, 113).

Gözün arka kısmına düşün resmi, görmenin doğrudan bir nesnesi olarak farz edildiğinde başın yerden en uzak olarak görüleceğini, ayakların ise yere en yakın olarak görüleceğini (Berkeley, *New Theory*, 114) ileri süren Berkeley, bu durumda resmin tersine çevrildiğini nasıl iddia edileceğini sorar. Ona göre verilecek yanıt başın aşağıda, topukların ise yukarıda olduğunu ve bu nedenle resmin tersine çevrilmiş olduğunun kabul edilmesi gerekecektir. Berkeley, burada söylenen aşağı ve yukarı kavramlarının dokunulur olan yere ilişkin olduğunu ve bir görme ediminde bunlardan bahsedilemeyeceğini belirtir (Berkeley, *New Theory*, 115). Görüleceği üzere Berkeley, kendi algı kuramına uygun bir şekilde söz konusu tersine çevrinme fenomenini bir sorun olmaktan çıkararak çözmüş olur.

Berkeley, söz konusu fenomeni çözerken kuramı açısından daha girift bir sorun oluşur. Görülebilir nesnelere arasında uzaklığa ilişkin yargıda bulunabileceği savı,

daha önce aynı zamanda dokunulur olan görülür nesnelere arasında uzaklığa ilişkin zihnin bir yargıda bulunduğu savıyla çelişmektedir. Berkeley, bu şekilde bir sorunu çözerken başka bir sorunun oluşmasını engelleyememiştir.

Gözün arka kısmında beliren tersine çevrilmiş resme farklı bir açıdan bakarak soruşturmasını derinleştirmek isteyen Berkeley, A adlı gözün belirli bir uzaklıktan, B gözünün arka kısmına tersine çevrilmiş olarak düşen resimlere baktığımızı farz etmemizi ister. Berkeley, bu durumda B gözünün arkası kısmındaki resimlerin tersine çevrilmiş olduğu sonucunun çıkarıldığını, ama bunun yanlış olduğunu belirtir. A gözünün arka kısmına küçük bir şekilde yansıtılmış olan, insan, yer gibi B gözünün arka kısmında beliren resimlerin görüntüleri vardır. B gözünün yanı sıra, onu kuşatan objeleri, yerle birlikte daha büyük bir oranda resim halinde A gözünün arka kısmında belirir. Bu durumda A gözünün arka kısmında gerçek olarak farz edilen şeylerin büyükçe görüntüsü ve daha küçük resimlerin minyatürleri oluşur. Bu durumda A geniş görüntüdeki yere göre küçük resimdeki kafanın tersine çevrildiği yargısına ulaşacaktır. Zira bu durumda yere en yakın olan ayaklar değil de kafa olacaktır. Berkeley, buradan hareketle B gözünde görülen kişinin tersine çevrinmediğini, tersine çevrinmenin bu resmin yeniden sunulduğu (representation) A gözünde olduğu sonucuna varır (Berkeley, New Theory, 116).

Yanılığın gözün arka kısmında belirmiş olan dışsal nesnelere resimleri üzerine düşünmemiz olduğunu vurgulayan (Berkeley, New Theory, 117) Berkeley, zihnin, dokunulur nesnelere uzaklık, büyüklük ve pozisyonlarını görme ideaları aracılığıyla nasıl kavradığını araştırdıktan sonra hem görme hem de dokunma ideaları arasında aynı adla adlandırılan ideaları incelemeye başlar. Bu idealardan birisi sayısal yayılımdır (Berkeley, New Theory, 121).

İnsanların yayılımdan (uzam) bahsettikleri zaman, yayılımın bütün görülür ya da dokunulur niteliklerinden ayrılabilmesi şeklinde gizli bir varsayımın görüldüğünü düşünen Berkeley, soyut olarak yayılım ile bütün duyulur nitelik ve koşullarından arındırılmış bir çizgi ya da yüzey gibi bir yayılım ideasını anladığımızı belirtir. Bu yayılım hiçbir renge sahip olmadığı gibi herhangi bir dokunulur niteliğe ve belirli bir

büyükliğe sahip değildir (Berkeley, New Theory, 122).

Zihninde algılayabileceği, düşünebileceği böyle bir soyut ideayı bulamadığını belirten Berkeley, renksiz, kısa ya da uzun olmayan, pürüzlü ya da pürüzsüz olmayan, kare ya da daire şeklinde olmayan bir çizgi ya da yüzeyi anlaşılmaz bulur (Berkeley, New Theory, 123).

Berkeley, genel olarak geometrinin objelerinin soyut yayılım olduğunu, ama geometrinin şekilleri öngördüğünü belirtir. Ona göre şekil büyüklüğün sınırlandırılmasıdır. Oysa Berkeley, daha önce de belirtilen, soyut yayılımın belirli bir büyüklüğe sahip olmadığı çıkarımını hatırlatır. Berkeley, soyut yayılımın bir şekle sahip olmaması nedeniyle geometrinin de objesi olamayacağı sonucunu çıkarır. Berkeley, eski filozoflar kadar modern filozofların, geometride hiçbir genel önermenin kanıtlamadığı evrensel soyut idealarla ilgilendiğini belirtir (Berkeley, New Theory, 124).

Bir üçgenin genel ideasını kavramak için defalarca çabaladığı halde nihayetinde bunun anlaşılmaz olduğunu gördüğünü ve bu ideayı onun zihnine koymayı başaracak kişinin de *An Essay Concerning Human Understanding*'in yazarı olması gerektiğini belirten Berkeley, John Locke'a göndermede bulunur. Berkeley, Locke'un söylediklerinin açık ve önemli olması ile kendisini diğer yazarlardan genel olarak ayırdığını belirtir. Berkeley, böylece Locke'un genel ya da soyut üçgen ideasına ilişkin düşüncelerine değinir (Berkeley, New Theory, 125).

Locke, söz konusu eserinde bir üçgenin genel ya da soyut ideasının eğik, dikdörtgen, eşkenar, ters eşkenar, eşkenar olmayan bir yapıda olmaması gerektiğini, hem bunların hepsinin birden olması hem de hiçbiri olmaması gerektiğine vurgu yaparak genel ya da soyut idea kavramına bir eleştiri getirmiştir (Locke, 5. Kitap, 7. Bölüm, s.9).

Berkeley'in soyut ideaları imgeler olduğuna inananlara karşı çıktığını dile getiren Winkler, Berkeley'in soyut idea kavramına karşı geliştirmiş olduğu argümanların üç

sava dayandığını belirtir. Buna göre birinci sav her şeyin tikel olduğunu ve bazı niteliklerin zorunlu bir şekilde diğer niteliklerle (hareketin yayılım ile, rengin şekil ile) bağlantılı olması gerektiğidir. İkinci sav ise imkansız olan şeyin çelişik ve aykırı olması gerektiğini belirtir. Son olarak üçüncü sav ise çelişik ya da aykırı olan şey algılanamaz (Winkler, 2001: 43).

Berkeley'e göre bazıları, görme ve dokunma nesnesini saf uzaya, vakuma ya da üç boyuta eşdeğer olduğunu düşünebilir. Berkeley, insanlarda dışarıdalık ve uzay idealarının görmenin doğrudan nesnelere olarak görme eğilimi olsa da bu çalışmanın başından itibaren uzaklık ideasının görme duyumunun doğrudan bir nesnesi olarak görülmesinin yanlış olduğunu gösterdiğini belirtmektedir (Berkeley, New Theory, 126).

Buradan hareketle görme ve dokunma edimlerinde ortak olan görülür ve dokunulur niteliklerden bağımsız bir yayılım ideasının olmasının mümkün olmadığı sonucuna ulaşan Berkeley, buradan itibaren görme yoluyla algılanan yayılım, şekil ve hareketin, aynı adlarla anılan ve dokunmanın ideaları olan yayılım, şekil ve hareketten ayrı olduklarını ve her iki duyumda ortak bir idea ya da idea türünün olmadığını ileri süren bir öneride bulunur. Berkeley, bu denemede söz konusu önermenin doğruluğuna ilişkin argümanların derlenebileceğini belirtir (Berkeley, New Theory, 127). Yine de Berkeley bu önermeyi özel olarak ele almaktan geri durmaz.

Berkeley'in bu önermesi farklı yorumlara yol açmıştır. Abbott da istediğimizde elimize alabileceğimiz, kesip yiyeceğimiz bir portakal gördüğümüzü ve bu portakalın şeklini, büyüklüğünü, rengini, dışarıda ve belli bir uzaklıkta olduğunu gördüğümüzü söylediğimizi ama doğrusu Berkeley'e göre ise böyle bir şeyi görmediğimizi belirtir. Abbott, Berkeley'in görme yoluyla sarı bir figürün farkına vardığımızı ve bu figürün dokunma yoluyla elde ettiğimiz figüre benzemediğini belirtir (Abbott, 1864: 4-5).

Berkeley, doğuştan görme engellisi olan ve dokunmaya ilişkin idealara sahip olup görmeye ilişkin idealara sahip olmayan biri ilk görmeye başladığı anda şu an bizim

ortak adlar koyduğumuz görmeye ve dokunmaya ilişkin iki farklı idea setine aynı adları koymayacağını belirtir (Berkeley, *New Theory*, 128).

Işığın ve renklerin dokunma ideasından farklı bir türü teşkil ettiğini, ama ışık ve renklerin dışında görme ediminin doğrudan nesnesi olabilecek başka bir şeyin de olmadığını ve bu nedenle iki duyum arasında ortak hiçbir ideanın olmadığını ileri süren (Berkeley, *New Theory*, 129) Berkeley, Locke'tan yaptığı alıntılarla tezine ilişkin argümanlar sunar. Buna göre Locke, *An Essay Concerning Human Understanding* adlı eserinde görmeyi en kapsamlı duyu olarak tanımlarken bu duyumun sadece kendisine has olan ışık ve renk idealarını zihnimize ilettiğini ileri sürer ve bu ideaların uzam, şekil ve hareketten çok farklı olduğunu belirtir (Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, Kitap 2, Bölüm 9, S. 9).

Berkeley, bu konuyu daha açık hale getirmek için Locke'un *An Essay Concerning Human Understanding*'de dile getirmiş olduğu, Molyneux'un ileri sürdüğü, bilim ve felsefe dünyasının yoğun ilgisine mazhar olan probleme değinir (Berkeley, *New Theory*, 132). Locke'un aktardığı Molyneux problemi şöyledir: Doğuştan görme engellisi olan ve artık yetişkin olan, dokunma sayesinde aynı metalden ve hemen hemen aynı büyüklükte yapılmış olan küp ile küre arasındaki ayrımı yapan birinin üstünde aynı küp ve kürenin yerleştirilmiş olduğu bir masanın başında ansızın görmeye başladığı kabul edilsin. Bu kişi masadaki küp ve küreye dokunmayarak, sadece görerek her ikisi arasında bir ayrım yapabilir mi? Locke bu soruya “yapamaz” cevabını verir. Molyneux'a göre söz konusu kişi sadece dokunma yoluyla küp ve küreyi deneyimlemediği için görme yoluyla bu ayrımı yapamaz. Locke de Molyneux'a katıldığını belirtir (Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, Kitap 2, Bölüm 9, S.8).

Berkeley, bir kare yüzeyin dokunma yoluyla algılandığı şekilde görme yoluyla da algılanmış olsaydı söz konusu doğuştan görme engellisi kişi görmeye başladığı anda bir kare yüzeyi görür görmez tanıyacaktır. Buradan hareketle görülür yayılım ve şekillerin dokunulur yayılım ve şekillerden ayrı olduğu belirten Berkeley Molyneux'un ve Locke'un bu probleme ilişkin geliştirmiş oldukları çözümü de

yanlış bulur (Berkeley, New Theory, 133)

Berkeley de öncelikle Molyneux probleminde doğuştan görme engellisi olan kişinin küp ve küreyi birbirinden ayıramayacağı konusunda Molyneux ve Locke ile hemfikirdir (Berkeley, New Theory, 135). Berkeley, görülür ve duyulur yayılım arasındaki farka değindikten sonra görmeyi deneyimlememiş olan birisinin ilk etapta hareketi bilemeyeceğini belirtir. Zira Berkeley'e göre görme yoluyla algılanan hareket ile işitme yoluyla algılanan hareket farklıdır (Berkeley, New Theory, 137).

Görme ve dokunma yoluyla elde edilen idealar arasında bir ortaklık olmadığı halde neden bu farklı idealara aynı adın verildiğini soruşturan Berkeley, görülür şeklin duyulur şekli işaret ettiğini, aralarında az da olsa bir ilginin bulunduğunu belirtir. Berkeley'e göre doğanın dili olan bu durum döneme ve uluslara göre farklılıklar taşımaz, birbirlerine benzer olmaları ya da aynı türde olmaları nedeniyle her zaman ve her yerde görülür şekiller dokunulur şekillerle aynı adı taşırlar (Berkeley, New Theory, 140).

Dokunulur bir karenin görülür bir daireden daha çok görülür bir kareye benzediğini ileri süren Berkeley, dokunulur kare de görülür kare de dört köşeye ve dört kenara sahiptirler. Berkeley burada görülür dairenin dokunulur bir kareyi değil, ama dokunulur bir daireyi temsil ettiğini belirtir (Berkeley, New Theory, 141). Böylelikle aynı adlara sahip görülür ve dokunulur ideaları birbirinden tamamen ayrı gören Berkeley bu iki ayrı idea grubu arasında görülür olanın duyulur olanı temsil (represent) ettiği bir ilişki kurar.

Görülür karenin görülür daireden daha çok duyulur kareyi temsil etmeye uygun olduğunu düşünen Berkeley'e göre bu uygun olma durumu benzerlikten ya da aynı türden olmaktan ileri gelmemektedir. Ona göre görülür kare, duyulur karede bulunan belirgin parçalara işaret eden parçalara sahiptir ki bu parçalar görülür dairede bulunmazlar. Dokunma yoluyla algılanan karenin dört eşit kenarı ve dört eşit açısı vardır ve görme yoluyla algılanan kare de bu özelliklere sahiptir (Berkeley, New Theory, 142). Hara **representative** okurların dış uzayın ve içindeki objelerin

doğrudan görülemeyeceğini kabul ettiklerini, görme ile dokunmanın heterojenliği görüşünün bir sonucunun da dokunulur uzay ile objelerin kendilerinde görülmez olduğunu belirtir (Hara, 2004: 105).

Berkeley, görülür ve duyulur şekiller arasında temsile dayalı olarak kurduğu ilişkiyi yazı ile yazılmış olan bir kelimenin sözel bir şekilde okunuşu arasında da yapar. Berkeley'e göre bu ilişki değişmez ve evrensel olup dünyaya geldiği anda öğrenilir (Berkeley, *New Theory*, 143-144).

Görme idealarının zihince algılanmasından sonra dokunma ile beraber diğer duyulara göre daha belirgin ve saf olduğunu düşünen Berkeley, aynı uzaklıktan gelen farklı seslerin birbirlerine karışabileceğini belirtir. Ona göre biz aynı anda görülebilir objelere ilişkin, birbirinden farklı ve belirgin olan çok geniş bir çeşitliliği algılarız. Berkeley, dokunulur yayılımın birkaç farklı, bir arada var olan bölüm ve parçadan oluştuğunu ve bizim bu parçalarla görmenin ve dokunmanın doğrudan objeleri arasında bir analogi ya da benzerlik kurmamıza neden olduğunu düşünür. O, görülür idealardan dokunulur idealara çok hızlı bir geçişin olduğunu ve bu nedenle her iki ideanın eşit bir şekilde görmenin nesnesi olarak düşünmemize yol açtığını düşünür (Berkeley, *New Theory*, 145).

New Theory'nin sonlarına doğru soyut yayılımın olmadığını göstermiş olduğunu ve birbirinden farklı iki tür duyulur yayılımın ve şeklin olduğunu ileri süren Berkeley, buradan hareketle geometrinin nesnesini tekrar soruşturur (Berkeley, *New Theory*, 149).

İnsanların katılığı görmenin nesnesi olarak görmeseler de düz şekilleri görmenin doğrudan nesnesi olarak kabul ettiklerini belirten Berkeley'e göre resimlerde düz bir şekilde boyanmış olan nesnelerin katı olduklarına dair anlık bir yargıda bulunuruz. Berkeley, burada adı geçen düz olma durumunun görülür bir düzlük değil de dokunulur bir düzlük olduğunu belirtir. Berkeley, bu nedenle resimlerde şekillerin düz olduklarını gördüğümüz zaman onlara dokunulduğu anda pürüzsüz ve yekpare olduğunu düşünürüz. Berkeley, resimdeki bu düz olma durumunun doğrudan görme

tarafından algılanmadığını belirtir (Berkeley, *New Theory*, 157).

Oysa ki düzlüğün katılıktan daha çok görmenin doğrudan nesnesi olmadığını düşünen Berkeley, bizim katılığı ve düzlüğü görmediğimizi, görülenin aslında bir renk çeşitliliği olduğunu belirtir. Ama bu durumun sanki renk çeşitliliği ile katılık ve düzgün şekillerin bir arada deneyimlendiği sanısını geliştirir (Berkeley, *New Theory*, 158).

Berkeley, *New Theory*'e yazmış olduğu ekte Descartes'ın *Dioptrique*'inden bir alıntı yaparak onun uzaklığın nasıl da görme akslarının açısından ve yine buna benzer şekilde görme engellisi olan bir kişinin elinde bulunan iki çubuğun oluşturdukları açı ile bir cismin uzaklığına ilişkin nasıl yargıda bulunulduğunu açıkladığı bir kısmı alıntılar. Berkeley tekrar uzaklığın kestirilmesinin çizgi ve açılarla olmadığını belirtir (Berkeley, *New Theory*, Appendix, s. 237-238).

*The Theory of Vision Vindicated and Explained*³⁸ eserini *New Theory*'e dönük yazılmış olan ve bir gazetede yayınlanan eleştiriye cevaben 1733 yılında yazan (Copleston, 1998: 13) Berkeley, bu eserinde algı kuramının kısa bir özetini verir. Duyu aracılığıyla algılanan şeylerin doğrudan algılanmadığını düşünen Berkeley, uygun ve doğrudan objeler vasıtasıyla o duyumun nesnesi olmayan sadece imgelemin ya da diğer duyumların nesnesi olan diğer şeylerin zihne sunulabileceğini belirtir. Böylece Berkeley, duyumun nesnesi olan seslerin duyum tarafından doğrudan algılandığını ve başka bir duyum tarafından algılanmadığını belirtir. Berkeley, burada seslerin veya kelimelerin aracılığıyla ileri sürülen şeylerin duymanın nesnesi olmasının mümkün olmayacağını ileri sürmektedir (Berkeley, *Theory of Vision Vindicated*, 9)³⁹.

---

³⁸ Çalışmamızda Berkeley'in **The Theory of Vision Vindicated and Explained** adlı eserinden yapacağımız alıntılar, 1949 yılında Thomas Nelson and Sons Ltd tarafından yayınlanan ve editörlüğünü A.A. Luce ile T. E. Jessop'un yapmış olduğu **The Works of George Berkeley: Bishop of Cloyne** adlı eserden yapılmıştır.

³⁹ Çalışmamızda Berkeley'in **New Theory of Vision or Visual Language Shewing the Immediate Presence and Providence of a Deity Vindicated and Explained** adlı eseri, bu alanda yapılan çalışmalarda da yapıldığı gibi, kısaca **Theory of Vision Vindicated** olarak belirtilecektir.

Berkeley, her bir duyuma has olan nesnelere her ne kadar doğru ve kesin olarak sadece o duyum tarafından algılandığı da bu nesnelere başka duyular aracılığıyla imgeleme (imagination) sunulabileceklerini düşünür. O, bu nedenle bütün duyuların nesnelere bütün duyulur şeyleri temsil eden (tasarımlayan) hayal gücünün (imagination) nesnelere haline geldiğini belirtir. Sadece görme yoluyla doğru bir biçimde algılanan bir renk mavi ya da kırmızı sözcüklerinin duyulması üzerine hayal gücü tarafından kavranır. Berkeley, rengin birincil ve özgün olarak görmenin nesnesi olduğunu ikincil olarak da imgelemenin nesnesi olduğunu belirtir (Berkeley, Theory of Vision Vindicated, 10).

Doğrudan algılanan duyum nesnelere idea olarak da adlandırılan Berkeley'e göre bu ideaların nedeni ya da onları üreten güç duyumun nesnesi olmayıp kendinde olarak algılanmazlar. Yani söz konusu neden ya da güçler, duyular tarafından algılanan nesne ya da ideaların etkilerinden sonuç olarak çıkarılırlar. Berkeley, duyularından bir kuvvet, neden ve etkenin çıkarılabileceğini ama kuvvet, etken ya da aktif varlık üzerinden ideaların çıkarılamayacağını belirtir (Berkeley, Theory of Vision Vindicated, 11).

İdeaların nedeninin duyumun bir nesnesi olmayıp aklın bir nesnesi olduğu sonucuna varan Berkeley, bizim nedene ilişkin bilgimizin ideanın kuvveti tarafından ölçüldüğünü ileri sürer. Berkeley, bu nedenle dışsal neden ve gücün mutlak doğasına ilişkin hiçbir şey söyleyemeyeceğimizi belirtir. Zira onlar, duyumuzun ve algımızın nesnelere değildirler. Berkeley, bu nedenle duyulur bir nesnenin adının anlaşılır bir duyumun tanımlanmasında kullanılmasının mutlak dışsal bir nedenin ya da gücün var olduğuna işaret etmediğini belirtir (Berkeley, Theory of Vision Vindicated, 12).

Berkeley, birbirleriyle bağlantılı olan ideaların basit bir şekilde neden ve sonuç ilişkisi altında konumlandırıldığını, ama kesin ve felsefi bir gerçeklik olarak onların sadece gösterilen şeyin göstereni olarak birbirleriyle ilişkilendirilebileceğini belirtir. Berkeley, idealarımızı bildiğimizi ve yine bir ideanın başka bir ideanın nedeni olamayacağını bildiğimizi belirtir. Berkeley, duyularımızın kendilerinin nedeni olmadığını da bildiğimizi düşünür. Bu nedenle onlardan ve bizden farklı başka

bazı etkili nedenlere sahip olmaları gerektiği düşünülür (Berkeley, Theory of Vision Vindicated, 13).

Berkeley, görmeye olan ilgisinin amacının dokunmayla ilgili görme ideaları olan ve duyularımız tarafından algılanan efekt ve görünüşlerin ele alınmasının, bir ideanın nasıl başka bir duyuma ait ideayı önerdiğinin araştırılması ve görülebilir şeylerin nasıl da dokunulur şeyleri önerdiğinin soruşturulması olduğunu belirtir (Berkeley, Theory of Vision Vindicated, 14).

Matematikçiler ve filozoflar arasında birincil ve ikincil nitelikler ayrımı üzerinden farklı ideaların her iki duyumun ortak ideaları olduğuna dair şüphe duyulmaz bir ilkenin olduğunu ileri süren Berkeley, görme ve dokunmanın hiçbir ortak nesnesi, ideasının ya da idea türünün olmadığını gösterdiğini dile getirir (Berkeley, Theory of Vision Vindicated, 15).

Görülür ve duyulur şeyler arasındaki bağlantı, ilişki ve farklılıkların, bunların doğası, etkisi ve anlamının optik yazarları tarafından dikkate alınmadığından bahseden Berkeley'e göre görmeyi anlamak için filozofik bir tarzda yazılacak bir tez göz, sınırlar, bedeninin doğası, kırılma, ışığın hareketi ve hatta geometrinin başvurduğu çizgi ve açılar kadar gereklidir. (Berkeley, Theory of Vision Vindicated, 37).

Zihnin ya da ruhun bir şeyi nasıl gördüğünü açıklamayı felsefeye ait bir görev kabul eden Berkeley'e göre belirli çizgiler halinde hareket eden parçacıklar, kırılan ya da yansıtılan ışık ışınları ve açıları kapsayan kesitler geometrinin alanıdır. O, görme duyumunu gözün mekanizması yoluyla hesaplanmasının ise anatomi ve deneylerin işi olduğunu belirtir (Berkeley, Theory of Vision Vindicated, 43). Görüleceği üzere Berkeley, görmeyi açıklama çabasında üç farklı disiplinden bahsetmektedir: Felsefe, geometri ve anatomi. O, geometriye fazla bir görev biçen optik yazarlarını eleştirip geometrinin görme olgusunun açıklanmasındaki yerini oldukça sınırlandırmaktadır. Yine böylesi bir kategorileştirme göz önünde bulundurulduğunda Descartes görmeyi hem geometrik açıdan hem de anatomi açısından incelemiş, ama felsefi açıdan bu konuyla ilgilenmemiş sayılabilir. Berkeley, görmeyi açıklama çalışmaları arasında

açık bir ayırım yapmış olsa da, çalışmalarının söz konusu üç farklı disiplinden nüveler taşıdığı iddialarından kurtulamamıştır.

Hara, Berkeley'in *New Theory*'e bir optik yazarı gibi başladığını, görmeyi ve dokunmayı etkileyen şeyin bir ve aynı olduğu önyargısının okurlarını memnun ettiğini, sonra giderek bu önyargının altını oyduğunu ve nihayet, görme ve dokunma idealarının heterojen olduğu iddiasını savunarak bir filozof gibi çalışmayı bitirdiğini belirtir. Hara, Berkeley'in görme ve dokunma idealarının heterojen olduğu iddiasını, onun görme kuramının ana sütununu oluşturduğunu eklemeden de geçmez (Hara, 2004: 104).

Berkeley, geometri ve anatominin pratik faydalar sağladığını, görme sorunlarına neden olan kusurların çözümüne faydalı olduklarını belirtir. Ona göre felsefe, ruhun bir yeteneği olarak görülen görmenin gerçek doğasını anlamamızı sağlar. Berkeley, dokunulur idealardan farklı olan bir idea grubunun nasıl olur da dokunulur idealar ile zorunlu bir ilişki kurulduğunu soruşturur ve böylece doğanın yaratıcısı tarafından kurulan keyfi bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşır (Berkeley, *Theory of Vision Vindicated*, 43).

SONUÇ

Günümüze kadar kalabilmiş olan fragmanlar ve felsefe metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla görme konusu, Antik Yunanlı bilge ve filozoflarının sıklıkla gündeminde olmuştur. Çünkü Antik Yunan düşünürlerine göre gerçeklik ile görülebilirlik arasında güçlü bir bağ vardır. Bu düşünürler sadece gerçekliğin doğruluğunu değil, düşünmenin kendisini de görme üzerinden tanımlıyorlardı. Bu nedenle duyular arasında en çok görmeye değer veriliyor, gözlerin şahitliğinin kulakların şahitliğinden daha doğru olduğu kabul ediliyordu.

Antik Yunan filozoflarının optiğe ve optikle ilgili konulara ilişkin düşünceleri ile felsefi düşünceleri ve felsefe sistemleri arasındaki ilişki incelendiğinde, fotolojiye dair görüşleri ile felsefi görüşleri arasında güçlü bir bağ olduğu görülür. Bu duruma ilişkin tespitlerde bulunan kimi çağdaş düşünürler, felsefe tarihinin fotoloji tarihi ile iç içe olduğunu ve ışığın doğasına ilişkin görüşler ile varlık ve varoluşa ilişkin görüşlerin içiçeliğinin söz konusu olduğunu iddia etmişlerdir.

Antik Yunan düşüncesinde görmeye ilişkin kuram geliştiren bir çok düşünür ve filozof bulunmaktadır. Görmeye ilişkin bir kuram geliştiren erken dönem düşünürler arasında atomcular da yer almaktadır. Genel olarak atomcuların görme olgusunu, gören gözün ve görülen objenin ortama yaydığı atomların etkisine ve etkileşimine indirgedikleri söylenebilir. Belli bakımlardan kendi aralarında kısmi ayrılıklara sahip olsalar da atomcuların hemfikir oldukları konu, bütün duyuların duyu organları ile gerçekleşen temas veya temaslar sonucunda meydana gelmesidir. Hemfikir olunan bu anlayışa göre görmek, nesnelere yayılan materyal akımının göze ulaşması ile gerçekleşir.

İlk örneklerinden birisinin atomcularda kendisini gösterdiği görme kuramlarının tarihsel seyri incelendiğinde, görme olayının gerçekleşmesinde görme organı ile görülen nesne arasında dolaylı da olsa bir fiziksel temasın etkili olduğu söz konusu edilir. Ortaya koydukları görme kuramından anlaşıldığı kadarıyla atomcular, bu anlayışın belirgin bir ilk örneğini sunmuşlardır.

Antik yunan düşüncesindeki sistematik felsefe anlayışının başlatıcısı olarak değerlendirilen Platon'un optik anlayışından öncesi optik anlayışlarından en belirgin bir diğeri ise, Empedoklesinkidir. Gözü gece yanan bir fenere benzeten Empedokles'e göre görmenin gerçekleşmesi gözden yayılan ışınların objeye ulaması yoluyla gerçekleşir.

Görmek konusunda Atomcuların görüşleri ile Empedokles'in görüşlerinde çözümsüz kalan yanları, onları uzlaştırmak yoluyla çözmeye yönelik düşünür, Platon'dur. Platon, mağara alegorisinde, güneş ışığını iyi ideası olarak tanımlamış, bu ideayı görülen dünyada ışığı yaratan ve dağıtan olarak, kavranan dünyada ise doğruluk ve kavrayışın kaynağı olarak göstermiştir.

Empedokles ile Demokritos'un görmeye ilişkin düşüncelerini uzlaştırmaya çalışan Platon, görmeye ilişkin var olan iki ana kuramı birleştirmiş, kuramında gözden yayılan ışın ile güneş ya da ateşten yayılan ışına yer vermiştir. Platon da göz ile nesne arasında bir medium bulunduğunu savunmuş ve görmenin bu medium aracılığıyla oluştuğunu belirtmiştir. Bu kuramda, gözden yayılan ışık ile gün ışığının birleşmesi, gören göz ile görülen nesne arasında güçlü bir optik medium oluşturmakta ve bu medium sayesinde görülen nesne ile gören ruh arasında bir bağ kurulmaktaydı.

Aristoteles ise Platon'un savunmuş olduğu gözden objeye doğru ışık yayılımını reddetmiş ama yine de hocasının bahsetmiş olduğu gören gözle görülen nesne arasındaki optik bağı kabul etmiştir. Aristoteles'in görme kuramının en önemli ayağı olan medium kavramı, Platon'un savunmuş olduğu gibi, görülen nesne ile gözleyen arasında bir bağ kurmaktaydı. Aristoteles, renge sahip olan şeylerin direkt olarak göz ile temas halinde olmaları durumunda görülmeyeceklerini, görmenin gerçekleşmesi için mediumun olması gerekliliğini savunur. Bu nedenle, Aristoteles'in görme kuramında görme dolaylı bir temas üzerinden gerçekleşir.

Aristoteles, fiziksel dış ortamda ışık olmaksızın görmenin mümkün olmamasından hareketle, gözün içinde de ışık olmaksızın görmenin gerçekleşemeyeceğini ileri sürer. Gözün içinde ışık olabilmesi için, dışarıdan gelen ışığa ihtiyaç vardır. Dıştan

gelen ışının göze ulaşması için gözün içinde geçirgen şeffaf bir mediumun bulunması gerektiğini düşünen Aristoteles'e göre bu medium havadan ziyade su'dur. Aristoteles'in temel kavramı olan medium transparan bir özelliğe sahiptir. Ona göre ışık, transparan olanın rengidir. Bu nedenle transparanlık sadece havaya ya da suya özgü olmayıp bütün maddelerde çeşitli derecelerde bulunmaktadır.

Aristoteles, renk konusunu açıklarken görsel algının, nesne ile görme organı arasındaki mediumda algılanan nesne tarafından kurulan bir süreçten dolayı geliştiğini ileri sürer. Ona göre görsel algılama yayılma değil, temastır. Aristoteles, her ne kadar extramission kuramını reddetse de, genel olarak bu kuramın savunucularının dile getirdiği görme ile temas arasındaki analogiyi kabul eder.

Aristoteles'in görme ve renk konusundaki görüşleri, kendisinden sonraki felsefe ve optik tarihinde oldukça belirleyici ve etkili olmuştur. Aristoteles sonrası Ortaçağ düşüncesinin mirasının yanı sıra Aristoteles'in optik ile ilgili düşünceleriyle belli başlı hesaplaşan ve bu çalışmanın da kendisini merkeze aldığı ilk filozof Descartes'tir. Descartes, bilgiyi iki temel öge arasındaki ilişki üzerinden, yani bilen özne ile bilinen nesne arasındaki ilişki üzerinden ele alır. Bu bilgi anlayışı onun, o dönem hakim olan felsefi dizgenin dışında yer alan düalist felsefesinin sonucudur. Descartes'ın felsefesinin bu yönü, onun Aristotelesçi gelenekle hesaplaştığı ve bu gelenekle arasına mesafe koyduğunu göstermektedir.

Descartes'ı "Ego cogito ergo sum" çıkarımına ulaştıran akıl yürütmedeki çıkış noktalarından biri duyulara, bilgi edinme konusunda güvenilmeyeceği görüşüdür. Bu belirlenim, onun algı kuramının ve doğal olarak da felsefi dizgesinin temel taşlarından biridir. Descartes, sadece algı kuramı konusunda Aristotelesçi gelenek ile hesaplaşmamış, Aristoteles'in doğa felsefesine karşı kendi mekanik doğa felsefesini de geliştirmiştir. Descartes, bu mekanik doğa felsefesine paralel bir görme kuramı oluşturmuştur. Descartes, kendi görme kuramını geliştirirken, görme sorununu geometrik açıdan ele alan Antik Yunan düşünürlerinin yaklaşımlarına benzer bir tavır sergilemiştir.

Descartes'in görme kuramının belirgin yanlarından biri, onun fiziksel temas ile görmek arasında bağ kurarak oluşturduğu 'bastonla görmek' anlayışıdır. Descartes, doğuştan görme engellisi olan bir kişinin elindeki baston aracılığıyla 'gördüğünü' belirterek temas ile görme arasında bir analogi yapar ve teması görmeye ilişkin bir model olarak ileri sürer.

Descartes, olağan görmenin gerçekleşmesi konusunda, aydınlık nesnelere gelen ışınların hızlı bir şekilde medium olan havadan ve diğer transparan cisimlerden geçip göze ulaşmasına benzer bir şekilde doğuştan görme engellisi olan kişilerin elleri ya da bastonları üzerinden nesnelere fark ettiğini ileri sürer. Descartes, söz konusu bu fark etme edimini, bastonlarla cismin konumunun ve büyüklüğünün doğal geometri aracılığıyla bilinmesi olarak açıklar.

Descartes'ın baston analogisi ile açıkladığı görme kuramı extramission ve intromission görme kuramlarının bazı yönlerini içermektedir. Özellikle bastonun nesnelere doğru hareketi ve cisimlerin bastona karşı gösterdikleri direnç üzerinden cisimlerin konumlarının ve hareketinin algılandığını savunan bu kuram, objelerin sadece gözümüze gönderdikleri bir etki ile değil ama aynı zamanda gözlerimizden onlara yönelen bir etki ile de görüldüklerini savunur. Descartes'ın görme kuramının bu açıdan Platon'un görme kuramına benzediğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Zira Platon'un görme kuramında gözden çıkan ışınlar ile cisimden gelen ışınlar ortada bir yerde buluşmakta ve bu şekilde görme edimi gerçekleşmektedir.

Descartes, görme kuramında kullandığı medium anlayışını bir fıçı analogisiyle ifade etmiştir. Fıçı analogisi üzerinden Descartes'in anlatmış olduğu medium kavramı ile görme engellisi olan kişinin kullanmış olduğu bastonlar aynı rolü oynamaktadır. Fıçı, gelen üzümleri alttaki iki delikten üzüm suyu olarak akıtırken bastonlar da değdiği cisimlerin oluşturmuş olduğu direnci ele ulaştırmaktadırlar. Descartes'a göre medium sadece ışığı iletmekte, bu iletimi gerçekleştirirken onun farklı bir algılanma biçimine dönüştürmektedir. Görme engellisi olan kişinin kullandığı baston da cisimlerin direncini ellerin hissedebileceği bir uyarıcıya dönüştürerek söz konusu kişinin mekanı ve cisimlerin bazı niteliklerini bu basınç ve titreşim dalgalarıyla

algılamasını sağlamaktadır. Bu şekilde, Descartes'ın mekanik görme kuramı, görmeyi temasın bir formuna dönüştürmektedir.

Descartes, resimsel görüntülerin fiziki objelerden çıkararak görmeyi sağlayan organik sisteme ve oradan da beyne doğrudan optik görüntü olarak aktarıldığını savunan görüşe karşı çıkarken, görüntülerin dışında işaret ve kelime gibi hiçbir şekilde nesnelere benzemeyen şeylerin de zihnimizi uyardığını belirtir. Ona göre, duyu organlarının, algıladığımız nesnelere görüntülerini beynimize gönderdiklerini farz etsek dahi bu görüntülerin, temsil ettikleri nesnelere benzediklerine ilişkin hiçbir kanıt ileri sürülemez.

Descartes, görüntü ile görüntünün temsil ettiği nesne arasındaki dolaysız ilişkiyi reddetse de görüntü ile onun temsil ettiği şey arasındaki bağı ya da başka bir deyişle duyu ile duyum arasındaki bağı koparmamıştır. Descartes, temsiliyetin olması için duyu ile duyumun arasında bir ayrımın olması gerektiğini düşünür. Descartes'ın bu representasyonalist kuramının, yaşadığı dönemde hakim olan Aristotelesçi duyu kuramına karşı geliştirilmiş olan bir reddiye olduğunu söylemek yanlış olmaz. Aristoteles renk, ses ve sıcaklık gibi duyulur niteliklerin duyumu sağlayan maddelerde yer alan formlar olduğunu düşünüyordu. Ona göre duyu algısı aynı formların, bu formlara duyarlı olan ruha ulaşmasıyla oluşuyordu.

Descartes, yaptığı bu ayrımın yanı sıra, gözün arka kısmına düşen görüntülerin, bu görüntülerin oluşmasında rol oynayan nesnelere belli bir biçimde benzediğini ileri sürer. Descartes böylece, bir cismin aynadaki mekanik görüntüsü ile, bir gözlemcinin bir nesneye bakarak çizdiği resim arasındaki yüksek benzerliğin izah edilebilmesine imkan tanıyarak, bu konuda yapılabilecek itirazların da önünü almış olur.

Descartes'ın görme kuramının zorlu yanlarından biri de, maddi bir yapı ve işleyişi olduğunu düşündüğü sınırlar üzerinden iletilen duyuşal uyarıların ruhu nasıl etkilediği sorunudur. Bu durum onun düalist felsefesinin temel sorunlarından birine, Descartes'ın kopardığı ve ondan sonraki dönemde filozofların bir türlü bağlayamadığı beden ile ruh arasındaki ilişkiye işaret eder. Descartes, bu ilişkinin

beyindeki tek asimetrik yapı olan epifiz bezi üzerinden kurulduğunu ileri sürer. Öyle anlaşılıyor ki Descartes, zihin ile beden ilişkisini genel olarak nasıl çözmeye çalışmışsa, görüntü ile görüntünün temsil ettiği nesne arasındaki ilişkiyi de aynı şekilde çözmeye çalışmıştır.

Descartes, görmenin önemli bir ögesini oluşturan derinlik ve uzaklık konusunu mekanik bir tarzda ele almış, gözün uzaklığa ilişkin algısının ve dolayısıyla mesafenin niceliğine ilişkin değerlendirmelerinin doğal bir geometri ile gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Descartes'ın uzaklığın algılanmasına ilişkin düşünceleri, onun doğada olup bitenlere ilişkin ne türden bir mekanist kavrayış biçimi geliştirdiğine dair önemli veriler sunar. Descartes'ın doğal geometri olarak tanımladığı bu geometri, a priori olarak doğaya uygulanan bir geometri olarak görülebilir.

Görme kuramı ile algı kuramı arasında paralellik bulunan Berkeley ise bir ideanın, ideadan başka bir şeye benzemeyeceğini, bir renk ya da şeklin de, bir renk ya da şekilden başka bir şeye benzemeyeceğini belirterek, ideaların kopyalarının ya da benzerlerinin düşünmeyen bir tözde ya da zihinde olmayacağını belirtir. Berkeley, bu düşüncesiyle Descartes'ın algı kuramına ve doğal olarak onun representatif algı kuramına karşı çıkar. Descartes, duyum ile duyuma yol açan nesnelere arasında bir benzerliği reddetse de bu ikisi arasındaki temsiliyet ilişkisini savunmuştur. Oysa ki Berkeley'in bu bağı tamamen ortadan kaldırdığı söylenebilir.

Nesneleri oluşturan asli öğeler olarak Locke'un birincil nitelikler ile ikincil nitelikler arasında ayırım yapmasına karşı çıkan Berkeley'e göre yayılma, şekil, hareket gibi birincil nitelikler, zihin ya da algı olmaksızın özdeksel töz olarak var olamazlar. Berkeley, böylece immateryalizm olarak da bilinen dizgesini oluşturmuştur. Berkeley'e göre, bu dizgeye karşı geliştirilecek olan argümanların başında, mekansal nesnelere olmayan bu ideaların uzaklık ve yakınlık gibi mekansal bir ilişki içinde tasarlanmalarının nasıl mümkün olabileceğidir. Çünkü, idea olarak görülmeyen nesnelere mekansal uzaklık ve yakınlık ilişkisinin izahının verilmesi mümkünken, mekansal nesnelere olmamalarından dolayı idealar arasında bu türden bir ilişkinin

gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir.

Berkeley, haklı olarak söz konusu argümanı onun immateryal dizgesini boşa çıkaracak bir iddia olarak görüyordu. Berkeley, bu nedenle, uzaklık konusuna önem vermiş ve hatta ilk eseri olan *Essay*'i bu konuda kaleme almıştır. Berkeley, uzaklığın ve dışarıdalığın doğrudan görme sayesinde algılanmadığını savunmuş, uzaklık ve dışarıdalık izleniminin aslında görmeye eşlik eden duyular aracılığıyla oluştuğunu belirtmiştir. Buradan da görüleceği üzere Berkeley'e göre uzamsal bir dışsallık bulunmamakta, hiçbir duyum algılayana dışsal olmadığı gibi, bir duyum olarak görme de algılayana dışsal değildir. Bunlar da göstermektedir ki Berkeley, görme edimini zihinde gerçekleşen bir süreç olarak görmektedir.

Berkeley, Descartes'ın savunmuş olduğu representatif kurama karşı, idealar arasında neden-sonuç ilişkisine benzer bir ilişkinin bulunduğunu, ama bir ideanın başka bir ideanın nedeni olamayacağını belirtir. Berkeley, idealar arasındaki ilişkinin neden-sonuç ilişkisinden ziyade gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkiye benzediğini düşünür. Bu ilişki zorunlu olmayan, keyfi bir ilişkidir.

Berkeley'e göre optik yazarları ve tabii ki Descartes, uzaklığın kestirilmesi meselesinde insanların doğal geometriye dayanan matematiksel bir işlem yaptıklarını düşünürler. Ama o, bunun mümkün olmadığını düşünür. Doğal geometri konusunda Berkeley, Descartes gibi düşünmez. Ona göre bu yaklaşım, uzaklık fenomenini karışık bir hale getirir. Berkeley, bu durumu daha açık hale getirmek için Descartes'ın görme engellisi kişinin elinde tutmuş olduğu iki çubuk ile uzaklığı algılayabildiği varsayımına başvurur. Berkeley, görme engellisinin uzaklığı algıladığı kabul edilirse, aslında uzaklık fenomeninin de görmeye ilişkin bir husus olmadığının kabul edildiğini belirtir. Berkeley, buradan hareketle uzaklığın kendisinin, belli bir uzaklığa yerleştirilen şeylerin ve bunların idealarının gerçek anlamda görme aracılığıyla algılanmadığı sonucuna ulaşır. Ona göre, Descartes gibi doğal geometriyi savunanlar, aslında duyulur idealar ile görülür ideaları birbirlerine karıştırmaktadırlar. Çünkü uzam, dışarıdalık ve uzaklık görmenin nesnelere değillerdir.

Berkeley, söz konusu akıl yürütmesinin devamında görme ile dokunmanın nesnelere farklı olduğu sonucuna ulaşır. Günlük dilde görülür idealar kombinasyonu ile dokunulur idealar kombinasyonu aynı adı taşımaktadır. Bu aynılık sadece dilin özensiz kullanımından ileri gelmektedir. Bu sonuç bir açıdan görme kuramlarının açıklamakta güçlük çektiği sorunlara daha geçerli yanıtlar vermektedir. Berkeley, bu sayede görülür büyüklük ile dokunulur büyüklük arasında ayırım yapar. Dokunulur büyüklüğün uzaklığa bağlı olmaksızın aynı kaldığını belirten Berkeley, sadece görünür büyüklüğün uzaklığa bağlı olarak değiştiğini kabul eder.

Berkeley, mekansal nesnelere ilişkin terimlerin dokunulur objelere ilişkin terimler olduğunu fakat, görmeye ilişkin ideaları ifade eden terimler olmadıklarını düşünür. Ama o, zihnin deneyim yoluyla görmeye ve dokunmaya ilişkin birçok idea arasında bağ kurduğunu, algı sayesinde de, görülür şeylerin konumuna ilişkin hızlı ve doğru yargılarda bulunduğunu belirtir.

Descartes'ın ve Berkeley'in görme kuramları, onların felsefi dizgeleriyle uyumludur. Descartes'ın felsefesinde görülen düalizm aynı şekilde onun görme kuramında da görülür. Descartes, genel olarak dizgesinde bu düalizmi ve töz dönüşümlerini açıklayamamasında olduğu gibi, görme kuramında da sorunlar yaşar. Berkeley ise, immateryal yaklaşımı uyarınca konumlandığı algıya paralel bir görme kuramı geliştirmiştir.

Descartes, algı kuramında farklı duyu algılarını tek bir algı içinde bireştirirken, Berkeley tek bir algıyı oluşturduğu düşünülen ideleri farklı duylardan gelen ideler şeklinde sınıflandırmaya, özellikle de görme duyusu ile dokunma duyusunun ortak sanılan idelerini birbirinden ayırmaya çalışmıştır.

Descartes, görmeyi mekansal bir kodlamaya dönüştürürken, dokunma duyusunun da görme duyusu gibi bu mekansal kodlamada ortak bazı fonksiyonlara sahip olduğunu düşünmüştür. O, buradan hareketle cisimlerin konumlarının, analitik geometride x ve y koordinatları üzerinden cisimlerin konumlarının belirlenmesine benzer bir şekilde belirlenebileceğini ileri sürmüştür. Onun bu şekilde yorumlanabilecek olan görme

kuramı ile bilgi kuramı arasında bir paralellik görülür. Descartes'ın görme kuramı dünyayı içinde bulunulan bir çevren olarak görmez, bu kuramda gören özne dünyayı adeta karşısına alır. Gören göz ya da gören özne görülen nesnenin ya da görülenin dünyanın dışında durur. Descartes'ın x ve y koordinatları üzerinde bir cismin yerinin belirlenmesine benzer bir anlayışla oluşturulacak bir görme kuramı yakınlık ve uzaklık derinlikten yoksundur. Zira derinlik ancak gören gözün görülen dünyanın ya da çevrenin içinde ortaya çıkar.

Berkeley, görme edimini cisimlerin geometrik konumlarının tespit edilmesi olarak tanımlayan ve bu edim sırasında kullanılan bütün duyuları görme algısının bir parçası olarak kabul eden yaklaşımdan ayrışır. Ona göre bu duyuların her birinin sunduğu idealar birbirlerinden farklıdır ve tek bir idea farklı iki duyu tarafından zihne sunulmaz.

Görüleceği üzere her iki filozof felsefi dizgelerine ve özellikle de bilgi kuramlarına uygun bir görme kuramı geliştirmişlerdir. Berkeley'in ilk eseri onun görme kuramına ilişkindir. Oysa ki Descartes açısından durum biraz farklıdır. Descartes'ın da Berkeley kadar görme kuramına önem verdiği söylenebilir, ama onun, Berkeley gibi önceliğini görme kuramına verdiğini söylemek mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Abbott, Thomas K.: Sight and Touch: An Attempt to Disprove The received (or Berkeleian) Theory of Vision, London: Lognman, Roberts and Green, 1864.
- Archer, R.D., Hind, M.A.: The Timaeus of Plato, London: Macmillan And Co., 1888.
- Aristoteles: "On Colours", The Complete Works of Aristotle, ed. J. Barnes, çev. T. Loveday, E. S. Forster, New Jersey: Princeton University Press, 1984.
- Aristoteles: "Metaphysics", The Complete Works of Aristotle, ed. J. Barnes, çev. W. D. Ross, New Jersey: Princeton University Press, 1984.
- Aristoteles: "On The Soul", The Complete Works of Aristotle, ed. J. Barnes, çev. J. A. Smith, New Jersey: Princeton University Press, 1984.
- Aristoteles: "Sense and Sensibila", The Complete Works of Aristotle, ed. Barnes, J. çev. J. I. Beare, New Jersey: Princeton University Press, 1984.
- Berkeley, George: "An Essay towards a New Theory of Vision", The Works of George Berkeley Bishop of Cloyn, ed. Luce, A. A., Jessop, E. E., c. 1, Thomas Nelson and Sons Ltd., 1948.
- Berkeley, George: " Theory of Vision Vindicated", The Works of George Berkeley Bishop of Cloyn, ed. Luce, A. A., Jessop, E. E., c. 1, Thomas Nelson and Sons Ltd., 1948.

- Berkeley, George: "Three Dialogues between Hylas and Philonous", The Works of George Berkeley Bishop of Cloyn, ed. Luce, A. A., Jessop, E. E., c. 2, Thomas Nelson and Sons Ltd., 1949.
- Berkeley, George: "Treatise Concerning The Principles of Human Knowledge" The Works of George Berkeley Bishop of Cloyn, ed. Luce, A. A., Jessop, E. E., c. 2, Thomas Nelson and Sons Ltd., 1949.
- Berkeley, George: "Alciphron, or Minute Philosopher", The Works of George Berkeley Bishop of Cloyn, ed. Luce, A. A., Jessop, E. E., c. 3, Thomas Nelson and Sons Ltd., 1950.
- Berman, David: "Berkeley's Life and Works", The Cambridge Companion to Berkeley. ed. Winkler, K. P., New York: Cambridge University Press: New York, 2005. pp.13-33.
- Bernam, David: Berkeley and Irish Philosophy, London, New York: Continuum, 2005.
- Blumenberg, Hans: "Light as a Metaphor for Truth: At the Preliminary Stage of Philosophical Concept Formation", Modernity and the Hegemony of Vision, ed. David Michael Levin. California: California University of California Press, 1993.
- Cannon, J.A.: The Oxford Companion to British History, Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Cevizci, Ahmet: İlkçağ Felsefesi, İstanbul: Say Yayınları: 2014.
- Cheselden, William: "An account of oma observations made by a young gentleman, who was born blind, or lost his sight so early,

that he had no Remembrance of ever having seen, and was couch'd between 13 and 14 years of age", Philosophical Transactions of the Royal Society of London, No: 35, 1727, pp. 447-450.

- Codellas, Pan. S.: "Alcmeon of Croton: His Life, Work, and Fragments", Proceedings of the Royal Society of Medicine, 25(7), 1932, pp.1041-1046.
- Comte, Fernand: Mitoloji Sözlüğü, çev. Mukadder Arslan, İstanbul: Zed Yayın, 2000.
- Cook, Monte: "Descartes Alleged Representationalism", History of Philosophy Quarterly, c. 4, sy. 2, 1987, pp. 179-195.
- Copleston, Frederick: Felsefe Tarihi: Berkeley Hume. çev. Aziz Yardımlı, c. 5, İstanbul: İdea, 1998.
- Copleston, Frederick: Felsefe Tarihi: Descartes. çev. Aziz Yardımlı, c. 4, Bölüm A, İstanbul: İdea, 2010.
- Cummis, Phillip D.: "On the Status of Visuals in Berkeley's New Theory of Vision", Essays on the Philosophy of George Berkeley, Library of Congress Cataloging in Publication Data, Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, c. 29, 1987, pp. 165-194.
- Darrigol, Olivier: A History of Optics From Greek Antiquity to the Nineteenth Century, New York: Oxford University Press, 2001.
- De Rosa, Raffaella: Descartes, The Puzzle of Sensory Representatiton, New York: Oxford University Press, 2010.

- Derrida, Jacques: Writing and Difference, çev. Alan Bass, London: Routledge Classics, 2001.
- Descartes: "Discourse and Essays", The Philosophical Writings of Descartes, çev. J. Cottingham, R. Stoothoff, D. Murdoch, c. 1, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Descartes: "Letters", The Philosophical Writings of Descartes, çev. J. Cottingham, R. Stoothoff, D. Murdoch, c. 3, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Descartes: "Principles of Philosophy", The Philosophical Writings of Descartes, çev. J. Cottingham, R. Stoothoff, D. Murdoch, c. 1, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Descartes: "Meditations on First Philosophy", The Philosophical Writings of Descartes, çev. J. Cottingham, R. Stoothoff, D. Murdoch, c. 2, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Descartes: "Rules for the Direction of the Mind", The Philosophical Writings of Descartes, çev. J Cottingham, R. Stoothoff, D. Murdoch, c. I, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Descartes: "The Meteorology", The World and Other Writings, çev. ve ed. Stephen Gaukroger, Cambridge: Cambridge University, 2004.
- Descartes: "The Treatise on Light", The World and Other Writings, çev. ve ed. Stephen Gaukroger, Cambridge: Cambridge University, 2004.
- Descartes: "The Treatise on Man", The World and Other Writings,

- çev. ve ed. Stephen Gaukroger, Cambridge: Cambridge University, 2004.
- Descartes: Duygular ya da Ruh Halleri, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2015.
- Diels, Herman: The Pre-Socratic Philosophers, çev. K. Freeman, Oxford: Basil Blackwell, 1953.
- Empedokles: The Fragments, çev. W. E. Leonard, Chicago: The Open Court Publishing Company, 1908.
- Epikuros: The Extant Remains, çev. Chril Bailey, Oxford: Oxford University Press, 1926.
- Flew, Antony: "Was Berkeley a Precursor of Wittgenstein?", George Berkeley, Alciphron in Focus, ed. D. Berman, London and New York: Routledge, 2003, pp. 214-226.
- Fraisopi, Fausto: "Horizon and Vision, The Phenomenological Idea of Experience Versus the Metaphysics of Sight", Studies in Phenomenology. sy. 4, 2015, pp. 124-145.
- Galili, Igal: Excuse to The History of Image Concept and Vision: From Pythagoras to Kepler, Jerusalem, 2010.
- Galison, Peter: "Descartes's Comparisons: From the Invisible to the Visible", History of Science Society, c. 75, No. 2, 1984, pp. 311-326.
- Gaukroger, Stephen: Descartes' System of Natural Philosophy, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Gendlin, Eugene T.: Line By Line Commentary on Aristotle's De Anima,

- Newyork: Focusing Institute, 2012.
- Gibson, James J.: The Percetion of The Visual World, Cambridge: The Riverside Press, 1950.
- Hara, Akira: "Depht and Distance in Berkeley's Theory of Vision", History of Philosophy Quarterly, c. 21. No. 1, 2004, pp. 101-117.
- Hoenen, S. J.: "Descartes's Mechanism", Descartes, A Collection of Critical Essays, ed. W. Doney, London: Palgrave Macmillan, 1968, pp. 353-368.
- Homeros: The Iliad, çev. G. Chapman, Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2003.
- Jacomuzzi, A. C., Kobau, P., Bruno, N.: "Molyneux's Question Redux", Phenomenology and the Cognitive Sciences, sy: 2, 2003, pp. 255-280.
- Kahn, Charles H.: The Art and Thought of Heraclitus An edition of the fragments with translation and commentary, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Kline, David A.: "Berkeley's Divine Language Argument", George Berkeley, Alciphron in Focus, ed. D. Berman, 2003, pp. 185-199.
- Lee, Kyoo: Reading Descartes Otherwise: Blind, Mad, Dreamy, and Bad, New York: Fortham University Press, 2013.
- Lehoux, Daryn: "Observers, and the Embedded Eye; or, Seeing and Knowing in Ptolemy and Galen", The History of Seince Society, The University of Chicago Press, c. 98, Sayı 3, 2007, pp. 447-467.

- Lennon, T. M.: "Representationalism, judgment and perception of distance: further to Yolton and McRae", *Dialogue*, c. 19, sy 1, 1980, pp. 151-162.
- Levinas, Emanuel: *Sonsuza Tanıklık*. çev. M. Atıcı vd, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Lidell, Scott: *Greek-English Lexicon*, (Çevrimiçi)
<http://www.perseus.uchicago.edu/cgi-bin/philologic/getobject.pl?c.46:5:4.LSJ>, 07.04.2015
- Lindberg, David C.: *Theories of Vision from Al-Kindi to Kepler*, Chicago: The University of Chicago Press, 1976.
- Lloyd, Geoffrey: *Pneuma Between Body and Soul. Wind, Life, Health: Anthropological and Historical Perspectives*, c. 13, 2007, pp. 135-146.
- Locke, John: *An Essay Concerning Human Understanding*, ed. P. H. Nidditch, Oxford: Oxford University Press, 1975.
- Lucretius: *On The Nature of Things*, çev. M. F. Smith, Cambridge: Hackett Publishing Company, 2001.
- M. Ribe, Neil: "Cartesian Optics and the Mastery of Nature", *History of Science Society*, c. 88, No. 1, 1997, pp. 42-61.
- Mackenzie, Ann Wilbur: "Descartes on Life and Sense", *Canadian Journal of Philosophy*, c. 19, No. 2, 1989, pp. 163-192).
- Maul, N. L.: "Perception and Primary Qualities", *Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*, c. 1, 1978a, pp. 3-17.

- Maull, N. L.: "Cartesian Optics and the Geometrization of Nature", *The Review of Metaphysics*, c. 32, No. 2, 1978b, pp. 253-273.
- McDonough J.: "Descartes' 'Dioptrics' and 'Optics'", Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- McEvoy, James: Robert Grosseteste, New York: Oxford University Press, 2000.
- Merleau-Ponty, Maurice: *Göz ve Tin*. çev. A. Soysal, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2006.
- Morris, David: "Optical Idealizm and the Languages of Depth in Descartes and Berkeley", *The Southern Journal of Philosophy*, c. 35, 1997, pp. 363-392.
- Nardo, Don: *The Greenhaven Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*, London: Greenhaven Press, 2002.
- Nightingale, Andrea: "Night-Vision: Picurean Eschatology", *Arion: A Journal of Humanities and the Classics*, c. 14, No. 3, 2007, pp. 61-98.
- Osler, M. J.: "Descartes'S Optics: Light, the Eye, and Visual Perception", *A Companion to Descartes*. ed. J. Broughton, J. Cariero, 2008, pp. 124-141.
- Papalexandrou, Nassos: "Are There Hybrid Visual Cultures? Reflections on the Orientalizing Phenomena in the Mediterranean of the Early First Millennium BCE", *Ars Orientalis*, c. 38, 2010, pp. 31-48.
- Platon: *The Republica*, çev. Bloom, A. Harper Collins, 1991.

- Platon: Timaeus, çev. F. M. Cornford, Hackett Publishing Company, 1997.
- Plinius: Natural History, çev. H. Rackham, London: Harvard University Press, C. III, 1956.
- Preus, Anthony: Historical Dictionary of Ancient Greek Philosophy, Maryland: Scarecrow Press, INC, 2007.
- Rorty, Richard: Philosophy and the Mirror of Nature, Princeton: Princeton University Press, 1980.
- Ryan, William Francis: "Evil Eye", Encyclopedia of Witchcraft: The Western Tradition, ed. Richard Golden, c. 4, 2005.
- Sedley, D.: "Empedocles' Theory of Vision and Theophrastus's De sensibus", Rutgers University Studies in Classical Humanities, sy. 5, 1992, pp. 20-31.
- Siebers, Tobin: "The Blindspot in Descartes' La Dioptrique", French Issue: Perspectives in Mimesis, c. 94, No. 4, 1979, pp. 836-843.
- Siegel, R. E.: Galen On Sense Perception, Basel: S. Karger, 1970a.
- Siegel, R. E.: "Principles and Contradictions of Galen's Doctrine of Vision", Sudhoffs Archiv, Bd. 54. H.3, 1970b, pp. 261-276.
- Snyder, Joel: "Picturing Vision", Critical Inquiry, c. 6. No. 3, 1980, pp. 499-526.
- Sorell, Tom: Descartes, çev. C. Atila, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi,

- 2004.
- Störig, H.J.: İlkçağ Felsefesi: Hint, Çin, Yunan, çev. Ömer Cemal Güngören, Ankara: Yol Yayınları, 2000.
- Stratton, George Malcolm: Theophrastos and The Greek Physiological Psychology Before Aristotle, New York: Macmillan, 1917.
- Topdemir, Hüseyin Gazi: "Optik Biliminde Bir Öncü İbnü'l-Heysel", Kutadgubilig, sy. 3, 2003, ss. 107-126.
- Topdemir, Hüseyin Gazi: "Platon'da Bilgi Kaynağı Olarak Görme", Felsefe Dünyası, sy. 46, 2007, ss. 67-83.
- Topdemir, Hüseyin Gazi ve Unat, Yavuz: Bilim Tarihi, Ankara: Pegem Akademi, 2009.
- Thrane, Gray: "Proper Object of Vision", Journal of the History of Ideas, c. 38, No 2, 1977, pp. 243-260.
- Vasseleu, Cathryn: Textures of Light Vision and Touch in Irigaray, Levinas and Merleau-Ponty, London and New York: Routledge, 1998.
- Whewel, W.: The Mathematical Works of Isaac Barrow. Cambridge: Cambridge University Press, 1860.
- Winkler, Kenneth P.: Berkeley An Interpretation, Oxford: Clarendon Press, 2001.
- Wolf-Devine, Celia.: Descartes on Seeing, Epistemology and Visual Perception, United States of Amerika: Southern Illinois University Press, 1993.

Wolf-Devine, Celia.: Descartes' Theory of Visual Spatial Perception, Descartes's Natural Philosophy, ed. S. Gaukroger, J. Schuster, J. Sutton, 2000, pp. 506-527.

Yolton, J. W.: Perceptual Acquaintance From Descartes to Reid, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.

ÖZGEÇMİŞ

Muhammet Gözütok 1975 yılında Ankara'nın Polatlı ilçesinde doğdu. İlkokulu Eskişehir Emek İlkokulu'nda, ortaokulu Eskişehir 19 Mayıs Ortaokulu'nda, liseyi ise Polatlı Lisesi'nde tamamladı. Önce Ankara Üniversitesi Felsefe Bölümünde, sonra da Ankara Üniversitesi Radyo-Televizyon-Sinema Bölümünde Lisans eğitimini tamamladı. 2011 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe (Sistematik Felsefe ve Mantık) Anabilim Dalında Yüksek Lisansını "Levinas'ın Felsefesinde Zaman Sorunu" adlı tez çalışması ile tamamladı. 2012 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Bölümü'nde doktora programına başladı.

